

U. G. ✓

1289

1999

19

79 00

Ա. Ե.
1289

ՀԱՅՈՅ ԼԵԶՈՒԻ

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Կազմեց

Մ. ԱՅԵՂԵԱՆ

Թ. Ի. Ֆ. Լ. Ի. Ս.

Տպարան Մ. Շարաձե || Тип. М. Шарадзе.

1892

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 9-аго сентября 1892 г.

29-1296

Типографія М. Шарадзе, Николаевская ул., 21.

1289-81

Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

Հայոց լեզուի ուղղագրութիւնը գեռ իր վերջնական որոշ, միաձե կերպարանքը չի ստացել Գրեթէ ամենայն մարդ իր անանձին ուղղագրութիւնն ունի և շատ անգամ անոնց որեւէ հիմունքի, ինչպէս պատահում է, գրում է. դրա համար և մեր ուղղագրութեան մէջ տիրում է բազմատեսակութիւն, մինչդեռ լեզուի մէջ գրութեան միատեսակութիւնն անհրաժեշտ է:

Այն գրքոյկը կազմելիս աչքի առաջ ենք ունեցել գրութեան զանազան ձևերը և նրանցից ընտրել ենք այն ձևը, որ աւելի տարածուած և ընդհանրութիւնից ընդունուած է, և կամ տեսականապէս աւելի ճիշտ ենք համարել: Բացատրութիւնները, որոնցով յայտնում ենք թէ ինչու մի տեսակ գրութիւնն ընդունում ենք, միւսը ոչ աշխատել ենք, որքան կարելի է, կարճ լինին. որովհետեւ եթէ մեր նպատակը մի կողմից եղել է գրութեան բազմատեսակութիւնների և տարաձայնութիւնների մէջ միութիւն մտցնել, ուղղագրութեան ընդհանուր սկզբունքների վրայ հիմնուած, միւս կողմից՝ գլխաւորապէս և այն նպատակն ենք ունեցել, որ մեր գրքոյկը ուսում ստացած, բայց հայոց լեզուի ուղղագրութիւնը չիմացող մարդկանց համար ծառայի իբրեւ ուղեցոյց մեր լեզուի ուղղագրութիւնը սովորելու: Վերջին նպատակի համար իսկապէս հարկաւոր էր միայն ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնները տալ և բառերի ցուցակ դնել: Սակայն մեր ուղղագրութեան արդի գրութեամբ այդ անհնար է, բանի որ

հարկաւոր է գրութեան բաղմատեսակ ձեւերից մէկն ու մէկն ընտրել, որի համար անհրաժեշտ են և բացատրութիւնները:

Յարմարեցնել մի գրքոյէ այնպէս, որ երկունս պատակին ևս միանգամայն ծառայի՝ հեշտ չէ. իսկ մենք ստիպուած ենք եղել այդ անելու: Այս պատճառով շատ բան կամ համառօտ ենք դրել, կամ բոլորովին թողել ենք: Հնչիւնաբանութիւնից համառօտակի միայն այն մասն ենք դրել, որ անհրաժեշտ է աշխարհաբարի գրութեան դժուարութիւնները՝ տառերին յատուկ հնչիւնների և բառի մէջ գրութեան ժամանակ ունեցած արտասանութեան տարբերութիւնը բացատրելու համար:

Մեր ուղղագրութեանը վերաբերեալ նիւթեր չլինելու և առհասարակ ուղղագրութեան ուսումնասիրուած չլինելու պատճառով, հարկաւ, մեր այս հրատարակութիւնը, ինչպէս դժուարութիւններից զերծ չէ եղել, նոյնպէս և պակասութիւններից զերծ չէ: Գուցէ նշանաւոր երևոյթներ աչքից փախցրել ենք, ինչպէս և վերջում դրած բառերի ցուցակի մէջ, անշուշտ, շատ բառեր մտած չեն լինիլ:

Այս գրքոյէ կաղմելիս օգտուել ենք հ. Այսրնեանի «Քննական բերականութիւնից» և ակադեմիկ Գրոտի «Ուսուց լեզուի ուղղագրութիւնից»: Յօդուածների դասաւորութիւնը գրեթէ ամբողջապէս Գրոտի համեմատ ենք դրել, որից երբեմն բառացի քաղել ենք և այն կանոնների բացատրութիւնները, որոնք յատուկ են ոչ միայն ուսերէնին, այլ և հայերէնին և ուրիշ լեզուների:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

Հ Ա Յ Ո Յ Լ Ե Զ Ո Ւ Ի Հ Ն Զ Ի Ի Ն Ն Ե Ր Ն

ԵՒ

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆԸ:

Հնչիւններ եւ տառեր

1. Ամենայն լեզու ունի միայն որոշ թուով իրեն յատուկ հնչիւններ: Գրութեան ժամանակ լեզուի ամեն մի հնչիւնը պէտք է նշանագրուի մի հատ առանձին տառով. ամեն տառ միայն մի հնչիւնի նշանագիր պէտք է լինի:

Այս է այբբենարանի հիմնական կանոնը. բայց ինչպէս ուրիշ լեզուների, նոյնպէս և հայոց լեզուի այբբենարանն այդ կատարելութիւնը չունի. լեզուի մէջ կան հնչիւններ, որոնց համար այբբենարանում առանձին նշանագիր չկայ, և, ընդհակառակն, մի հատ հնչիւնի համար այբբենարանում երկու-երեք տառ կամ նշանագիր կայ:

2. Մեր այբբենարանն ունի հետեւեալ 38 տառերը.

ա բ գ դ ե զ է ը թ ժ ի լ խ
ծ կ հ ձ ղ ճ մ յ ն շ ո չ պ
ջ ռ ս վ տ ր ց լ փ ք օ ֆ:

Այս այբուբենի վրայ պէտք է աւերացնել և ու, որ թէև մի պարզ հնչիւն է, բայց առանձին նշանագիր չունի և գրւում է երկու տառի միաւորութեամբ՝ երկտառով:

3. Խօսքի հնչիւններն, իրենց արտաբերութեան եղանակին նայած, երկու տեսակ են՝ ծայնաւոր և քաղաձայն: Ձայնաւորները, ինչպէս են՝ ա է օ, արտասանւում են բաց բերանով. իսկ քաղաձայնների արտասանութեան ժամանակ, օրինակ՝ բ պ մ, հարկաւոր է, որ բերանի երկու մասերը կաշեն կամ քիչ ու շատ մօտենան իրար: Բաղաձայնները միայն ձայնաւորների օգնութեամբ կարող են վանք կազմել:

2ԱՅՆԱՒՈՐ ՀՆՁԻՆՆԵՐ

4. Ձայնաւորներն երկու տեսակ են՝ պարզ և երկբարբառ:

Պարզ ձայնաւորներն են՝ ա է ի, օ ու, ը:

Ը ձայնաւորը կարճ ու խուլ է. երբեմն այնքան սղւում է, որ բոլորովին կորչում է:

5. Յ տառը երկու տեսակ է արտասանւում. բառի սկզբում քաղաձայն է՝ հ տառի հնչիւնով, իսկ բառի մէջ, ձայնաւորից յետոյ, կէս-ձայնաւոր է՝ ի տառի հնչիւնով:

6. Երկբարբառներ:—Երկու մօտէ-մօտ եկող ձայնաւորներից մէկը կարող է այնպէս սուղ (կարճ) արտասանուել, որ երկուսը միասին մի վանք կը կազմեն և մի անգամից կ'արտաբերուեն: Ձայնա-

ւորների այսպիսի բաղադրութիւնը կոչւում է երկբարբառ (երկձայն, բարբառ—ձայն, հնչիւն): Երկբարբառ վանքի ամենակարճ ձայնաւորը կոչւում է կէս-ձայնաւոր:

Մեր արդէ գրական լեզուի մէջ երկբարբառ կազմելու համար ի հնչիւնն է ծառայում իբրեւ կէս ձայնաւոր. բայց ի տառի փոխանակ գրւում է յ կէս-ձայնաւորը (§ 5), որ դրուելով ա, ո, է ձայնաւորներից յետոյ, կազմում է այ, ոյ, էյ երկբարբառները, օրինակ՝ այս, լոյս, նոյ, էյ բառերի մէջ:

7. Վերոյիշեալ այ, ոյ, էյ երկբարբառների մէջ յ կէս-ձայնաւորը երկրորդ տեղն է բռնում, բայց կան և երկբարբառներ, որոնց մէջ յ կէս-ձայնաւորն առաջին տեղն է բռնում, կամ որոնք սկսում են յ (կէս ի) կէս-ձայնաւորով: Այս կարգի երկբարբառներն են՝ յա, յե, յէ, յի, յո, յօ, յու: Գրութեան ժամանակ այս երկբարբառները գործ են ածւում բառի մէջը կամ վերջը ա և ո ձայնաւորներից յետոյ, ինչպէս հետևեալ բառերի մէջ՝ ծառա-յա-կան, նա-յե-լ գո-յու-թիւն, ա-յո, իսկ բառի սկզբում և բառի մէջը կամ վերջը քաղաձայնից յետոյ՝ դրանց փոխանակ գործ են ածւում ե, եա, եօ, իւ երկբարբառները. օրինակ՝ երբ, սենեակ, արդեօք, հիւր բառերի մէջ: Ըստ արտասանութեան ե-ն հաւասար է յե-ի կամ յէ-ի, եա-ն՝ յա-ի, եօ-ն՝ յո-ի կամ յօ-ի, իսկ իւ-ն՝ յու-ի: Ե երկբարբառն իբրեւ առանձին տառ մտնում է մեր այբբենարանի մէջ:

8. Չայնաւորների բաղադրութիւնը:— Եթէ բառի մէջ մօտէ-մօտ գալիս են երկու ձայնաւոր, երկուսն էլ միանգամայն պարզ և որոշ չեն արտասանում:

1) Այդպիսի երկու կից ձայնաւորներից առաջինի հնչիւնը մաքուր է մնում, իսկ երկրորդը, սկզբից յ կէս-ձայնաւոր հնչիւնն ընդունելով, երկբարբառ է արտասանում. ինչպէս՝ ձի-ով, է-ակ, արի-ու-թիւն, մարգարէ-ութիւն արտասանում են ձի-յով, է-յակ, արի-յութիւն, մարգարէ-յութիւն, կամ ձի-նով, է-նակ, արի-իւթիւն, մարգարէ-իւթիւն:

Յ կէս-ձայնաւորը թէպէտ բոլոր կից ձայնաւորների մէջ արտասանում է, բայց գրւում է միայն աւ և ո ձայնաւորներից յետոյ. ինչպէս՝ կա-յան, գո-յու-թիւն. իսկ միւս ձայնաւորներից յետոյ չի գրւում:

2) Երկու կից ձայնաւորներից առաջինը կարճ է արտասանւում և յաջորդ ձայնաւորին միանալով երկուսը միասին մի երկբարբառ-վանգ են կազմում, որ և շատ անգամ երկբարբառով էլ գրւում է. օրինակ՝ որդի-ակ, պատանի-ակ, հրէ-այ գրւում և արտասանւում են որդեակ, պատանեակ, հրեայ. այդպէս և Ասիա, Իտալիա, Երեմիա, միլիօն, ձիանք արտասանւում են Ասեա, Իտալեա, Երեմեա, միլեօն, ձեանք:

3) Նախորդ ու ձայնաւորը յաջորդ ձայնաւորից առաջ լ բաղաձայնի վերածուելով՝ նրա հետ միասին մի վանգ է կազմում. լեզու-ի, կատու-ի, ձու-ի, արտասանւում են լեզվի, կատվի, ձվի:

Այս դէպքում ու ձայնաւորը մի բանի բարբառներում, երբեմն և գրական լեզուի մէջ պահւում է իր ձայնաւոր հնչիւնը:

9. Գրաբարի երկբարբառներն են՝ ե, ո (ուօ, ու-ն կարճ), եա, եօ (եաւ, եւ), այ, ոյ, — աւ, եւ, իւ, ու *), — յա, յե, յէ, յը, յի, յո, յօ (յաւ), յու:

10. Մինչդեռ հին հայերէնը հարուստ է բարդ ձայնաւորներով կամ երկբարբառներով, մեր նոր լեզուն, մանաւանդ ժողովրդականը, սիրում է աւելի պարզ ձայնաւորներ. դրա համար հին լեզուի՝ գրաբարի գրեթէ բոլոր երկբարբառները աշխարհաբարում, յատկապէս բարբառների մէջ, մի ընդհանուր օրէնքով պարզուելով, վեր են ածւում իրենց բաղադրիչ պարզ ձայնաւորներին, կամ մի բաղաձայնից և մի ձայնաւորից կազմուած վանգերի **):

*) Աւ, եւ, իւ, ու, երկբարբառների նախնի հընչիւնն եղել է լատինական au, jeu, ju, ou. այդ երկբարբառների մէջ և տառն ու ձայնաւորի հնչիւն է ունեցել:

**) Բարբառներում, մասամբ և գրական լեզուի մէջ, գրաբարի երկբարբառները, եթէ չեն պահւում իրենց յատուկ հնչիւնները, ընդհանրապէս հետեւեալ բաղադրիչ մասերին են վերածւում. 1) ե=ի, է. 2) ո=ու, օ, կամ վօ վանգ, որովհետեւ ու ձայնաւորը յաջորդ ձայնաւորից առաջ լ է արտասանւում (§ 8). 3) եա=ե, ա. իսկ ե=ի, է, ուրեմն եա=ի, է(ե), ա. 4) ալ=ա, ի(յ), կամ երկուսի միջինը՝ է. 5) ոյ=ո, ի(յ), իսկ ո=ու, օ, ուրեմն ոյ=ու, օ(ո), ի. 6) աւ=ա, ու, կամ երկուսի միջինը՝ օ, կամ ալ. 7) եւ=ի, է(ե), ու, կամ եվ վանգ. 8) իւ=ի, ու, կամ իվ վանգ. 9) ու=օ, ու:

Գրաբարի երկբարբառները մեր նոր գրական լեզուի մէջ կամ պահուած են իրենց յատուկ հընչիւնը, կամ թէ չէ՝ հետեւեալ փոփոխութիւններով են արտասանուած. 1) ե-ն բառի մէջ արտասանուած է պարզ ձայնաւոր է. 2) ո-ն, որ իբրեւ առանձին տառ մտնում է մեր այբբենարանի մէջ, բառի սկզբում արտասանուած է լի (լօ) վանգ, իսկ բառի մէջը և վերջը՝ պարզ ձայնաւոր օ. 3) այ, ոյ բառի վերջը արտասանուած են պարզ ձայնաւոր ա, օ, բայց մի քանի միավանգ բառերից՝ հայ, վայ, նայ, ճայ, խոյ, նոյ. 4) աւ, եւ, իւ բառի վերջը և բառի մէջ ձայնաւորից առաջ (աւ, եւ մի քանի բառերում և բաղաձայնից առաջ) արտասանուած են աւ, եւ, իւ. 5) ու-ն բառի մէջ ձայնաւորից առաջ արտասանուած է լ բաղաձայն:

11) Յա, յե, յէ, յը, յի, յո, յօ, յու երկբարբառների յ կէս-ձայնաւորը բառի սկզբում դարձել է հազադային նուրբ հ բաղաձայն և այդ երկբարբառները արդի գրական լեզուի մէջ արտասանուած են ինչպէս հա, հե, հէ, հը, հի, հո, հօ, հու վանգեր. ինչպէս՝ Յակոբ, յաղթել, Յիսուս — Հակոբ, հաղթել, Հիսուս:

Բարբառների, մասամբ և գրական լեզուի մէջ այդ երկբարբառները, պարզութեան ընդհանուր օրէնքով վերածուելով իրենց բաղադրիչ ձայնաւորներին, կորցնում նաև ընդհանրապէս սկզբի յ կէս-ձայնաւորը. Յակոբ-Ակոբ, Յովհաննէս-Օվանէս, Յիսուս-Իսուս, Յուդա-Ուդա, Յովսէփ-Օսէփ, Յուլիանոս-Ուլիանոս. յաջորդ-աջորդ, յառաջագէտ-առաջա-

գէտ. յետ-ետ, յետոյ-ետոյ. յստակ-ստակ, իստակ. յաւելուլ-աւելացնել. յօրանջել-օրանջել. յիշոց-իշոց. յունապուունապ. յուշիկ-ուշիկ. յօնք (յաւնք)-ունք. յաջող-աջող. յապահով-ապահով, յեղանակ-եղանակ. յարագել-արագել. յելուզակ-ելուզակ. յերկար-երկար և այլն: Նոյնպէս և գրաբարում առանց յ-ի կան գործածուած՝ (յ)ատակ, (յ)աշտ, (յ)աչաղանք, (յ)անդուգն, (յ)ախնթոր, (յ)արի (յառնել բայի հրամ.), (յ)որձանք, (յ)անցանք, (յ)ալրատատես, (յ)աղթել, (յ)ստակուլթիւն, (յ)ոռի, (յ)ուռուլթ, (յ)արգոյ. և այլն, որոնցից մի քանիսը ժողովրդական բարբառներում և գրական լեզուի մէջ ևս առանց յ-ի են գործածուած՝ աղթել, արգոյ, և այլն:

ԲԱՂԱՉԱՅՆ ՀԱՉԻՆՆԵՐ

12. Բաղաձայն Հնչիւնները, նայելով թէ խօսքի գործարանի (կոկորդ, բերան՝ շրթուներ, լեզու, առամներ, քիմք և քթափող՝ ռուսներով միասին) ո՞ր մասով են արտաբերուած, հետեւալ տեսակներին են բաժանուած.

1) Շրթնային | բ, պ, փ.
| վ, լ, ֆ.

2) Կոկորդային | գ, կ, ք.
| յ, հ, զ, խ.

3) Առամնային | դ, տ, թ.
| զ, ս.

4) Քմային . . . ժ, շ. որոշ մասնաբաժանումներով

5) Ռնգային . . . մ, ն.

6) Լեզուային . . . ը, ու, լ.

13) Մնացած վեց բաղաձայնները՝ ծ, ձ, ց, ճ, ջ, չ ըստ արտասանութեան բարդ հնչիւններ են. կազմուած են՝ ծ-ն տգ, ձ-ն՝ դգ, ց-ն՝ տս կամ թս, ճ-ն՝ տժ, ջ-ն՝ դժ, իսկ չ-ն՝ թշ հնչիւնների միաւորութիւնից, որոնք մի անգամից արտաբերուելով մի հնչիւն են տալիս:

Մի բանի բառեր գրուած կան թէ այդ բարդ հնչիւններով և թէ նրանց բաղադրիչ տառերով. մատղիլ—մածիլ, թշուառ—չուառ, արտսուռ (արտասուք)—արցունք, և գաւառական՝ պատսխուն (պատասխան)—պացխուն, վաթսուն, վաղսուն—վացցուն:

14. Ժ շ ճ չ ջ հնչիւններն՝ իրենց ձայնի արտաքին նմանութիւնից առնելով՝ կոչուում են շող հնչիւններ. իսկ գ ս ծ ձ ց հնչիւնները՝ սուլող կամ սուլածայն:

Լ ը (ռ) ն մ ղ (խ) հնչիւնները կոչուում են նայ (կակող) հնչիւններ, որովհետեւ հետուութեամբ միանում են միւս բաղաձայնների հետ:

15. Բաղաձայնների կոշտ եւ փափուկ արտասանութիւնը:—Հայերէնի բաղաձայնները մեծ մասամբ կոշտ են արտասանուում, մանաւանդ երբ նրանց հետեւում են պարզ ձայնաւորներ. բայց երբ բաղաձայններին հետեւում է եա (խա), եօ (իօ), իւ երկբարբառներից մէկը, բաղաձայնները սովորաբար փափուկ են արտասանուում. օրինակ՝ կարծեօք, արդեօք, կեանք, պատեան, սրբութիւն, ալիւր բառերի մէջ ծ գ կ տ թ լ հնչիւնները քիչ ու շատ աւելի

փափուկ են արտասանուում, քան՝ ծով, դոքա, կանք, պատան, արթուն, լուր բառերի մէջ:

16. Ի ե է ձայնաւորներից առաջ գ կ ք բաղաձայնները մեծ մասամբ փափուկ են արտասանուում. ինչպէս գին, կին, գետ, քերել, կէտ բառերի մէջ: Ե-ն այդ դէպքում պահում է իր երկբարբառ հնչիւնը, իսկ է՝ պարզ ձայնաւորն արտասանում է ինչպէս ե երկբարբառ:

17. Լ բաղաձայնը այ, ոյ երկբարբառներից, երբեմն և ի ձայնաւորից յետոյ մեծ մասամբ փափուկ է արտասանուում՝ ծով, թով, գալ, քալ, ծիլ. մանաւանդ երբ լ-ին հետեւում է մի փափուկ ձայնաւոր (եա, եօ, իւ). ինչպէս՝ փալփալիւն:

Եթէ փափուկ արտասանուող լ բաղաձայնից յետոյ կոշտ ձայնաւորով սկսուող վանդ է գալիս, այն ժամանակ լ բաղաձայնը, նախընթաց այ, ոյ երկբարբառներից բաժանուելով, միանում է յաջորդ կոշտ ձայնաւորներին և կոշտ է արտասանուում. օրինակ՝ գալ-լաբարոյ, քալ-լափոխ:

18. Ր և ռ բաղաձայնների հնչիւնը բոլորովին տարբեր է իրարուց. ռ-ն ը-ի թանձրը, կրկնակին է դրա համար և շատ բառերի մէջ երկու ը-ի փոխանակ գրւում է մի ռ. ինչպէս՝ տարր-տառ, երր-եռ, երրակի-եռակի, երրեակ-եռեակ: Այ, ոյ երկբարբառներից յետոյ ռ-ն փափուկ է արտասանուում, թէպէտ և ոչ բոլորովին ը-ի նման. դրա համար և այդ երկբարբառներից յետոյ մեծ մասամբ ը է

գըրուամ, բացի մի քանի բառերից՝ ժայռ, մայր, զգայուն:

19. Երեք կարգ բաղաձայններ:—Մի և նոյն գործարանով արտաբերուող բաղաձայնները երկու կամ երեք տեսակ են՝ նուրբ, միջակ և թաւ կամ թանձր:

Հետեւեալ ցուցակից երկուսն է թէ որ բաղաձայնը որ տեսակին է պատկանում.

Նուրբ	Միջակ	Թաւ
պ	բ	փ
լ	վ	ֆ
տ	դ	թ
ծ	ձ	ց
կ	գ	ք
ղ (նոր լեզ.)	շ (հին լեզ.)	խ
ճ	ջ	չ
	ժ	շ
	զ	ս

20. Մի եւ նոյն հնչիւնի կրկնութիւնը:—Հայտնի է, որ մի և նոյն հնչիւնը, ձայնաւոր թէ բաղաձայն, կարող է ետեւե-ետեւ կրկնուել. երկու մի և նոյն հնչիւն իրար մօտ կարող են գալ միայն պատահաբար՝ բարդութեան և ածանցման ժամանակ, երբ երկու առանձին արմատներ միանում են, կամ վանդի միջից մի ձայնաւոր կորչում է. օրինակ՝ ամենա-անվաս, եր-րորդ, չոր-րորդ (եր, չոր արմատ. բորդ ածանց.), քննել (քնին արմատ):

Պետք է շփոթել զգուհի, ղղում, տարր գրութիւններն արտասանութեան հետ. այդպիսի

ձևերը տառերի կրկնութիւն են, և ոչ հնչիւնի, որովհետեւ արտասանելիս երկու մի և նոյն հնչիւնի մէջ մտնում է ը ձայնաւորը, որ չի գրուում:

21. Բաղաձայնների բաղադրութիւնը:—Հայոց լեզուն չի սիրում թէ ձայնաւորների և թէ բաղաձայնների կուտակութիւն: Բաղաձայն հնչիւններն իրար հետ միանում են՝ մեծ մասամբ միջին ունենալով որևէ ձայնաւոր. օրինակ՝ բա-րե-կա-մու-թիւն, սո-վո-րա-կան, տը-ղայ, մը-տա-մո-լոր: Բառի սկզբում երկու բաղաձայն չեն միանում առանց ձայնաւորի. բառի մէջը կամ վերջը, շատ քիչ բացառութեամբ, միայն ն մ ղ խ ր ո ռ շ ժ գ ս բաղաձայններից լետոյ կարող է բաղաձայն հնչիւն գալ, առանց միջին որևէ ձայնաւորի. օրինակ՝ լաստ, վաշտ, ազգ, եղբայր. ամալ, որդի, ամառնային, ուխտ, թըշնամի: Բառի մէջը երեք բաղաձայն հնչիւն եւ կարող են միանալ, առանց միջում ձայնաւոր ունենալու, միայն բարդութեան և ածանցման ժամանակ, երբ երկու արմատներ միանում են, կամ բաղաձայնների միջից ձայնաւոր հնչիւնը սղւում է. օրինակ՝ ամալ-րոպ, մըրս-կան, ընդ-հատել թըմըկահար—թըմը(ու)կահար, երկնային—երկ(ի)նային, կըրկնել—կըրկ(ի)նել:

22. Բառերի արմատական ձևի մէջ, այսինքն այնպիսի բառերի մէջ, որոնք բարդուած կամ ածանցուած չեն և որոնց երկու բաղաձայնի միջից որևէ ձայնաւոր չի սղուիլ, միջակ բաղաձայններից լետոյ միայն միջակ բաղաձայն կարող է գալ, իսկ նուրբ և թաւ բաղաձայններից լետոյ միայն

նուրբ և թաւ Հնչիւն: Ուրեմն *զ ժ միջակներից*
յետոյ միայն ք գ դ միջակները կը գան՝ ազգ,
սկիզբ (թէև արմատն է սկիւ-ը, սկսիլ բառ-ից),
ազդ. իսկ շ ս խ թաւերից յետոյ միայն պ կ տ,
փ ք թ նուրբերն ու թաւերը:

$\Gamma(n)$ ն մ $\eta(h)$ նայերից լետոյ բոլոր բաղա-
ձայնները կարող են գալ:

23. Բաղաձայն հնչիւնների փոփոխութիւնը:—
Գրաբարի համեմատութեամբ՝ բաղաձայններն ևս
նոր լեզուի, յատկապէս բարբառների մէջ չեն պա-
հում իրենց յատուկ նախնի հնչիւնը, այլ փոփո-
խուելով՝ արտասանում են ինչպէս մի և նոյն դոր-
ժարանի ուրիշ կարգի հնչիւն. օրինակ՝ ք պ փ,
գ կ ք, ղ խ և այլն, փոխանակում են իրար.
եղբայր — եխպայր կամ եխփայր, աղջիկ — ախջիկ
կամ ախճիկ, սուգ — սուք:

Գրական լեզուի մեջ՝ բառի սկզբում գրեթե բոլոր բաղաձայնները պահում են իրենց լատինյանի արտասանությունը. բառի մեջը և վերջը փոփոխում են: Սովորաբար նուրբ բաղաձայնը դառնում է միջակ, միջակը՝ թաւ, իսկ թաւը՝ նուրբ: Ըստ այսմ՝

24. Դ կ տ ծ ճ նուրբերը ն մ երբեմն և
ը նայելից յետոյ սովորաբար արտասանուամ են
ինչպէս միջակ բ գ դ ծ ը հնչիւնները. օրինակ՝
ամպ (ամբ), ընտանիք (ընդանիք), ընկնել (ընգնել),
հարկաւոր (հարգաւոր). այսպէս և բանտ—բանդ,
գունտ—գունդ, խնծոր—խնճոր:

25. Բ գ դ ճ շ յիջակաները այ, ոյ երկբար-

բառներից, ը բաղաձայնից, երբեմն և ա է ի ո օ
ու ձայնաւորներից յետոյ սովորաբար արտասանու
են ինչպէս թաւ ի թ ք զ ճ չ. օրինակ՝ մարդ
(մարթ), ծագել (ծաքել), հոգի (հոքի), արջ (արչ),
վարձ (վարք):

Նոյն միջակները ն Մ նայերից յետոյ սովորաբար պահում են իրենց հնչիւնը. մի քանի բառերի մէջ միայն փոխում են: Այդ բառերն են անգամ, հանգչել, կենդանի, խնդիր, ընդունել, ընդարձակ, ընդհանուր, ընդհատել, անդամ, համընթել, համընդունել:

Միջակ հնչիւնները բառի վերջում, ձայնաւորներէից յետոյ երբեմն արտասանուած են խուլ նուրբ հնչիւնի մօտիկ. փափազ (փափալ, փափաք), բաղ (բատ), շարաք (շարալ):

26. Միջակ զ Հնչիւնը բաղաձայնի առաջ երբեմն, աւելի զաւառական արտասանութեամբ, Հնչուում է թաւ ս, որի ազդեցութեան տակ և յաջորդ միջակները նուրբ են արտասանուում. օրինակ՝ ազգ—ասկ, սկիզբ—սկիսսպ:

27. Ղ նայլը բաղաձայնից առաջ թաւ իս հըն-
չիւնն է ստանուծ, որի ազդեցութեան տակ և լա-
ջորդ միջակ բաղաձայնները թաւ կամ նուրբ եւ
արտասանուած (տե՛ս § 22). եղբայր — եկիւպայր, եկի-
ւփայր, աղբատ — ախբատ, ախկատ, թուղթ —
թուկթ, թուկտ:

1209-81

տասանութեան համեմատ, կամ ընդհանրապէս գործ է ածուում հնուց ընդունուած գրութեան եղանակը, որի համար կենդանի խօսքը չի կարող առաջնորդ լինել. օրինակ՝ արտասանում ենք թաքաւոր, մարթ, բայց գրում ենք՝ թազաւոր, մարդ: Ստուգաբանական հիմունքը ինկատի ունի և բառերի արմատական գրութիւնը, չնայելով որ բառակազմութեան ժամանակ արտասանութիւնը փոխուում է. օրինակ՝ արտասանում ենք ծախկել, ընթանուր, սեւական, բայց գրում ենք՝ ծաղկել, ընդհանուր, սեպական, որովհետեւ կազմուած են ծաղիկ, ընդհանուր, սեպուհ արմատներից:

Ամենայն լեզուի ուղղագրութիւն այս երկու տեսակ ուղղագրութեան խառնուրդ է կազմում:

31. Սկզբում գրաբարի ուղղագրութիւնը, հարկաւ, պարզ և որոշ եղած պիտի լինէր, մեծ մասամբ հիմնուած կենդանի արտասանութեան վրայ, քանի որ ամենայն տառի նախնի հնչիւնը բառերի մէջ կենդանի է եղել և նման հնչիւնների իրարուց ունեցած տարբերութիւնը բացայայտ և որոշ: Բայց լեզուի անընդհատ զարգացման կեանքում բառերի մէջ հնչիւնները հետզհետէ փոփոխուած են, այնպէս որ այժմեան արտասանութեամբ մի քանի թէ ձայնաւոր և թէ բաղաձայն հնչիւններ որոշ դէպքերում բոլորովին նոյնացել են կամ որոշ փոփոխութիւններ են կրել (տե՛ս § § 8, 10, 11, 23—28): Չնայելով այդ փոփոխութեանը՝ արդի գրական լեզուի մէջ ընդունուած է գրաբարի՝ նախնի արտասանութեան վրայ հիմնուած

ուղղագրութիւնը *): Այս հանգամանքն է պատճառը, որ այժմ մեր ուղղագրութիւնը մեծ դժուարութիւններ և առանձին ուսման ու առաջնորդող կանոնների պէտք ունի:

Գրութիւնը հեշտացնելու համար զանազան ժամանակներում փորձեր եղել են աշխարհաբարի ուղղագրութիւնը հիմնել միայն կենդանի արտասանութեան վրայ, բայց այդ փորձերը յայտնի պատճառներով անաջող են անցել:

1. ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ԿԱՆՈՆՆԵՐ.

32. Ձայնաւոր տառերի բաղադրութիւնը:— Ա և ո տառերը յաջորդ բոլոր ձայնաւորների հետ անմիջապէս չեն միանում, այլ միջից ընդունում են յ կէս-ձայնաւորը կամ ձայնակապը, որ յաջորդ ձայնաւորի հետ կազմում է երկբարբառ (տե՛ս § § 7, 8): Ուստի հնարաւոր են միայն հետևեալ բաղադրութիւնները՝ այա, այե, այէ, այը այի, այո, այօ, այու, —ոյա, ոյե, ոյէ, ոյը, ոյո, ոյօ, ոյու. օրինակ՝ կայանք, նայել, երկնային, գոյական, շոյել և այլն:

Օտարազգի բառերի մէջ միայն հնարաւոր են առանց յ ձայնակապի աա, աօ, աու և այլն, պարզ բաղադրութիւնները (տե՛ս օտար. բառերի ուղղագրութիւնը):

*) Այժմ գրաբարը նոյնպէս նախնի արտասանութեամբ չենք կարդում, այլ նոր, փոփոխուած արտասանութեամբ:

Բարդ բառերի մէջ ալ յօդակապը յաջորդ ձայնաւորի հետ առանց յ յօդակապի է միանում. ամենա-աղնիւ, ամենա-ընտիր, ամենա-որորմած, ամենա-օգտակար:

33. Եւ ի ձայնաւորները յաջորդ ձայնաւորների հետ միանում են առանց յ ձայնակապի, թէ՛ պէտ և ձայնակապով են արտասանուում (§ 8). ուստի հնարաւոր են՝ էա, էէ, էի, էո, էօ, էու, —իա, իե, իէ, իի, իո, իօ, իու բաղադրութիւնները և երբէք իյա, էյէ և այլն. օրինակ՝ թէական, ասէինք, ձիով և այլն:

34. Ե ձայնաւորից յետոյ ոչ մի ձայնաւոր չի գրուում, չհաշուած եա, եօ երկբարբառները:

Ը և օ ձայնաւորներից ոչ առաջ և ոչ յետոյ ոչ մի ձայնաւոր չի գրուում, չհաշուած եօ երկբարբառը և հետեւեալ կարգի բարդ բառերը՝ հոգէ-ընկալ, ամենա-ընդունակ, ամենա-օրինաւոր:

35. Զայնաւոր տառերի գրութիւնը:—Զայնաւորներից ա ի ու տառերի գրութիւնն առանձին գծուարութիւն չունի, որովհետեւ արտասանութեան համեմատ է: Առանձին գծուարութիւն ունի ե, է, ո, օ, և ը տառերի գրութիւնը:

Ե, Է

36. Բառի սկզբում ե և է ձայնաւորները գրութիւնը որոշ է, որովհետեւ երկուսի հնչիւնն այդ գէպքում տարբեր է. երկինք, երկար, էջ, էակ:

Բառի վերջում միշտ է է գրուում. ասէ, գրէ, մարգարէ, բազէ, ըսպէ:

Բառի մէջ նախաւերջին վանգերում (վերջին վանգից առաջ եղած վանգերում) ընդհանրապէս ե է գրուում. գերի, գերեզման, երեւելի, հրեշտակ: Նախաւերջին վանգերում է է գրուում.

1) Ա, օ (ո), ու, ձայնաւորներից առաջ, երբ է-ն պահում է իր սլարդ հնչիւնը, մինչդեռ ե-ն միանալով յաջորդ ա, օ ձայնաւորներին, կազմում է եա, եօ երկբարբառները. օրինակ՝ քրեական, մարգարէութիւն, Սիմէօն, որ եթէ ե-ով գրուէին, կ'արտասանուէին՝ քրեական, մարգարէութիւն կամ մարգարիթիւն, Սիմօն: Այս գէպքում արտասանութիւնն առաջնորդում է գրութեան ժամանակ:

2) Ի ձայնաւորից առաջ՝ ասէի, խօսէի, —որովհետեւ ե-ից յետոյ ձայնաւոր չի գրուում (§ 34):

3) Հետեւեալ բառերի մէջ. տէրութիւն, տէրունական, տնօրէնութիւն, անօրէնութիւն, գէրութիւն, (գէր, գիրութիւն), գէշանալ, գէշութիւն (գէշ, գիշութիւն). իսկ աղետաւոր, յաւետաբար, յաւերժական և այլն, գրուում կանոնաւոր ձևով և աղետաւոր, յաւետաբար, յաւերժական, որ և պէտք է ընդունել:

4) Է-ով են գրուում և հետեւեալ կարգի բարդ բառերը. ոսկեօղ, հոգէառ, հոգէընկալ. հոգէորդի և այլն, որոնց բարդութեան երկրորդ բառը ձայնաւորով է սկսւում: Իսկ եթէ այդ կարգի բարդ բառերի երկրորդ մասը բաղաձայնով է սկսւում, ընդհանուր կանոնով նախաւերջին վանգերի մէջ ե պէտք է գրել և ոչ է. ոսկեզօծ, ոսկեզոյն, գինետուն, ալիսառն, հոգեգալուստ, և ոչ ոսկեզօծ,

ոսկէգոյն, գինէտուն, ալէխառն, հոգեգալուստ:

37. Վերջին վանգի, ինչպէս եւ միավանգ բառերի մէջ է է գրուում:

1) Այն բառերի մէջ, որոնց վերջին վանգի է հնչիւնը բարգուելիս կամ ածանցուելիս (գրաբարում եւ հոլովելիս), երբ վերջից նոր վանգ է աւելանում, փոխուում է ի հնչիւնի. օրինակ՝ պարտէզ—պարտիզպան, նուէր—նուիրական, նուիրել, տգէտ—տգիտութիւն, պատուէր—պատուիրել, այսպէս—այսպիսի. դէպք—դիպուած եւ այլն:

Այս կարգի բառերը հորովական վերջաւորութիւններ եւ յօգեր ընդունելիս պահում են վերջին վանգի է-ով գրութիւնը, չնայելով որ այդ է-ն ընկնում է նախավերջին վանգի մէջ. օրինակ՝ պատուէր, պատուէրով, պատուէրներ. տէրը, տէրեր, տէրերից եւ այլն:

2) Հետեւեալ վերջաւոր ածանցական մասնիկների մէջ. 1) եղէն—կանաչեղէն, ոսկեղէն. 2) աւէտ, եւէտ—ծաղկաւէտ, խոտաւէտ, գինեւէտ. 3) երէն—հայերէն, ռուսերէն. 4) օրէն (օրէնք բառի արմատն է, որից եւ օրինաւոր)—խտտօրէն, պարզօրէն. 5) պէս (որի է-ն դառնում եւ ի, որպէս—որպիսի)—սաստկապէս, պարզապէս. 6) էք—ըրօհնէք, մեռնօրհնէք, արժէք. 7) կէն—ծակոտկէն, ճանճկէն. 8) էն—նկարէն:

3) Էլ, էն, էս, էտ վերջաւորուած յատուկ, մեծ մասամբ եւ հասարակ, անունները. Միքայել, Գաբրիէլ, Զաւէն, Կայէն, Ներսէս, Արիստակէս, Պարէտ (Հասարակ անունները տե՛ս ցուցակը):

4) Մի քանի բառերի մէջ, որոնց միջի է-ն ածանցուելիս չի դառնում ի, այլ է է մնում, կամ ե է դառնում. գէշ (տգեղ, վատ)—գէշութիւն. գէշանալ (կայ ե գիշութիւն, գիշանալ), փէշ, երէկ—երէկուայ, մէկ—մէկերորդ (տասնումէկերորդ), շէկ շէկութիւն, բայց շիկաթան, շիկակարմիր. հրէշ—հրէշալին, հրէշաւոր, շրէշ—շրեշել, եղէգն—եղեգնուտ, եղեգնիկ, գմբէթ—գմբէթաւոր, գմբէթարդ, աղուէս—աղուեսաքուն, աղուեսնի. կան ե եղեգնուտ, եղեգնիկ, գմբէթարդ, գմբէթաւոր, աղուէսենի, աղուէսաքուն գրութիւնները, բայց այդ գրութիւններից աւելի կանոնաւոր է ե-ով գրութիւնը: (Այս կարգի բառերը տես ցուցակը):

38. Վերջին վանգի, ինչպէս եւ միավանգ բառերի մէջ ե գրում է.

1) այն բառերի մէջ, որոնց վերջին վանգի է հնչիւնը բարգուելիս կամ ածանցուելիս ի չի դառնում. օրինակ՝ գիշեր—գիշերային, գիշերել, երես—երեսանց, աւեր—աւերակ, աւերել. թեք—թեքել, թեքութիւն, ներկ—ներկել, ներկարար:

2) Յոգնականի եր ե ներ մասնիկները. տներ, գրքեր, քաղաքներ, փողոցներ.

3) Բայերի բոլոր վերջաւորութիւնները՝ ել, եմ, ես, ենք, են, եց. բացի անցեալ անկատարի էր (էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին. տես § 34) եւ էք վերջաւորութիւններից, որոնք է-ով են գրուում. ասէր. կ'ասէր, ասէք, ասացէք, կ'ասէք:

Ե-ով է գրուում եւ արգելական հրամայականի եր վերջաւորութիւնը. մի՛ ասեր, մի՛ գրեր:

[illegible]

39. Բառի սկզբում *ո* և *օ* տառերի հնչիւնը տարբեր է. *ո*-ն արտասանում է ինչպէս *վո* վանգ. որդի, որքան. իսկ *վ* բաղաձայնից առաջ առաջ ինչպէս *օ՝ ով, ովկիանոս, ովազիս, ուսանանա*: Բառի սկզբում *վ*օ վանգը միշտ գրւում է միայն *ո* առուով. բացառութիւն կազմում է *վոհմակ* բառը, որ ունի և կանոնաւոր *ո*հմակ գրութիւնը, որը և պէտք է բնարեւ:

Բառի վերջում միշտ ո է գրվում, վերջից անձայն յ-ով կամ առանց յ-ի. այո, քո, ներքոյ լեռոյ:

Միջարկու թիւները լիբրշում գրւում է՝ օ. օ-
րինակ՝ աօ', հօ' խօ' (խօմ), օհօ'։

Բառի մէջ *ո* և *օ* միանման *օ* են արտասան-
ւում, ուստի երբ բառի մէջ *վօ* վանգը լսուի, *ո*
կամ *օ* տառն իրենցից առաջ պէտք է ունենան *վ*,
և, ու տառերից մէկը. (Ժագաւոր, առաւօտ, զինուոր:

Լէոն, Թէոդոս, Թէոդորոս, Գէորգ և սրանց նման մի քանի օտարազգի յատուկ անուններ Վով արտասանուում են, բայց գրւում են առանց Վ-ի կամ -ի: Սիայն Լէոն գրւում է և Լելոն:

Բառի մէջ օ տառն ունեցող արմատները սակաւաթիւ են: Օ-ն մեծ մասամբ վերջին վանգի մէջ է գրւում և կազմում հետևեալ բաղադրութիւնները. օղ, օթ, օժ, օղ, օն, օմ, օն, օս (յաանուանների օտարագգի ոս վերջաւորութիւնը ո-ով է գրւում) օտ, օր և գրաբարի յոգնակի գործիա-

կանի օր վերջաւորութիւնը, որ աշխարհաբարում
ածանցական մասնիկներով կարգն է անցել:

Օ-ով գրուող բառերը տե՛ս ցուցակը:

40. Մի քանի բառեր թէ ուով են գրւում և թէ օւով. ուղղագրութեան հեշտութեան համար այդպիսի բառերի համար պէտք է ընտրել ուով գրութիւնը. քող, արտորայ, գիւղորայք, դեղորայք, վանորայք, և ոչ քօղ, արտօրայ, գիւղօրայք, դեղօրայք, վանօրայ: Ուով պէտք է գրել և ներկայ դերբայի ող վերջաւորութիւնը՝ ծնող, կարգացող, գրող, և ոչ ծնօղ, կարգացօղ, գրօղ: Սխալ է գրել՝ դրօշմել, խօստանալ, խօստովանել, այլ պէտք է գրել դրոշմել, խոստանալ, խոստովանել:

41. Ը ճայնատրի գրութիւնը.—Ը ճայնաւո-
րը ըստի մէջ սովորաբար չի գրուամ, որովհետեւ,
նախելով մօտիկ ճայնաւորների ու բաղաձայնների
բաղադրութեանը, երբեմն երկար է արտասանուամ,
երբեմն սուղ. երբեմն նոյն իսկ այնքան սղուամ է,
որ կորչուամ է:

Բառի մեջ ը դրւում է միայն բարդ բառե-
րում, երբ բարդութեան երկրորդ մասը ը-ով է
սկսւում. օրինակ՝ նորընծայ, նորընտիր, դասընկեր,
արագընթաց, խոջընդոտ և այլն:

Բառի սկզբում եւ վերջում ը-ն միշտ գրւում է. օրինակ՝ ընծայ, ընտիր, ընդարձակ, ըմբռնել, ըղձալ. տունր, գիրր, դուռր, դառր(ն):

Բառի սկզբում սկ, սպ, ստ, սի, սք, ս/թ, շպ, շկ,
տ, գր, գգ բաղաձայնների միաւորութիւններից ա-

առաջ, երբ դրանց ձայնաւոր է յաջորդում, նոյնպէս
և գրաբար զ նախդրից առաջ, սուղ ը է արտա-
սանւում, բայց չի գրւում:

42. Բաղաճայն տառերի գրութիւնն ա-
ռանձին դժուարութիւն ունի միայն բառերի մէջ,
որովհետեւ բառերի սկզբում բոլոր բաղաճայններն
ընդհանրապէս պահում են իրենց յատուկ հնչիւնը՝

Ս, Մ

43. Պ, Ը, Կ շրթնայիններից առաջ միշտ
Մ է գրւում, որ երբեմն ն է արաստանւում. ամպ,
ամբարտաւան, ամիոփել, ամբոխ:

Բացասական ան մասնիկը պ ը Կ տառերից
առաջ պահում է իր ն-ով գրութիւնը. անպակաս,
անբաժին, անփոփոխ: Անբիծ բառի մէջ ն-ի փո-
խանակ գրւում է և Մ—ամբիծ. կանոնաւորութեան
համար պէտք է ընտրել անբիծ գրութիւնը:

Ղ, Յ

44. Բաղաճայններից առաջ ղ կամ իս գրելու ժա-
ժանահ պէտք է ինկատի ունենալ բառի կազմու-
թիւնը: Բառի արմատական ձևի մէջ բաղաճայններից
առաջ ընդհանրապէս գրւում է ղ, որ սովորաբար
իս է արտասանւում. ողբ, եղբայր, խեղճ, գաղձ.
բայց թախծութիւն, խախտել, փախչել, յախճա-
պակի, որովհետեւ արմատական ձևի մէջ իս է
գրւում և այդ իս-ն բաղաճայնից առաջ չի ընկ-
նում. թախիծ, խախուտ, որից անխախտ (անխա-
խուտ), փախ, (փախուտ), յախիճ—ապակի: Բացա-

ռութիւն կազմում են հետևեալ արմատական բա-
ռերը, որոնց մէջ տ տառից առաջ իս է գրւում.
ախտ, ուխտ, դրախտ, լախտ, տախտ, տախտակ,
երախտիք, (ապերախտ), զմրուխտ, ապուխտ,
դուխտ (բարդութեան մէջ՝ Սանդուխտ, Յոսրովի-
դուխտ), պանդուխտ, ժխտել, ապախտարք, ախ-
տարք (աղթարք) քախտ, վախճան: Առաջին եր-
կու բառը ղ-ով աղտ (կեղտ), ուղտ (կենդանի)
ուրիշ նշանակութիւն ունին. իսկ վերջին երկու
բառը մի և նոյն նշանակութեամբ ղ-ով էլ են
գրւում՝ քաղղ, վաղճան: Միատեսակութիւն պա-
հելու համար պէտք է ընտրել քախտ, վաղճան
գրութիւնները:

Ր, Ռ

45. Բառի արմատական ձևի մէջ ն բաղա-
ճայնից առաջ, երբ ն-ի և ո-ի միջից մի ձայնաւոր
առաջ չի դուրս ընկել, ո է գրւում՝ բեռնել, բըռ-
նել, խառնել, իսկ միւս բաղաճայններից առաջ ը է
գրւում՝ վարդ, կարդ, որդի, կերպ, ջերմ, արծիւ:

Ածանցման և բարդութեան ժամանակ, երբ
երկու բաղաճայնի մեջից մի ձայնաւոր դուրս է
ընկնում, կամ երկու առանձին արմատներ միա-
նում են, ն-ից առաջ ը, ինչպէս և ուրիշ բաղա-
ճայններից առաջ ո կարող է ընկնել. օրինակ՝
գար(ու)նանային, վեր(ի)նատուն, առ(ի)թիւ, պառ-
(ի)կել, կառ(ք):

Երբեմն ո-ն, արմատական ն-ից հեռանալով,
գրաբարի ձևով ը-ի է փոխւում. օրինակ. դռնա-

պան, ձմեռնային, ձմեռնամուտ, ամառնային, ամառնամուտ, բայց դրանիկ, ձմերային, ձմերել, ձմերանոց, ամարային, ամարանոց. այդպէս և հոլովում են գրաբարի ձևով դուռ — դրան, լեռ — լերան (գրբ. լեռան — լերին). բայց կան և ուրիշ գրութիւններ՝ ձմեռային, ձմեռանոց, ամառանոց, դռան, լեռան: Այս կրկին գրութիւններից պէտք է ընտրել ուրիշ գրութիւնը, որ աւելի մօտ է արմատին և աւելի յատուկ է աշխարհաբարին:

Հետևեալ տեսակի բարդ բառերի մէջ, երբ մի և նոյն արմատը մօտէ-մօտ կրկնուում է, առաջինն, բաղաձայններից առաջ ընկնելով, ր-ի է փոխուում. օրինակ՝ բարբառ, գրգիռ, կարկառ, մրմուռ, մրմուռ, թրթռալ, կրկալ, ճրճալ: Նմանաձայնութիւն ցոյց տուող այդպիսի կրկնուած բառերի մէջ երկու արմատն էլ ուրիշ կարերի է գրել, երբ ձայնի սաստկութիւն է ցոյց տալիս, ինչպէս՝ մամալ, թռթռալ, ճոճալ, գողգողալ:

Ժ, Զ

46. Զայնաւորներից յետոյ ժ չի գրուում, այլ ծ կամ ց. բացառութիւն կազմում է օժ բառը:

Բառի մէջը և վերջը ժ գրուում է միայն ր, ղ, ն, բաղաձայններից յետոյ. վարժ, դաղժ, հունժ:

Զ-ով սկսուող և բառի մէջ ժ ունեցող բառերը տես ցուցակը:

Ե, Զ

47. Բառի սկզբում՝ բաղաձայնից առաջ յ չի

գրուում, այլ միշտ Գ. բացառութիւն կազմում են՝ յղել, յղի (յղութիւն, յղանալ) յղկել, յղփուլթիւն (յղփանալ):

Ե տառով սկսուող արմատների թիւը սահմանափակ է. այդպիսի բառերի մի մասն առանց յ-ի էլ է արտասանուում և գրուում (տես § 11): Այդպիսի բառերը տես ցուցակը:

Բառի մէջ յ-ն միշտ կէս-ձայնաւոր է հնչուում, ուստի բառի մէջը կամ վերջը Գ հնչիւնը միշտ պէտք է գրել Գ տառով:

Բառի մէջ ա և ո ձայնաւորներից յետոյ յ-ն ծառայում է իբրեւ ձայնակապ (տես § 32) և իբրեւ այ, ոյ, էյ երկբարբառների կէս-ձայնաւոր (տես §§ 6, 7):

Բառի վերջում ա և ո ձայնաւորներից յետոյ սովորաբար գրուում է յ, որ անձայն է մնում (տես § 10, 3 ըդ). օրինակ՝ ծառայ, քահանայ, կրգնայ, կրգայ. ձուլածոյ, կովածոյ, Աստուծոյ, յետոյ, ներքոյ:

48. Բառի վերջում ա և ո ձայնաւորներից յետոյ յ չի գրուում.

ա) Դերանունների վերջում. սա, դա, նա, սրա, դրա, նրա, (սորա, դորա, նորա սորա, դորա, նորա, սոցա, դոցա, նոցա) և քո:

բ) Բայերի Հրամայական եղանակի վերջում. (դու) գնա՛, կարդա՛, արա՛, ասա՛:

գ) Մակբայների և միջարկութիւնների վերջում. հիմա, ապա, ահա, այո:

դ) Ա վերջացած յատուկ անունների վերջում.
Աննա, Երեմիա, Սառա, Ասիա:

49. Բառի վերջում ա և ո ձայնաւորներից
յետոյ անձայն յ գրւում է այն ժամանակ, երբ
բառակազմութեան ժամանակ յ-ն վերականգնում
է իր կէս-ձայնաւոր հնչիւնը. ինչպէս ծառայ, ար-
քայ, ներքոյ, յետոյ բառերից և կըգնայ, կըգալ
(ապառնի ժամանակ) և գնայ, գալ (ստոր. եղան.)
ժամանակներից կազմուած՝ ծառայական, արքա-
լութիւն, ներքոյական, յետոյք բառերի և կը-
գնայի, կըգնայի և այլն, գնայի, գնայի և այլն,
ժամանակների մէջ:

Բառի վերջում ա և ո ձայնաւորներից յե-
անձայն յ չի գրւում այն ժամանակ, երբ ոչ մի
դէպքում այդ յ-ն չի վերականգնում իր կէս-ձայ-
նաւոր հնչիւնը: Այսպէս յ չի գրւում մակբայների
ու միջարկութիւնների և հրամայական եղանակի
վերջում, որովհետեւ մակբայներն ու միջարկու-
թիւնները և հրամայական եղանակն անփոփոխ են
մնում և դրանցից այնպիսի ձևեր չեն կազմուում,
որոնց մէջ յ-ն վերականգնէր իր հնչիւնը:

Մինչդեռ գրաբարում, ըստ հնագոյն ուղ-
ղագրութեան, դերանունների վերջից յ գրւում
էր՝ սայ, դայ, նայ, սորայ, գորայ, նորայ, քոյ և
այլն. որովհետեւ յօդ ընդունելիս և հոլովելիս
յ-ն վերականգնում էր իր հնչիւնը—նայն, քոյոյ,
սորայոյ, գորայոյ—աշխարհաբարում չի գրւում,
որովհետեւ յօդ ընդունելիս ու հոլովելիս դերա-
նունները ի-ի փոխանակ ն ձայնակապն են ըն-

դունում. սրա-նը, դրա-նը, նրա-նը, քո-նը,
քո-նդ:

Այս ստուգաբանական հիման վրայ առանց
յ-ի պէտք է գրել և

1) Հիմա բառը, չեմ գնա, չես գնա, չի
գնա և այլն, ապառնի ժամանակը, և այսօրուա,
ամսուա, տարուա ու սրանց նման հոլովող բառերի
սեռական հոլովը, որոնց վերջից կրճատուած է
կ, լ, ն տառերը՝ հիմա-կ (հիմի-կ) չեմ գնա-լ,
չես գնա-լ, չի գնա-լ. այսօրուա-ն, ամսուա-ն,
տարուա-ն: Հոլովելու ժամանակ ևս այդ տառե-
րըն են վերականգնում իրենց հնչիւնը, և ոչ յ-ն.
հիմա-կ-ուա, հիմակուա-ն-ից, տարուա-ն-ից, այ-
սօրուա-ն-ից:

2) Անցեալ կատարեալի եղակի առաջին
դէմքը. զարմացա, գոհացա, տեսա. որովհետեւ
բաղադրիչ ժամանակ չէ և յ-ն չի վերականգ-
նում իր հնչիւնը, մինչդեռ գրաբարում յ-ով է գըր-
ւում, որովհետեւ այդ դէմքից կազմուում է ապառնի
ժամանակը՝ զարմացայ-ց, գոհացայ-ց, տեսայ-ց,
որի մէջ յ-ն վերականգնում է իր հնչիւնը:

3) Աշխարհաբարում տեսականորէն ճիշտ չէ
և յատուկ անունների վերջում յ չգրելը, քանի
որ հոլովելիս, ինչպէս հասարակ անունների մէջ,
յ-ն վերականգնում է իր հնչիւնը և գրութիւնը.
Աննայ-ի, Սառայ-ի: Այս անճիշտ գրութիւնն ևս
աշխարհաբարում մնացել է գրաբարից:

Սոյն անճիշտ գրութիւնները՝ չեմ գնայ, չես
գնայ, չի գնայ և այլն, այսօրուայ, տարուայ,

զարմացալ, տեսալ, ինչպէս և առանց չի Սառա,
Աննա, — պէտք է թողնել, որովհետեւ, ինչքան էլ
ցանկալի լինի բառի վերջում յ գրելու նկատմամբ
կանոնաւոր գրութիւնը վերականգնել, այժմ դը-
ժուար է այդ անել. բայց հաղիւ թէ առանձին
պէտք էլ լինի փոփոխելու այնպիսի ձևերի գրու-
թիւնը, որ ամենքից արդէն ընդունուած և հաս-
տատուած է: Միայն հիմա և հիմա գրութիւն-
ներից պէտք է ընտրել հիմա ձևը, քանի որ այդ
բառի գրութիւնը դեռ ևս չտատանուում է և
ճիշտ ձևն է հիմա:

50. Հետեւեալ բառերի վերջում -ր-ից յետոյ
հ է գրուում, որ սովորաբար չի արտասանուում.
աշխարհ, խոնարհ, ճանապարհ, շնորհ: Հ տառը
մնում է և բառակազմութեան ժամանակ. աշխար-
հական, աշխարհք, խոնարհութիւն, շնորհք:

Վ, Ի, ՈՒ

51. Վ հնչիւնի համար երեք տեսակ նշա-
նագրութիւն կայ. վ տառը, հին աւ, եւ, իւ երկ-
բարբառների և տառը, որ այժմ վ է արտասան-
ւում (տես § 10, 4-րդ), և ու ձայնաւորի երկ-
տառով գրութիւնը, որ այժմ յաջորդ ձայնաւորի
առաջ վ է արտասանուում (տես § 8, 3-րդ):

1) Վ, գրուում է բառերի սկզբում և ո ձայնա-
ւորից յետոյ, Վարդան, վազել, ով, ծով, խռովել:
Բարդութեան ժամանակ բառասկզբի վ-ը սլահուում
է և բառի մէջ՝ զօրավար, արագավար, Վարդա-

վառ, գրավածառ: Բարդ կամ բաղադրեալ են, ու-
րեմն և վ-ով պէտք է գրուեն և հետեւեալ տեսա-
կի՝ նմանաձայնութիւն ցոյց տուող բառերը. ճվլլալ,
ծվլլալ, թուլնալ և նմանները, որոնք կազմուած
են ծըլ-վըլ (ճիլ-վիլ), ծըլ-վըլ, ճըռ-վըռ կրկնութիւն-
ներից: Կրկին վլ պէտք է գրել և հետեւեալ տե-
սակի բառերի մէջ. շվլլալ, շվլլացնել, գվլլալ,
ծվլլալ:

2) Ի գրուում է, ե, ի, ը, ձայնաւորներից յե-
տոյ և կազմում է աւ, եւ, իւ, ը բաղադրութիւն-
ները. հաւ, ցաւել, տերեւ, երեւել, թիւ, հիւանդ:
Ը գործ է ածւում միայն այն դէպքում, երբ -ից
յետոյ գալիս է բաղաձայն տառ. ինչպէս՝ ծըլծուալ,
շըլշուալ, սըլսուալ, Դըլնի. նոյնպէս և անդա-
դարձի ժամանակ (տես Տողադարձի կանոնները):

Ե, օ, ու ձայնաւորներից, այ, օյ երկբարբառ-
ներից, ինչպէս և բառի վերջը բաղաձայններից յետոյ,
հայերէնում վ հնչիւնը չի գալիս, եթէ հարկ լինի
օտարազգի կամ գաւառական բառեր գրելու, պէտք
է վ-ով գրել՝ Լուվր, Այվաղ, Մերվ. իսկ է և օ
տառերի փոխանակ պէտք է եւ և ո տառերը գը-
րել, որոնցից յետոյ կը գրուեն ւ և վ (Տես Օտար-
ազգի բառերի ուղղագրութիւնը):

3) Ու գրուում է բաղաձայնից յետոյ՝ յաջորդ
ձայնաւորից առաջ. նուազ, պուարթ, գտնուել.
Աստուած, յօդուած:

Սոյն վ-ահնչիւն ու-ի գրութիւնը մի քանի
դէպքերում տարաձայնութիւնների տեղիք է տը-

ւած. 1) Երբ վաճառքին ունի հետևում է ու
 ձայնաւորը՝ ասումում է, խօսումում է, թուում է,
 դասատուութիւն, հովութիւն, — ընդհանրապէս
 գրում են վ-ով և աւելի և-ով ասումում է, խօս-
 ւում է, թւում, դասատուութիւն, հովութիւն.
 կամ ասումում է, խօսումում է, դասատուութիւն,
 հովութիւն: 2) Ոմանք կրաւորականի նշան ըն-
 դունելով վ տառը, ոչ միայն ու ձայնաւորից ա-
 ռաջ, այլ բոլոր դէպքերում էլ կրաւորական բա-
 յերը գրում են վ-ով. ասվել, խօսվել, գրված,
 կազմվեց. նոյնպէս վ-ով են գրում և ժամանակ
 ցոյց տուող անունների հոլովները՝ օրվայ, տար-
 վայ և այլն. իսկ գոյականների մէջ պահում են
 ու-ով գրութիւնը. Աստուած, նուէր, յո-
 դուած: 3) Իւ վերջացած բառերից՝ թիւ,
 հաշիւ՝ կազմուած բառերը գրում են և-ով.
 հաշիւ, հաշել, թիւ, թել, հովիւ, հովել:
 4) Սակաւները վերջերս բոլոր դէպքերում ևս
 վաճառքին ու-ի փոխանակ սկսել են վ կամ ւ
 գրել. ասվել, նվէր, Աստված, լեզվի, ձվի, կատ-
 վի. կամ ասել, նէր, Աստուած, լեզի, ձի, կատի:
 Այս տարաձայնութիւնները նրանից են ա-
 ռաջացել, որ ու երկտառը, տեղին նայելով, թէ
 ու ձայնաւորի և թէ վ բաղաձայնի նշանագիրն
 է. մանաւանդ որ, բացի այդ վաճառքին ու-ից,
 մեր այբբենարանում մի և նոյն հնչիւնի համար
 կան ուրիշ երկու տառ ևս՝ վ, ւ, մինչդեռ մի տա-
 ռը միայն մի հնչիւնի նշանագիր պէտք է լի-
 նի: (§ 1): Մեր այբբենարանի այս պակասաւո-

րութիւնն ուղղելու, և գրութիւնն արտասանու-
 թեանը մօտեցնելու ձգտումից է առաջացել հին
 վաճառքին ու-ի փոխանակ վ կամ ւ գրելը: Սակայն
 գրութիւնն արտասանութեանը մօտեցնելու ձգ-
 տումն օրինաւոր է միայն այն ժամանակ, երբ այդ
 չի հակասում ուղղագրութեան ստուգաբանական
 հիմունքին, որ բառակազմութիւնն ինկատի ու-
 նի, և երբ կատարած փոփոխութիւնը նոր տա-
 րաձայնութիւնների ու բաղաձայնութեան տե-
 ղիք չի տալիս: Այս ինկատի ունենալով, տես-
 նում ենք, որ վերոյիշեալ առաջին երեք տեսակ
 գրութիւնները գրութիւնն արտասանութեանը
 չեն մօտեցնում ու հետաքննում, քանի որ վ հնչիւ-
 նի համար դարձեալ մնում են երեք նշանագիր-
 ները՝ վ, ւ, ու: Գրութիւնը քիչ ու շատ աւելի
 է մօտենում արտասանութեանը, բայց դժուարու-
 թիւնը մշտեղից չի վերանում և չորրորդ տե-
 սակ ուղղագրութեամբ, այլ միայն տարաձայնու-
 թիւններն ու բաղաձայնութեանը գրութիւնն աւելա-
 նում է, քանի որ, մի կողմից, ու-ի փոխանակ ո-
 մանք գրում են վ, ուրիշները՝ ւ, միւս կողմից, վ
 հնչիւնի համար դարձեալ մնում են երկու նշա-
 նագիր՝ վ, ւ, և մինչև անգամ որոշ դէպքերում
 ու նշանագիրը, որովհետեւ, ինկատի ունենալով ուղ-
 ղագրութեան ստուգաբանական սկզբունքը, վա-
 ճառքին ու-ի փոխանակ վ կամ ւ կարելի չէ
 գրել մի կարգ բառերի մէջ, որոնց այս կամ այն
 ձևում ունի վերականգնում է իր ձայնաւոր հնչիւնը.
 օրինակ՝ կարելի չէ գրել Աստված, շվաք, անվա-

նել տված, կատվի, ձվի, վերարկվի, տիրացվի, հեռվից, կամ Աստուած, շւթք, անւանել և այլն, բանի որ հետևեալ ձևերում ուն վերականգնում է իր հնչիւնը՝ Աստուծու, շուք, անուն, տու (շը- նարհատու), կատու, ձու, վերարկու, տիրացու, հեռու *):

Ուղղագրութեան մէջ միութիւն և միատե- սակութիւն մտած կըլինէր, և գրութիւնն արտա- սանութեանը մօտեցած կըլինէր իսկապէս այն ժամանակ, երբ վ հնչիւնի համար երեք նշանա- գրի փոխանակ ընդունուէր միայն մի տառ, օրի- նակ՝ միայն վ և բոլոր դէպքերում էլ վ հնչիւնն այդ տառով գրուէր՝ վնաս, ծարավ, երեվեցավ, զվարթ, հիվանդ, հովութիւն և այլն, բացի այն բառերից որոնց մէջ վ-ա հնչիւն ուն վերականգ- նում է իր ձայնաւոր հնչիւնը: Վ հնչիւնը մի- այն վ տառով գրելու փորձը եղել է մի քանի ժամանակ մի քանի անձերի ձեռքով, բայց անա- ջող է անցել իր որոշ պատճառներով, որոնցից գլխաւորն այն է, որ մեր ուղղագրութիւնն այդ մասում արդէն հաստատուած և ընդհանրութիւ- նից ընդունուած է. իսկ ուղղագրութիւնն այդ- պիսի հաստատուած և ընդհանրութիւնից ըն- դունուած դէպքերում փոփոխելն անյարմար է, քանի որ փոփոխութիւնը կըլտ միութիւնը խան- գարում է և նոր բաղմատեսակութիւն մտցնում

*) Բարբառների, երբեմն և գրական լեզուի մէջ այդ կարգի բառերի ուն շատ անգամ պահում է իր ձայնաւոր հնչիւնը, և վ չի արտասանուում:

ուղղագրութեան մէջ: Ուղղագրութեան միութիւնն ինկատի ունենալով, հարկաւոր է թողնել հին ուղ- ղագրութիւնը վ-ա հնչիւնն ու-ի նկատմամբ, ինչ- պէս և մնում է ուրիշ շատ փոփոխուած հնչիւն- ների գրութիւնը նախնի ձևով (մարթ — մարդ, ախ- չիկ կամ ախճիկ — աղջիկ և այլն). մանաւանդ որ ուսման համար վ-ա հնչիւն ու-ի գրութիւնն իր որոշ և ընդհանուր կանոնով այնքան դժուարու- թիւն չունի, որքան միւս բաղաձայնների գրութիւ- նը, օրինակ՝ երբ բ, ք, դ, ձ, ղ գրուում են, բայց փ, ք, թ, ց, խ արտասանուում: Շատ-շատ՝ կարելի է թոյլ տալ, որ ու-ի փոխա- նակ վ, կամ աւելի և գրուի այն դէպքերում, երբ անմիջապէս հետևում է ու ձայնաւորը. օ- ըինակ՝ ասվում է, խօսվում է, կամ աւելի աս- ւում է, խօսւում է. և այս միայն նրա համար, որ վերջին կերպով գրողներն աւելի բաղմաթիւ- են, քան ասուում է, խօսուում է գրողները:

2. ՄԻ ԵՒ ՆՈՅՆ ԲԱՌԻ ԿՐԿԻՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ.

52. Բաղաձայն հնչիւնների փոփոխութեան ազ- դեցութեան տակ (§ § 23 — 28) մի կարգ բառեր երկու տեսակ են գրւում. օրինակ՝ յառաջ — առաջ, յետ — ետ, բանտ — բանդ, խնձոյք — խնջոյք, որոնցից մէկ կամ միւս գրութիւնն աւելի գործածական է, կամ երկուսն էլ անխտիր գործ են ածւում:

Մի և նոյն բառի կրկին գրութիւնից այն ձևը պէտք է ընտրել, որն աւելի մօտ է արտասանու- թեանը:

53. Ն, Մ նայ տառերից յետոյ նախնի՝ նուրբ պ կ տ ծ ճ տառերով գրութեան հետ շատ բառեր գրուում են արտասանութեան համեմատ (§ 24) և միջակ բ գ դ ճ ջ տառերով: Այդ բառերն են.

Ամպարիշտ — ամբարիշտ, ամպար — ամբար, լամպար — լամբար (ղամբար), անկուշէլ — անգուշէլ, անկզ — անգզ, անկոսնել — անգոսնել, զանկուած — զանգուած, զանկ — զանգ, զանկակ — զանգ, զանգակ, դանկ — դանգ, գանկ — գանգ, թանկ — թանգ, թանկագին — թանգ, թանգագին, թանգարան, ժանկ — ժանգ, կանկառ — կանգառ, ճանկ — ճանգ, խորամանկ — խորամանգ, յանկ — յանգ, վանկ — վանգ, ցանկ — ցանգ, խունկ — խոնգ, ծունկ — ծոնգ, կնկուղ — կնգուղ, բանտ — բանգ, ժանտ — ժանգ, կունտ — կոնգ, ընտել — ընդել, ընտերք — ընդերք, ընտոծին — ընդոծին, ընտակեր — ընդակեր (արմատն է ունդ, հոնդ), սանտըր — սանդր, փանտիւն — փանգիւն, խնծոր — խնձոր, խանծել — խանձել, խինծ — խինձ, կոնծել — կոնձել, հնծան — հնձան, ընծիւղել — ընձիւղել, կունծ — կոնձ, խնծոյք — խնձոյք, ճանճիւն — ճանջիւն, խոնձան — խոնջան, կինձ — կինջ, խոնձանալ — խոնջանալ:

Սոյն բառերի կրկին գրութիւններից սկսած է ընտրել երկրորդ ձևով, միջակ տառերով, գրութիւնը, որ արտասանութեան, միանգամայն և մեր լեզուի ընդհանուր հնչիւնաբանութեան համեմատ է. որովհետև մեր բառերի մեծագոյն մասի մէջ նախնի գրութիւնով Ն, Մ նայերից յետոյ գալիս են միջակ տառեր, ինչպէս՝ անգուշէլ, անգորը, ամբոխ, անձն, տանձ, և այլն: Եթէ վերոյիշեալ բա-

ռերի համար միջակ տառերով գրութիւնն ընդունենք, այն ժամանակ սակաւաթիւ բառեր կըմնան, որոնք Ն, Մ նայերից յետոյ կ'ունենան նուրբ պ կ տ ծ ճ տառերը: Այդ բառերն են.

Անտառ, անտի (գրաբ.), ընտիր, ընկնել (անկանել), անկելանոց, անկ է, անկուած, յանկարծ, սունկ, տունկ, որից սնկել, ընկեր, ամպրոպ, ճանձ, անճող, ծանճաղ, հանճար, ցանկանալ, խնճիղ, կնճակ, կնտնոց, ցնճալ, ընկալ, ընկեցիկ (ընկենուլ բայից), ցնկնել, ընկղմել, ընկրկել, ընկճել (ընգճել) անկողին (անգողին) ամպ (ամբ), անկին (անգին), անծեղ (անձեղ), պանճալ (պանձալ), ընկոյղ (ընգոյղ), ընծայ (ընձայ), անծխոտ (անձխոտ) ընտանի (ընդանի), ամպել (ամբել), մանկլաւիկ (մանգլաւիկ):

Սոյն բառերը թէպէտ և մեծ մասամբ միջակ տառերով են արտասանուում, բայց միջակ տառերով չեն գրուում, բացի մի քանի բառից, որոնց կըրկին գրութիւնը փակագծում գրուած է. բայց այդ գրութիւնները, թէպէտ և այս կամ այն գրուածքի մէջ պատահում են, անգործածական են, ուստի պէտք է նուրբ տառերով գրութիւնը թողնել:

54. Ինծ կենդանու անունը նախնի գրութեամբ գրուում է ինծ և ինձ. վերջին ձևով է միշտ գրուում ես դերանունան տրական հոլովը, ուստի տարբերելու համար կենդանու անունը կարելի է գրել միշտ ինձ ձևով, իսկ դերանունը՝ ինծ:

Գունդ, երբ զօրագունդ, խումբ է նշանակում, նախնի գրութեամբ միշտ դ-ով է գրուում, իսկ երբ

գնաակ, երկրագունտ է նշանակում, երկու ձևով էլ գրւում է — գունդ, գունտ. երկրորդ իմաստով պէտք է գրել միայն տոմ, իսկ առաջին իմաստով դեմի՝ Նոյնպէս՝

Կնճիթ, երբ խողի, փղի կնճիթ է նշանակում, իսկ կնջիթ, երբ քունջութ բոյսն է նշանակում:

Կնճիռ, երբ երեսի խորշում է նշանակում, իսկ կնջիռ, երբ խաղողի թեփ՝ կնջեռն է նշանակում:

55. Նախընթաց շ ռ ա է ի ո ու Հնչիւնների և այ, ոյ երբարբառների ազդեցութեան տակ՝ յաջորդ միջակ բ գ դ ձ ջ միջակ տառերը թաւ փ ք թ ց չ կամ նուրբ պ կ տ ծ ճ են արտասանւում (տես § 25: Այս կարգի բառերը տես Յուցակը), բայց կրկին գրութիւն չունին, բացի սակաւաթիւ բառերից՝ թազչիլ, թագ կենալ-թաքչիլ, թաքկենալ, թաքուն, թակարդ-թակարթ, ադաղադ-աքաղադ, անհեղեղ-անհեթեթ: Պէտք է ընտրել երկրորդ ձևով գրութիւնները, որ արտասանութեան համեմատ են:

56. Յաջորդ թաւ խ Հնչիւնի ազդեցութեան տակ՝ նախընթաց ժ միջակը թաւ շ է արտասանւում, որովհետեւ թաւ և միջակ Հնչիւնները չեն կարող միանալ (տես § 22). դժխոյ — դշխոյ, աժխոյժ — աշխոյժ, դժխեմ — դշխեմ: Պէտք է ընտրել երկրորդ գրութիւնները, որ արտասանութեան համեմատ են:

Դժ բացասական մասնիկն տնփոփոխ է մնում. դժպհի, դժպատեհ, դժկամակ, դժբախտ: Դժ գոհ, դժգոյն բառերը գրւում են և տժգոհ, տժգոյն. պէտք է, միաձևութեան համար, ընտրել առաջին գրութիւնները:

Վերջ. ՕՏԱՐԱԶԳԻ ԲԱՌԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ.

57. Հին գրականութիւնից՝ գրաբարից մեր նոր գրականութեանն անցած օտարազգի բառերն ու լատուկ անունները պէտք է այնպէս գրել, ինչպէս գրաբարում գրուած կան, քանի որ այդ բառերից շատը՝ ազգային Հնչիւնաբանութեան ազդեցութեան տակ՝ այնպիսի փոփոխութեան են ենթարկուած, որ օտարազգի բառի իսկական արտասանութիւնից հեռացած են և, կարելի է ասել, հայացած են: Պէտք է գրել՝ փիլիսոփայ, եւրոպա, Սողոմոն կամ Սոլոմոն, և ոչ ֆիլոսոֆ կամ ֆիլոսոֆայ, եվրոպա, Սոլոմոն:

58. Տառադարձութիւն: — Լեզուի մէջ նոր մշտնոգ օտար բառերն և աւելի՝ լատուկ անունները պէտք է այնպէս գրել, որ, որքան կարելի է, հայերէն գրութեան արտասանութիւնը մօտ լինի այն լեզուների արտասանութեանը, որոնցից առնւում են այդ բառերը: Դրա համար պէտք է օտարազգի ամեն մի Հնչիւնը հայերէնում մի և նոյն Հնչիւնը նշանակող տառով նշանակել, կամ ճիշտ տառադարձութիւն անել: Սեր տառերը համապատասխան են հետևեալ եւրոպական տառերին. բ = b, ուսայ 6. գ = g, ուս. Դ. դ = d, ուս. Դ. պ = p, ուս. Բ. կ = k, ուս. Բ. տ = t, ուս. Դ. ք = q, թ = th.

59. Պոյսեցիք և արևմտեան գաղթական հայերը, նրանց հետևելով և առհասարակ արևմտեան գրական լեզուով խօսողներն ու գրողները, որովհետև մեր բոլոր նուրբ տառերը միջակ են արտասանում, իսկ միջակները՝ թաւ, ի-

րենց արտասանութեան համեմատ և օտարազգի միջակ, օրինակ՝ ռուսաց Б Г Д տառերը մեր նուրբ պէտ տառերով են տառադարձուած, իսկ նրանց նուրբ П Б Т տառերը մեր միջակ բ գ դ կամ թաւ փ ք թ տառերով են տառադարձուած. օրինակ՝ Петербургъ, копѣйка, փոխանակ գրելու Պետերբուրգ, կոպէկ, գրում են՝ Բեդերպուրկ, գոբէգ կամ Փեթերպուրկ, քոփէք. Մինչդեռ հին գրականութիւնից մնացած օտարազգի բառերն ու անունները մեր՝ արևելեան հայոց կամ, որ մի և նոյն է, նախնի տառադարձութեամբ են թողնուած. Պետրոս, Կոստանդնուպոլիս, Սոկրատէս, և ոչ Բեդրոս, Գոսդանդնուքոլիս, Սոգրադէս կամ Փեթրոս, Քոսթանթնուքոլիս, Սոքրաթէս: Պոլսեցոց տառադարձութիւնը համեմատ չէ ս. Մեսրոպեան տառադարձութեանը և մեր բնիկ, հայրենի արտասանութեանը:

60. Պակաս նշանագրեր:—Օտարազգի անունները շատ անգամ դժուար է ճշտութեամբ հայերէն դարձնել, որովհետեւ մեր այբբենարանում չըկան օտար լեզուների մէջ եղած շատ հնչիւններ: Նոյն իսկ մեր գաւառական բարբառները շատ այնպիսի հնչիւններ ունին, որոնց համար առանձին նշանագրեր չկան մեր այբբենարանում: Այդպիսի հնչիւնների համար առաջարկուած են առանձին նշանագրեր. բայց նոր, պայմանական նշանները յարմար են միայն գաւառական բարբառներով գրելու ժամանակ և գիտնական գրուածքների մէջ, երբ հարկաւոր է օտար կամ գաւառական հնչիւնները

ճիշտ արտայայտել. իսկ օտար բառերի և յատուկ անունների գրութեան մէջ, որքան կարելի է, պէտք է աշխատել մեր այբբենարանի օգնութեամբ ճշտութիւն պահպանել:

1) Փրանս. u (գերմ. ü) հնչիւնը բաղաձայնից առաջ պէտք է գրել իւ երկբարբառով, որ քիչ ուշատ մօտ է u հնչիւնին. Հիւգոյ, Նիւտոն: Իսկ բառի վերջում և բառի մէջ ձայնաւորից առաջ աւելի յարմար է գրել եռու կամ իոու ձևով, որովհետեւ իւն այդ դէպքերում իվ է կարգացում. Նեուիւ, Եօրկ, Սեու կամ Նիու-Եօրկ, Սիու, և ոչ Նիւ-Եօրկ, Սիւ, որ կրկարգացուին Նիվ-Եօրկ, Սիվ:

2) Փրանս. eu (գերմ. ö) հնչիւնը բառի մէջ պէտք է գրել եօ երկբարբառով, իսկ բառի սկզբում աւելի յարմար է գրել էօ ձևով, էօման, էօգել, էօթեն, որովհետեւ եօն այդ դէպքում աւելի է հեռանում eu հնչիւնից: Արեւմտեան հայերը բառի մէջ ես էօ ձևով են գրում՝ Գէօթէ, Շէօցեր, փոխանակ գրելու՝ Գեօթէ, Շլեօցեր:

3) Օտարազգի փափուկ լւն (l, ɫ) հայերէնում կամ պահում է իւր հնչիւնը, կամ թանձր է արտասանում: Որպէս զի լւն, ինչպէս և ֆրանս. gn (ն) հնչիւնը, փափուկ տրտասանուի, պէտք է լ և ն տառերին յաջորդող ա, օ ձայնաւորներից առաջ ե տառն աւելացնել և եա, եօ երկբարբառները կազմել, որոնցից առաջ լ, մասամբ և ն, տառը փափուկ է արտասանում (տես §§ 15, 17). billard, brillant, compagnon պէտք է գրել՝ բիլեարդ, բրիլեանտ, կոմպանեօն, և ոչ բիլարդ, բրիլանտ, կոմ-

դանոն: Նոյնպէս եթէ և չտառերն ընկնում են
բառի վերջը կամ բառի մէջ բաղաձայնից առաջ,
նախընթացից, մէջ ձայնաւորներից յետոյ պէտք է
աւելացնել յ տառը և կազմել բառեր կարգաբա-
նները, որոնցից յետոյ յւմադամը և նմաները
փափոկ են արտասանւում. պալտոյ, ամալգամ,
Շամպայն. և ոչ պալտոյ, ամալգամ, Շամպան:
Փրանս. l mouillé գրութիւնն ևս միշտ պէտք է ալ-
ել գրել. émail, médaille, portefeuille — էմայլ, մեդալ,
պորտֆէյլ. այդ էին յաջորդող առաջիններին
առաջ դարձեալ պէտք է այդ դէպքում և տառն աւե-
լացնել. bataillon, médaillon — բատայլէօն, մեդալլէօն
Փափուկ լին (հին Ժամանակ գրում էին լ,
նոր գլխին փշիկ կոշուած նշանով. վերջերս էլ ամառ
սկսել են այդ պայմանական նշանները դործա-
ծել, որ և, եթէ տարածուի, շատ յարմար է:
61. Օտարագրի ja (յ), je, ju (յօ), jo երկբար-
բառները նախնիք յա, յե կամ ե, յո, յո (յօ) են
գրել. բայց այժմ բառի սկզբում այդպէս կարելի
է գրել, քանի որ յ-ն բառի սկզբում չէ կար-
դացւում (տես § 11), և պէտք է գրել՝ եա, ե, իւ,
եօ երկբարբառներով — Jaffa, Jena, junker, jurist,
jod — Եաֆա, Ենա, իւնկեր, յուրիստ, Եօդ, որ նախնիք
կրգրէին Յաֆա, Յենա կամ Ենա, իւնկեր, յուրիստ,
յոդ: Այդ երկբարբառները հին յա, յե, յու, յո (յօ)
ձևով պէտք է գրել բառի մէջ և առաջիններ-
ներից յետոյ, որովհետև այդ դէպքում յ-ն պահում
է իր կէս-ձայնաւոր հնչիւնը և յաջորդ ձայնաւոր-
ների հետ երկբարբառ է կազմում (§ 7). major, major-

domus — մայոր, մայորդոմ, այդպէս և բայոննա,
կալուտա, Դուբրովսկայա, Լա-Փայետ. և ոչ մայոր,
մաեօրդոմ, բաօննա, կալուտա, Դուբրովսկաեա,
Լա-Փաետ: յաջորդում սկսած այդ բառն ունի
յառի մէջ եթէ je երկբարբառը բաղաձայնից
յետոյ է գալիս, պէտք է գրել իե. օբիեկտ, սու-
բիեկտ: Թիւրքահայերն այդ դէպքում ևս շատ ան-
գամ յ-ով են գրում:

62. ia, ie, iu, io գրութիւնները պէտք է
դարձնել իա, իե (իէ), իու, իօ (իօ) ձևերով. piano
piast, pièce, radius — պիանոյ, պիաստ, պիես, ռադիուս:
63. Օտարագրի r (ր) տառը տառադարձւում է
բառի սկզբում սովորաբար ու տառով. Ռաքէլ Ռո-
բովամ, ռաբբի. բառի մէջը և վերջը ր տառով.
Շիլլեր, Սենեքերիմ, բարոն (պարոն). իսկ ն բաղա-
ձայնից առաջ ու տառով. Կեօններ, Կառնոյ:

64. ե, է, ո, օ տառերի գրութիւնն օտարագրի
բառերի մէջ — Հնդկանուր կանոն է, որ օտարագրի
բառերն ու յատուկ անունները պէտք է հայերէնի
ուղղագրութեան ընդհանուր կանոնների համեմատ
գրել. ուստի e տառը բառի սկզբում և վերջում
պէտք է գրել է (ռուսաց e-ն պէտք է գրել ե), իսկ
բառի մէջ ե, բացի ի ձայնաւորից առաջ, երբ
պէտք է է գրել (տես §§ 36, 37, 38). տեմպերա-
տուր, պրոֆեսոր, Տեսսին, Լենքորան և ոչ տեմպե-
րատուր, պրոֆէսոր, Տէսսին:

Նոյնպէս է պէտք է գրել և վերջին վանդի
մէջ, քանի որ օտարագրի բառերի վերջին վանդի է
հնչիւնը, ածանցուելիս կամ բարդուելիս, ի հնչիւնի

չի փոխուում. ինժեներ, բանկետ, սիստեմ, որոնցից՝
ինժեներային, սիստեմաբար:

Ժողովրդական լեզուից գրականական լեզուի
մէջ նոր մտնող բառերն ևս պէտք է ե-ով գրել:

65. Օտարազգի օ տառը պէտք է դարձնել.
բառի սկզբում օ, իսկ բառի մէջը և վերջը ո. Օ-
գիւտ, Օդեսսա. Սոկրատ, փիլիսոփայ, պալլտոյ,
Հիւգոյ:

Բառի մէջը և վերջը ո-ով պէտք է գրել,
ինկատի ունենալով, որ 1) մեր բառերը, սակաւ բա-
ցառութեամբ, այդ դէպքերում ո-ով են գրուում.
2) նախնիք ևս օտարազգի օ հնչիւնը ո-ով են
գրել, մինչև անգամ Բառի սկզբում. Ներոն, Կի-
կերոն, Սոկրատ, Թէոդոս. Ուիմպ, Ուիլիսոս: Այժմ
բառի սկզբում միայն վ բաղաձայնից առաջ կա-
րելի է ո-ով գրել, որովհետև միւս դէպքերում
բառասկզբի ո-ն արտասանուում է ինչպէս վո:

Ինչպէս հայերէն բառերի վերջում ւ և ո ձայ-
նաւորներից յետոյ անձայն յ է գրուում, որովհետև
այդ յ-ն բառի ուրիշ ձևում վերականգնում է իբ-
կէս-ձայնաւոր հիչիւնը (§ 49), այդպէս և օտա-
րազգի բառերի վերջում, ընդհանուր կանոնով, ւ
և ո ձայնաւորներից յետոյ յ պէտք է գրել. բիւ-
րոյ, պալլտոյ, դեպոյ. որոնք կանոնաւոր հոլովում
են բիւրոյի, պալլտոյի, դեպոյի, բիւրոյով, պալլտո-
յով, դեպոյով և ոչ բիւրոի, պալլտոի, դեպոի, բիւ-
րոով, պալլտոով, դեպոով, կամ բիւրոի, պալլտոի,
դեպոի, բիւրոյի, դեպոյով, որպիսի բաղադրութիւն-
ներ չկան հայերէնում: Նոյնպէս պէտք է գրել և

Ֆիզիկայ, փիլիսոփայ, մեքենայ, անատոմիայ, խո-
լերայ:

Միաձևութեան համար կարելի է թոյլ տալ,
որ ո վերջացած յատուկ անունների վերջում ևս
յ չգրուի, ինչպէս ւ վերջացած ժամանակ չի
գրուում. ինչպէս գրուում են Սառա, Աննա, բայց
Սառայի, Աննայի, նոյնպէս կարելի է գրել Ռուս-
սո, Կառնո, բայց Ռուսսոյի, Կառնոյի. թէպէտև
աւելի ճիշտ կըլինի գրել Ռուսսոյ, Կառնոյ, Հիւ-
գոյ, ինչպէս գրում են արեւմտեան հայերը:

Օտարազգի բառերի մէջը և վերջը օ-ով
կարելի է գրել միայն ձայնաւորներից յետոյ՝ Աէօ,
Ֆէօդալ. որովհետև այդ դէպքում ո-ն շատ ան-
գամ լ (վ) ձայնակապով է կարդացուում: Նոյն-
պէս օ-ով պէտք է գրել և հետևեալ տեսակի
բառերը՝ բօյ, Տոլստօյ, ռազբօյնիկ, որոնք եթէ
ո-ով գրուեն՝ բոյ, Տոլստոյ, ռազբոյնիկ, — կըկար-
դացուեն բօ, Տոլստօ, ռազբույնիկ

66. Օտարազգի բառերը վ հնչիւնի գրութեան
նկատմամբ ևս հայոց լեզուի ուղղագրութեան
ընդհանուր կանոնի համեմատ պէտք է գրել. բա-
ռի սկզբում և ո ձայնաւորից յետոյ վ. միւս ձայ-
նաւորներից յետոյ լ, իսկ բաղաձայններից յետոյ
ու. օրինակ՝ վագոն, վորոնցով, Մուլաւիա, Զուլի-
ցերիա, Շուկիա:

67. Ձայնակապ յ: — Ա և ո ձայնաւորներից
յետոյ, երբ դրանց յաջորդում են ձայնաւորներ,
հայոց լեզուի հնչիւնաբանութեամբ, պէտք է գրել
յ ձայնակապը. ուստի ա—օ, ա—օ, ա—ւ, ա—ի, օ—ա:

o—e, o—i, o—u բաղադրութիւնները Հայերէնում պէտք է դարձնել՝ այո, այե, այու, այի, ոյա, ոյե, ոյե, ոյու. օրինակ՝ Միքա-յ-էլ, Տրո-յ-ա, պո-յ-ետ, և ոչ Միքայէլ, Տրոա կամ Տրօա, պօէտ:

Երբեմն յ ձայնակապի փոխանակ երկու ձայնաւորների մէջ մտնում է լ (լ), սակաւ անգամ հ ձայնակապը. Դանա-ւ-ոս, Սա-ւ-ուղ, Տրո-ւ-ադա, Եասա-ւ-ուլ, դարա-ւ-ուլ, Աբրահամ:

Միւս ձայնաւորներն օտարազգի բառերի մէջ ևս յաջորդ ձայնաւորներին միանում են առանց ձայնակապի, թէև սովորաբար յ ձայնակապով են արտասանուում. Գաբրիէլ, Սէիր:

Եթէ օտարազգի բառերը չեն ենթարկուում մեր Հնչիւնաբանութեանը և երկու կից ձայնաւորներն առանց յ ձայնակապի են արտասանուում, արտասանութեան համեմատ առանց ձայնակապի էլ կարելի է գրել. ինչպէս՝ Կատալաուն, կլօակ, կլօուն, բօալ, որ նախնիք կը գրէին Կադալալուն, կլոյակ, կլոյուն բոյալ, կամ Կատալաուուն, կլովակ, կլովուն, բովալ:

68. Մի եւ նոյն հնչիւնի կրկնութիւնը.— Հայոց լեզուին յատուկ չէ, որ մի և նոյն հնչիւնը, ձայնաւոր թէ բաղաձայն, ետեւէ-ետեւ կրկնուի. ուստի օտարազգի անունների մի մասը հայերէնում առանց հնչիւնների կրկնութեան են գրուում թէպէտ և օտար լեզուների մէջ կրկնուած են. օրինակ՝ Թաղէոս, Ապոլոն (Ապոլոն), Թեսալիա (Թեսալիա), և ոչ Թաղէոս, Ապոլլոն, Թեսալիա. մինչդեռ ուրիշ անունների մէջ պահպանւում է կրկն-

նութիւնը. Սննա, Փիլիպպոս, Ռաբբի, Աքիլլէս:

Բաղաձայն հնչիւնները կրկնուած կամ առանց կրկնելու գրելու համար՝ պէտք է առաջնորդ ունենալ արտասանութիւնը. եթէ հայերէնում արտասանութեան ժամանակ չի կրկնուում, գրելիս էլ պէտք է չկրկնել, ինչպէս՝ պրոֆեսոր, կոմիսիայ, Պրուսիա. իսկ, ընդհակառակն, եթէ արտասանութեան ժամանակ կրկնուում է, պէտք է գրելու ժամանակ ևս կրկնել. ինչպէս՝ Շիլլեր, Պալտին:

Բառի վերջում մի և նոյն հնչիւնը երբեք կարելի չէ կրկնել. Գրիմ, Յիմմերման, պրոգրամ, Սկոտ, և ոչ Գրիմմ, Յիմմերմանն, պրոգրամմ, Սկոտտ: Այսպիսի անուններն առանց կրկնութեան պէտք է գրել և հոլովելիս. Գրիմ, Յիմմերման, պրոգրամ:

Ձայնաւորների կրկնութիւնը միշտ պէտք է պահել. Բաաբի, Լաօկօօն, Մօօր, մարգար (մարգար) Երբ ձայնաւորներն առանց ձայնակապի են միանում, պէտք է օժով գրել, ինչպէս՝ վերոյիշեալ բառերի մէջ:

4. ԳՆՍԱՏԱՌԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ.

69. Հին ժամանակ գլխատառով կամ երկաթագրով գրում էին բոլոր բառերն ամբողջապէս, որովհետև ս. Մեսրոպի հնարած տառերը միայն այդ ձևն ունէին. այժմ, երբ տառերի ձևերը շատ են, երկաթագիրը գործ է ածուած իբրև գրուածքի մի զարդարանք. օրինակ՝ գրքերի վերնագիրներն ամբողջապէս երկաթագրով են տպագրուում: Բացի դրա-

նից՝ երկաթագիրն իբրև գլխատառ գործ է և որոշ դէպքերում:

Գլխատառով սկսում են.

1) Գրուածքի սկզբի բառը և վերջակէտից յետոյ առաջին բառը:

2) Պատմութեան մէջ բերուած ուրիշի բառացի խօսքերի առաջին բառը:

3) Ոտանաւորի ամեն մի տողի սկզբի բառը:

4) Այն բոլոր բառերը, որոնք քրիստոնէական ճշմարիտ Աստուծու մտքով են գործ ածւում. Աստուած, Ս. Երրորդութիւն, Հայր, Որդի, Ս. Հոգի, Տէր, Փրկիչ, Արարիչ. նոյնպէս և նախախնամութիւն, նախասահմանութիւն, Վերին Տեսչութիւն, Երկինք և այլն:

Գլխատառով են գրւում և Աստուածութեան անունների տեղ գործածուած անձնական դերանունները՝ Նա, Ինքն, Իւր և այլն:

5) Մարդկանց յատուկ անունները, ինչպէս և այդ անունների երկրորդական կամ աւելի կոչումները, մականունները, Հասարակ անուն լինին, թէ ածական կամ թուական. Յովհաննէս Մկրտիչ, Յուլիանոս Ուրացող, Յովհաննէս Կոլոտ, Աշոտ Երկաթ, Աշոտ Ողորմած, Ներսէս Մեծն, Ներսէս Շնորհալի, Ներսէս Հինգերորդ Աշտարակցի, Լևոն Աեցերորդ, Դաւիթ-Բէկ, Մելիք Շահնազար. Մարիամ Աստուածածին, Տիրամայր Ս. Կոյս, Աստուածամայր, և այլն:

Տիտղոսները պաշտօնների ու կոչումների անունները, երբ ընդհանուր մտքով են գործածւում, փոքրատառով են սկսւում. պատրիարք, առաջնորդ, առաքեալ, թագաւոր, կայսր. բայց երբ պաշտօնը

վարող մի յայտնի անձի համար են գործածւում, գլխատառով են գրւում. Թագաւոր-Կայսրը, Վեհափառ Կաթողիկոսը, Սրբազան Առաջնորդը, Պատրիարքը, և այլն: Գլխատառով են գրւում և զրաւոր յարաբերութիւնների մէջ պատուի համար գործածուած տիտղոսներն ու պաշտօնի անունները. Նորին Վեհափառութիւն, Ձերդ Սրբազնութիւն, Սրբազան Հայր, Հայր Սուրբ, Ձեր Յարգութիւնը, Մեծապատիւ Պարոն, Պարոն և այլն, նոյնպէս և յոգնակի 2-րդ դէմքի Դուք, Ձեր դերանունները:

6) Երկիր, տէրութիւն, նահանգ, գաւառ, քաղաք, գիւղ, ծով, դաշտ, գետ, լիճ, ջրանցք և այլն, նշանակող աշխարհագրական անունները, նոյնպէս և փողոցների, շինութիւնների, կամուրջների, նաւերի և այլն, յատուկ անունները. Հայաստան, Այրարատ, Երևան, Ս. Էջմիածին, Մասիս, Երասխ, Սեանայ լիճ և այլն:

Երբ անունը կազմուած է ածականից ու գոյականից, միայն ածականն է գլխատառով գրւում, երբ գոյականն ընդհանուր մտքով է գործածւում, այսինքն ցոյց է տալիս այն տեսակը, որին պատկանում է առարկան. Սև ծով, Կարմիր ծով, Այրարատեան աշխարհ, Երևանեան նահանգ, Ներսիսեան դպրոց, Գէորգեան ճեմարան, Սև ջուր, Վանայ լիճ. — իսկ երբ գոյականն ընդհանուր մտքով չի գործածւում, այն ժամանակ թէ ածականը և թէ գոյականը գլխատառով են սկսւում, նոր Բաղաք (Վաղարշապատ), Մայր Աթոռ (Ս. Էջմիածին):

Ազգերի, ցեղերի, կրօնների և այլն, նոյնպէս

և աշխարհի կողմերի անունները փոքրատառով են սկսւում: Տայ, Տայոց ազգ, ոռւսներ, գերմանացիք, եւրոպացիք, քրիստոնէութիւն, մահմէդականութիւն, արեւելք, արեւմուտք, հիւսիս, հարաւ: Բայց երբ աշխարհի կողմերի անունները գործ են ածւում այդ կողմերում բնակող ազգերի մօքով, գլխատառով են սկսւում. Արեւմուտքը, Արեւելքը, այսինքն արեւմտեան, արեւելեան ազգերը:

7) Բարձրագոյն կառավարչական հաստատութիւնների, ինչպէս և գիտնական և այլ ընկերութիւնների անունները. Պետական Խորհուրդ, Ս. Սինոդ, Գիտութեանց Ճեմարան: Երբեմն, երբ անունը երկու կամ մի քանի բառից է կազմուած, գլխատառով գրւում է զրանցից մէկն ու մէկը, նայելով որ բառն է յատուկ անուն համարւում և որը հասարակ. Բազուի Հայոց Մարդասիրական ընկերութիւն, Կովկասի Հայոց Բարեգործական ընկերութիւն:

8) Գրքերի, պարբերական հրատարակութիւնների, յօդուածների վերնագիրները. Գործք Առաքելոց, Ոսկի Աքաղաղ, Կայծեր, Խոր-Դար, Արձագանք: Բայց երբ գրքերի անունները մէջ են բերւում ոչ թէ նրանց վերտառութիւնը ցոյց տալու համար, այլ բովանդակութիւնը, այն ժամանակ գլխատառով չեն գրւում. աստուածաշունչ, աւետարան, յայտնաւորք:

Բ.
ԲԵՂԱԴՐԵԱԼ ԲԱՌԵՐԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ.

70. Երբեմն երկու կամ երեք բառ միանում, մի բաղադրեալ բառ են կազմում և հարմարւում են իբրև խօսքի մի մաս (մասն-բանի): Բաղադրեալ բառերը կամ միացած են գրւում, կամ առանձին-առանձին, կամ թէ գծիկով են միանում:

Կան բաղադրեալ բառեր, որ ոմանք միացած են գրւում, ոմանք առանձին-առանձին. օրինակ՝ ոչոր — ոչ ոք, որպէսզի — որպէս զի, ևեթ — և եթ:

71. Միացած պէտք է գրել ընդհանրապէս այն բաղադրեալ բառերը, որոնց մի մասն առանձին վերցրած՝ չի գործածւում, ինչպէս են վերոյիշեալ բառերի որ, զի, եթ բաղադրիչ մասերը: Հակառակ դէպքում աւելի լաւ է միշտ առանձին-առանձին գրել:

Միացած պէտք է գրել.

1) Հետեւեալ դերանունները, մակբայներն ու ջաղկապները, որոնց մի բաղադրիչ մասն առանձին չի գործածւում. ոչոր, որմն, իբմն, մէկմէկու, մէկմէկուց, ևեթ (խկոյն ևեթ), որպէսզի, վասնզի, միթէ, միանգամայն, զորօրինակ, այլուր, ամենուրեք, նաև, նամանաւանդ, այնուամենայնիւ, այսուամենայնիւ, նոյնժամայն, գրեթէ:

Այսչափ, այդչափ, այնչափ, որչափ, ինչչափ, նոյնչափ, այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, որտեղ, ինչտեղ, ուրտեղ, այստեղից, այդտեղից, այնտեղից, նոյնտեղից, որտեղից, ուր-

տեղից, ինչտեղից, մէջտեղ, մէջտեղից, այսօր, այնօր, կէսօր (միջօրէ) բառերը միասին են գրւում, երբ մի դերանուան կամ մի մակբայի միտք ունին. իսկ երբ սկզբի այս, այդ, այն, ինչ, որ, մէջ դերանունները պահում են իրենց ինքնուրոյն նշանակութիւնը և իբրև որոշող բառ որոշում են չափ, տեղ, օր գոյականներին, այն ժամանակ առանձին են գրւում. օրինակ՝ ո՞րտեղ (ո՞ր) գնացիր, եկ այստեղ (Հոս, այսր.), ո՞րտեղից (ուստի՞) եկար և այլն. բայց ո՞ր տեղն ընտրեցիր. այս տեղս, գնացին այն տեղը, որ նշանակել էին. ամենքն այն տեղի համար էին աշխատում և այլն. Որ չափով կը չափէք, նոյն չափով կը չափեն և ձեզ. Այն օրը սև լինէր. Մինչև կէսօր (Ժամը 12, միջօրէ) մնացին այնտեղ, բայց մինչ կէս օր (Ժամանակի տևողութիւն) մնացին այնտեղ: Մէկէլ, մէկտեղ բառերը միացած են գրւում, երբ նշանակում են միև, միատեղ կամ միասին. — երէկ չէ՝ մէկէլ օրը (միև օրը). մէկտեղ լացինք մեք ի հընումն. իսկ երբ նշանակում են մէկ անգամ էլ (յանկարծ), որևէ տեղ, այն ժամանակ առանձին-առանձին են գրւում: Մէկ էլ (մի անգամ էլ) ասա. մէկ էլ տեսնես (յանկարծ). մէկ տեղ (որևէ տեղ) ընտրեցէք ձեզ համար:

2) Եւ շաղկապով միացած հետեւեալ բառերը, որոնց առանձին մասերը կորցնում են իրենց ինքնուրոյն նշանակութիւնը, և երեք բառը միասին մի դերանուան կամ մակբայի միտք են ստանում. որևէ, որևիցէ, ովևէ, ովևիցէ, ինչևէ, ինչևիցէ, որպի-

տիւիցէ (դերանուն, շաղկապ և բայ՝ միանալով կազմում են մի նոր, առանձին իմաստով դերանուն), ուրևէ, ուրևիցէ, երբևէ, երբևիցէ (մակբայ, շաղկապ և բայ՝ միանալով կազմում են մի նոր իմաստով մակբայ):

Մի եւ նոյն բառը պէտք չէ միացած գրել, քանի որ այդ բառի առանձին մասերը աշխարհաբարում ինքնուրոյն նշանակութեամբ գործ են ածւում և եւ շաղկապով միացած ժամանակ պահում են իրենց առանձին նշանակութիւնը. սա և նա մի՞ բան են անում, սա և նա նոյն բանն են անում. սա և նա մի եւ նոյն բանն են անում. — վերջին ձևով ասուած նախադասութիւնը նոյն իմաստն ունի, ինչ որ առաջին երկու նախադասութիւնները, միայն մի և նոյն բառերի միանալով՝ իմաստն աւելի սաստկանում է:

3) Տասից վերև՝ մինչև քսան թուականները, ու շաղկապով միացած լինին՝ թէ չէ. տասնումէկ, տասներկու, տասներեք, տասնուչորս, տասնուհինգ, տասնուվեց, տասնութ, տասնութ, տասնինն:

4) Ու կամ եւ շաղկապով միացած հետեւեալ բառերը, որոնց միացած գրութիւնը հնուց ընդունուած է, կամ որոնցից ածանցուելով ու բարդուելով նոր բառեր են կազմւում. այրուծի, ելևէջ, առևտուր, առևտուր (առևտրական), ելումուտ, ելևմուտ (ելևմտական), երթևեկ (երթևեկել, երթևեկութիւն), տարուբեր (տարուբերել), առևանգ (առևանգութիւն), այլևայլ (առանց այլևայլութեան), տուրևառ (տուրևառութիւն): Միացած են գրւում

նոյնպէս և տանուտէր, տանտիկին, օրումբը, կէսուակէս, մինուճար:

72. Ու, եւ շաղկապներով միացած համանիշ բայարմատները, որոնք խոնարհուում են լինել, անել, գալ օժանդակ բայերով, և համանիշ կամ մօտիկ նշանակութիւն ունեցող գոյականները, ածականներն ու մակբայները, որոնք միասին գործ են սծուում մտքի սաստկութիւն ցոյց տալու համար, պէտք է առանձին-առանձին գրել: ջարդ ու բուրդ, քար ու քանդ (անել, լինել), կուշ ու հուպ (գալ) հալ ու մաշ կամ հալ և մաշ (անել, լինել), ջարդ ու փշուր, ցիր ու ցան, խաղք ու խայտառակ (անել, լինել):

Առանձին-առանձին պէտք է գրել նոյնպէս.

ԱՏ ու գոգ, աՏ ու սարսափ, ծեծ ու փետ, լաց ու կոծ, թիւ ու համար, սուգ ու շիւան, տուն ու տեղ, աս ու լիս, ան ու վախ, արդ ու զարդ, հող ու մոխիր, տէր ու տիրական, ակն ու արեգակ, խօսք ու զրոյց, հաւ ու ճիւ, ծառ ու ճիւղ, ձիւն ու ձմեռ (ձիւն-ձմեռ), ձայն ու ծղրտոց, պարտք ու պատուհաս, սե ու մութ (օր), տուրք ու քմբոց, քունջ ու պուճախ, բար ու ապառաժ (կտրուել), քիթ ու պոռնգ (ցոյց տալ), խորտ ու բորտ, պարտ ու պատշաճ, հատ ու կենդ, հատ ու կտոր, գունատ ու կծիկ, երկար ու ձիգ, տես ու ճանաչ, կուշտ ու կուռ (ուտել), հեշտ, ու հանգիստ, մեղք ու կրակ (բան), ճար ու ճրագ (մա (մի տրգի)), կեր ու խում, թուրք ու մուր, օր ու գիշեր (ամբողջ օրը), դէս ու դէն, շատ ու քիչ:

տակն ու վրայ (անել), նախ և առաջ, առաջ առաջ, հարց ու փորձ, դուրս ու տուն (անել), ներս ու դուրս (անել), կոյս ու կոկոն, նիստ ու կաց, բուրդ ու բամբակը (գրել), փառք ու պատիւ, թագ ու պսակ, փառք ու պարծանք, ձեռն ու ոտ (անել), ոտ ու գլուխ (խաշ), նետ ու աղեղ (նետ-աղեղ), կարգ ու սարք, սարք ու կարգ, լերդ ու թորք, աղ ու հաց, վար ու ցանք, ուշ ու միտք, անց ու դարձ, ել ու մուտ, ել և մուտ, առ ու կուլ (անել), բաց ու խուփ (անել), մի և նոյն և այլն:

Առանձին-առանձին պէտք է գրել և մի և նոյն բառի եւ, ու շաղկապով միացած կրկնութիւնը. դէմ ու դէմ, իսկ և իսկ, դէպ ու դէպ, անց ու անցք (գրլխին եկածը), տեղն ու տեղը, մէկն ու մէկը (ս, դ) և այլն. նոյնպէս և հետեւեալ կարգի կրկնութիւնները. հաց ու մաց, ծուռ ու մուռ, սուտ ու մուտ և այլն. ծակ ու ծուկ, հանգ ու հունգ, ժանգ ու ժունգ, սուս ու փուս, նազ ու դուզ, հունք ու բունք, ձէն ու ձուն, չեմ ու չում (անել), և այլն:

Ու, եւ շաղկապներով միացած այսպիսի բառերից մի քանիսը ոմանք միացած են գրում, ընդունելով իբրեւ մի բառ, իսկ մեծ մասն առանձին-առանձին են գրում. հետեւողբար վարուելու համար կամ բոլոր այսպիսի բառերը միացած պէտք է գրել, կամ բոլորն էլ առանձին-առանձին: Միացած գրելուն իբրեւ միակ հիմք ծառայում է այն, որ ու, եւ շաղկապներով միացած երկու բառն իբրեւ մի բառ են հոլովում և յօդ ընդունում:

օրինակ՝ վար ու ցանք, վար ու ցանքի, վար ու ցանքից, և այլն: Բայց միայն այդ հիմքով կարելի է այդպիսի բառերը միացած գրել, քանի որ մեր լեզուի ընդհանուր յատկութիւնն է, որ ոչ միայն ու շաղկապով միացած համանիշ կամ մօտիկ նշանակութիւն ունեցող բառերն են այդպէս հորովում, այլ նոյն իսկ բոլորովին տարբեր նշանակութիւն ունեցող բառերը, երբ միասնական հաւաքական մտքով են առնուում: օրինակ՝ հարս ու փեսայ, մարդ ու կնիկ, սար ու ձոր, մեծ ու փոքր, սուր ու զէնք, խօսք ու գործք, թուր ու հրացան, հրէշք ու ցաւ, արտ ու արօտ և այլն, կարելի է, մանաւանդ բանաստեղծական լեզուի մէջ, հորովել՝ հարս ու փեսայի, մարդ ու կնկայ, սար ու ձորից, մեծ ու փոքրի, սուր ու զէնքերով, խօսք ու գործքերով, թուր ու հրացանով, հրէշք ու ցաւերից, արտ ու արօտից և այլն: Միւս կողմից, եթէ ու շաղկապով միացած այդպիսի բառերը միացած գրուելու լինին, այն ժամանակ մեր բառերի մեծագոյն մասն, այս կամ այն բառի հետ ու շաղկապով միացած, իբրեւ նոր բառ պէտք է համարուին և բառարանի մէջ մտնեն, իսկ այդ անհնար է, որովհետեւ այդպիսի միաւորութիւններին սահման դնել կարելի է, քանի որ շատ անգամ միաւորութիւնները կախուած են գրողի կամ խօսողի ճաշակից: Այս անյարմարութիւնից ազատ մնալու և գրութեան մէջ միաձեւութիւն պահելու համար՝ այսպիսի բառերը պէտք է առանձին-ա-

ռանձին գրել, բաւական համարելով, որ ու շաղկապով արդէն միացած են, մանաւանդ որ ընդհանրութիւնն այդպիսի բառերն առանձին-առանձին է գրում: Առանձին գրուեն իբրեւ հիմք կարող է ծառայել և այն, որ այդպիսի միաւորուած կրկին բառերից երկուսն ևս առանձին-առանձին շեշտուում են իբրեւ ջոկ բառ. ջարդ ու բոլորանել, ա՛հ ու դողը բռնեց:

73. Գրաբարի ի, առ, ընդ, ըստ, նոյնպէս և մինչ, նախդիրներն աշխարհաբարում առանձին, ինքնուրոյն նշանակութեամբ չեն գործածուում, այլ որոշ բառերի սկզբից միայն գրուելով, նրանց առանձին նոր նշանակութիւն են տալիս. ուստի այդ նախդիրները պէտք է միացած գրել այն բառերի հետ, որոնց սկզբից գրուած են: Նախդիրների հետ միացած բառերն աշխարհաբարում մեծ մասամբ մակբայ են դառնում, բացի սակաւաթիւ բառերից, որոնք նախադրութեան միտք ունին: Այդպիսի բառերն են.

Նախադրութիւններ. իվեր, իվայր (գետն իվեր, գետն իվայր, այն օրից իվեր), դէպի, բացի:

Սակբայներ. իդէպ, իբուն (օրն իբուն), իզուր, իսպառ, իբաց (առեալ), իտես (գալ, դնել), իդերե (հանել), ինկատի (առնել), իբնէ, իծնէ, իպաշտօնէ, իհարկէ, իվերջոյ, իմօտոյ, իսրտէ (բայց՝ ի բոլոր սրբոտէ), առժամանակ, առժամ մի, առժամս, առայժմ, առհասարակ, առառաւելն, առնուազն, առհարկի, առոչինչ (համարել), առմիշտ, ընդառաջ, ընդհակառակն, ընդամենը, ընդմիշտ, ընդսմին, ընդմին, ըստիս, ըստ-

այսմ, ըստայնմ, ըստորոշմ, ըստինքեան, նոյնպէս և մինչայս, մինչայդ, մինչայն (մինչև այս, այդ, այն ժամանակը, տեղը), մինչդեռ։

Առ, ընդ, ըստ, ինչպէս և ի նախդիրներով բաղադրուած շատ բառեր կան, որոնց միացած միմեքորութիւնն արդէն հաստատուած և ընդհանրութիւնից ընդունուած է. ինչպէս են, առաւել (առ աւելի), առաջօք (առ աջօք), առողջանել, առնթեր, առօրեայ, առժամայն, առհաւատչեայ, առձեռն, ընդունել, ընդունակ, ընդարձակ, ընդհատել, ընդդէմ և այլն։

Միացած պէտք է գրել և որևէ նախդրով միացած երկու առանձին բառերը, կամ մի և նոյն բառի կրկնութիւնը. գոյնզգոյն, կոյրկոյրայն, բերանքսիվեր, շարիշար, կաղիկաղ, փոխիփոխ, ծուլիծուլ (լինել), մէկէնիմէկ, տեղնիտեղը, գլխիվայր, գլխիվեր, զառիվայր, զառիվեր, հիմիվեր, դարիվայր, դարիվեր, լանջիվայր, լանջիվեր, խառնիխուռն, բացէիրաց, առիչգոյէ, փոքրիշատէ, վերջիվերջոյ, կարճիկարճոյ, վերիվերոյ, գերիվերոյ, օրէցօր, տարէցտարի, որդէցորդի, օրըստօրէ, օրընդմէջ, խոչընդոտն, մերթընդմերթ, մէջընդմէջ, ինքնըստինքեան։

Մի և նոյն բառի կրկնութիւնը, երբ միջին ունենում է առ նախդիրը, առանձին-առանձին է գրուում. միացնելն այն անյարմարութիւնն ունի, որ շատ այդպիսի բառեր, կրկնուած ձևով, իբրև նոր բառ պիտի համարուէին. մէկ էլ բազմավանդ բառերի կրկնութիւնից շատ երկար բառեր կրկնագմուէին։ Ուստի ինչպէս առանձին-առանձին պէտք

է գրել ժամանակ առ ժամանակ, սակաւ առ սակաւ, փոքր առ փոքր, ճակատ առ ճակատ, նոյնպէս և փոխառութիւն վէտ առ վէտ, մի առ մի, բառ առ բառ, տող առ տող, դէմ առ դէմ, քայլ առ քայլ, տուն առ տուն, դաս առ դաս, խիտ առ խիտ և այլն։

Այսպիսի բառերն, աւելի բանաւոր կըլինէր, միացած կամ առանձին-առանձին գրելու փոխանակ, գծիկով միացնել. ժամանակ-առ-ժամանակ, փոքր-առ-փոքր, բառ-առ-բառ. բայց այդպիսի գրութիւնն ընդունուած չէ. գծիկով կարելի է բաժանել և հետեւեալ բառերը, որոնք միացած կամ առանձին-առանձին են գրուում. բացէ-իրաց, փոքր-իշատէ, վերջ-իվերջոյ, կարճ-իկարճոյ, վեր-իվերոյ, գեր-իգերոյ, օրէ-օր, տարէ-ցտարի, որդէ-ցորդի, մէկէն-իմէկ։

Երբ ի, առ, ըստ, նախդիրներն աշխարհաբարուած գործ են անուում ինքնուրոյն նշանակուած թեմա՞հ համար (ի), դէպի (առ), համեմատ, նայելով (ըստ) և այլ նախդրութիւնների մըտածով, առանձին են գրուում. նախդիրների այդպիսի գործածութիւնն աշխարհաբարուած գրաբարից ալ է փոխառուած. ուստի և շատ անգամ նախդիրների ձևդիրն էլ գրաբարի նման է հորվուած ու վարուած. ի վնաս նորմ, ի սէր Աստուծոյ, ի նպաստ, ի փրկութիւն աշխարհի, ի փառս Աստուծոյ, ի զարմանս կամ ի զմեծ զարմանս աշխարհի ի վարձատրութիւն, ի տրիտուր, ի պատիժ, ի չիշատակ, առ Աստուծոյ դիմել, հետեւ թանոս հայերի ջերմեռանդութիւնն առ Աստուծոյ դիմելու հին մեծ էր. մեր պարտականու-

թիւնն առ Աստուած և առ թագաւորն . . .
ըստ պատշաճին, ըստ երեւութին, ըստ մե-
ծութեան, ըստ օրինի, ըստ ամենայնի, ըստ
պատահման, ըստ մեծի մասին և այլն:

74. Միութեան գիծ կամ լուկ գծիկ (-) դրուում է
ընդհանրապէս այն երկու, երբեմն և երեք բառի
մէջ, որոնք միասին մի բառի միտք ունին, բայց
միացած գրելն ընդունուած չէ. այդպիսի բառերը
գծիկով միացած մի բառ են համարուում:

Գծիկի գործածութիւնը եւրոպական լեզու-
ներից նոր է մտնում մեր լեզուի մէջ, և դեռ ևս
շաա բառեր, որոնք միասին մի բառի միտք ունին,
առանց գծիկի են գրուում:

Գծիկով պէտք է միացնել.

1) Մի և նոյն բառի հետեւեալ տեսակի կըրկ-
նութիւնները, երբ ու շաղկապով չեն միացած.
սուտ - մուտ, տուն - մուն, հաց - մաց, ճանճ - մանճ
ողոր-մողոր սեիկ-մեիկ և այլն. նոյնպէս և մարդ-
մարդապուն, մարդ-մարգած, մարդ-մուրդ, աման-չա-
ման, սպառ-սպուռ (միացած էլ է գրուում՝ սպառըս-
պուռ), ծակ-ծուկ, ձայն-ձուն, փասայ-փուսայ, փա-
լաս-փուլաս, պարպ-սարպ, հարայ-հրոց, աւալ-
թաւալ, լութի-փութի, հայիլ-մայիլ (լինել), և այլն:

2) Հետեւեալ տեսակի կրկնութիւնները, երբ
ածականի առաջին վանգը, մասնաւոր փոփոխու-
թեամբ, դրուում է ածականի սկզբից՝ սաստկութիւն
ցոյց տալու համար. կաս-կարմիր, ճիւղ-ճերմակ, մէն-
մենակ կամ միս-մինակ, սեփ-սե, կափ-կանաչ, դեփ-
դեղին, դափ-դատարկ և այլն:

3) Մի և նոյն թուականների կրկնութիւն-
ները, որ բաշխական թուականների մտքով են գործ-
ածուում. մէկ-մէկ, երկու-երկու, կամ աւելի՝ երկ'-եր-
կու*, երեք-երեք, չորս-չորս, հինգ-հինգ և այլն:

* Առաջին երկու-ի ուն սղուած է, դրա հա-
մար վրան դրուած է ապաթարց('). նշանը:

4) Թուականների հետեւեալ տեսակի կրկնու-
թիւնները, երբ անորոշ, մերձաւոր թիւ են ցոյց
տալիս. մէկ-երկու, երկու-երեք, երեք-չորս, չորս-հինգ.
և այլն:

5) Թուականների հետեւեալ տեսակի բաղա-
դրութիւնները գոյականների հետ. երկու-երեսանի,
երեք-յարկանի, չորս-աչքանի վեց-մասնանի, եօթը-
գլխանի և այլն:

6) Մի և նոյն գոյական անունների կրկնու-
թիւնները, որոնք մի ածականի կամ մտկբալի միտք
են ստանում, ինչպէս և մի և նոյն ածական անուն-
ների և մակբայների կրկնութիւնները. թեւ-թեւ,
գոյն-գոյն, գունդ-գունդ, փունջ-փունջ, ժամանակ-ժա-
մանակ, տեղ-տեղ, կարգ-կարգ, խումբ-խումբ, դաս-
դաս, ծուռ-ծուռ, քիչ-քիչ, քիչը-քիչը, քից-քից, շատ-
շատ, մեծ-մեծ, սե-սե, փոքր-փոքր, ծանր-ծանր, մանր-
մանր, փոխ-փոխ, կախ-կախ, ստէպ-ստէպ, շուտ-շուտ,
ուշ-ուշ, կամաց-կամաց, վեր-վեր, ետ-ետ (յետ-յետ),
հատ-հատ, հազիւ-հազ, երբեմն-երբեմն, պէս-պէս (միա-
ցած էլ է գրուում՝ պէսպէս):

Կրկնուած ածականը սովորաբար դրուում է
յոգնակի թուով գոյականի վրայ. այդ դէպքում
շատ անգամ գծով չեն միացնում ածականի կրկնու-

թիւնը, որովհետեւ երկու բառը միասին նոր բա-
ռի միտք չեն ստանում: Բայց գարձեալ միաց-
նելն աւելի բանաւոր է, քանի որ երկու ածա-
կանը միասին թէպէտ նոր բառի միտք չեն ստա-
նում, բայց մի ածականի միտք ունին, և կրկնում
են սաստկութիւն ցոյց տալու համար. օրինակ՝
սև-սև ամպեր, մեծ-մեծ տներ, լաւ լաւ ջրեր,
մութ-մութ ձորեր, մի և նոյն է ասել սևասև
ամպեր, մեծամեծ տներ, լաւալաւ ջրեր, մթնա-
մութ (մթնախաւար) ձորեր:

7) Ռեքանունների կրկնութիւնները, որ յոգ-
նականի միտք են ստանում, սովորաբար առանձին-
առանձին են գրւում. ո՛վ ո՛վ, (ո՛վքեր), ո՛ւմ ում,
ի՞նչ ինչ (ինչեր), այս այս (բանը). Բայց աւելի ճիշտ
կրկնի գծիկով միացրած գրել. ո՛վ-ով (ո՛վքեր) են,
ո՛ւմ-ում տուեց, այս-այս բանը, ինչ-ինչ դուրս ձգուե-
ցաւ, այս-այն (մարդ), այս-ինչ, այն-ինչ, նոյնպէս այս-
անուն, այն-անուն (մարդը), իրան-իրան խօսում է, և
այլն:

Շատ անգամ այդպիսի կրկնութիւնները մի-
անում են և, ու շաղկապներով. այն ժամանակ
առանձին-առանձին են գրւում. ով ու ով, ում և
ում, այս ու այս, այն ու այն, քեզ ու քեզ,
ինձ ու ինձ և այլն:

8) Երկու ածական կամ գոյական անուն, ինչ-
պէս և երկու մակբայ, երբ միաւորեալ մտքով են
գործ ածւում. պատմական-փիլիսոփայական, կրօնա-
կան-բարոյական, հայ-պարթևական, ռուս-թիւրքական,
հայ-հոռոմ, հայ-կաթողիկ, Աւստրա-հունգարիա, Շուեդ-

Նորուեդիա, Կամայ-ակամայ, յականէ-յանուէնէ, ուշի-
ուշով, ակն-յանդիման, դէմ-յանդիման, յայտ-յանդի-
ման, ձեռք-ձեռքի:

9) Աւհասարակ ու, և, կամ թէ շաղկապներով
չմիացած համանիշ կամ մօտիկ նշանակութիւն ու-
նեցող գոյականները, ածականներն ու մակբայնե-
րը, որոնք միասին գործ են ածւում մի ընդհանուր
նշանակութեամբ, կամ մտքի սաստկութիւն ցոյց
տալու համար. կահ-կարասիք, ձէն-ծպտուն, ձէն-ծը-
պուտ, ծափ-ծիծաղ, երգում-կրակն (ընկնել), մեռն-
աւաղան (ենք), հայ-հու, հայ-հոյ, վայ-վայ (հայ-հոյը
գնացել է, վայ-վայն է մնացել), ազգով-տակով (ճա-
նաչել) տեղով-բարձով (թեք ընկնել), գնալ-գալ (ու-
նենալ), ոտով-գլխով (կորչել), կտոր-բրդուճ, տուն-տեղ
աւել-պա կաս (աւել-պակասի համար կընկերէք), կերած-
խմած (իդ), հագած-մաշած (իդ մատաղ), գուգած-զար-
դարած, մեռնել-կենդանութիւն (կայ), արիւն-արտասուք
(թափել) ասող-խօսող (մարդ), տանող-բերող (մարդ),
կորած-մոլորած, անցնող-դարձող (ից), կիսատ-պուտ,
տանող-տանողի (է), ուտող-ուտողի (է), առօր-փառօր,
լայն-արձակ, արձակ-համարձակ, ազատ-արձակ, անտուն-
անտէր, դէսից-դէնից, շատից-քչից, կանաչ-կարմիր (ծի ա-
ծան), ցիր-ցան (անել), դէս-դէն (ընկնել), գիշեր-
ցերեկ, օրը-ցերեկով (օր-ցերեկով, օր ու ցերեկով),
էսօր-էգուց, էգուց-էլօր (բայց էգուց չէ՝ էլօր), եր-
կայն-բարակ (ձգուել), վաղ-ուշ, ժամանակ-առժամա-
նակ, ծանօթ-անծանօթ, գլուխ-պատուած (գլխապա-
տառ ներս ընկնել) շան-սատակ (անել), բան-հո

(անել), մինչայս-մինչայն (գրում են և մինչ այս մինչ այն):

Այս կարգի բառերի մեծ մասն ընդհանրապէս գրում են առանց գծով միացնելու, կամ երկու-բառը ստորակէտով բաժանելով. բայց այդպէս գրել յարմար է միայն բառի ուղղական հոլովը, իսկ սեռականն ու միւս հոլովները կարելի է պարզապէս գրել՝ կա՛հ կարասիքի, ծափ ծիծաղի (նշանակ), գնալ գալու համար և այլն. կամ կա՛հ, կարասիքի. ծափ, ծիծաղի. գնալ, գալու (համար), քանի որ երկու բառը միասին իբրեւ մի բառ են հոլովւում և ընդունւում:

10) Կէս բառը յաջորդ գոյականի հետ, երբ գործ է ածւում ոչ իբրեւ որոշող բառ, այլ երկու բառը միասին մի նոր ընդհանուր նշանակութիւն են ստանում. կէս-գիշեր (գիշերուայ ժամը 12-ը. իսկ կէս գիշեր, երբ գիշերուայ կէսի չափ ժամանակի տևողութիւն է նշանակում), կէս-բերան (կիսաբերան), կէս-կոժ (կիսակոժ, դորակ), կէս-ձայնաւոր (կիսաձայն), կէս-բաց (կիսաբաց), կէս-ճանապարհ (կիսաճանապարհ, կիսաճանապարհ), կէս-մեռած (կիսամեռ), կէս-կենդանի (կիսակենդանի) և այլն:

11) Փոխ գոյականը յաջորդ գոյականի հետ, երբ փոխանորդի մտքով է գործ ածւում. փոխաբանութիւն, փոխանահանգ, փոխանախազ և այլն:

12) Ոչ մակբայը, երբ յաջորդ գոյականի, ածականի և մակբայի սկզբից գրւում է իբրեւ բացասական մասնիկ՝ հակառակ նշանակութիւն ցոյց

(անբաղաբագէտ), ոչ-մաստասէր (անիմաստասէր), ոչ-հեռու, ոչ-մօտիկ, ոչ-փոքր, ոչ-մեծ, ոչ-աղբային, ոչ-հայ և այլն: Գլխի մասը նախ օրից մասը մասը. Ոչ մակբայն ընդհանրապէս գծով չեն միացնում, թեպէտ և ոյս դէպքում գծով միացնելն աւելի բանաւոր է:

13) Երբ մի ածական և մի գոյական բարդւում են առանց աւջոգականի, կամ ածականը չի ենթարկւում ձայնաւորների փոփոխման և կորուսման կանոնին. օրինակ՝ ծուռ-բերան, ծուռ-վիզ, պինդ-գլուխ, սուտ-զրոյց, սուտ-ասան, սուտ-անուն, կուշտ-փոր, նոյնպէս երկար-ականջ, բաց-բերան, ծակ-աչք, բաց-սիրտ, չար-լեզու, բաց-գլուխ, մեծ-սիրտ և այլն. որոնք իսկապէս պիտի բարդուէին՝ ծռաբերան, ծռավիզ կամ ծռվիզ, անդադուխ, ստազրոյց (ինչպէս ստախոս), ստասան (ստասաց), ստանուն, կշտափոր, երկարականջ, բացաբերան, ծակաչք, բացասիրտ (սրտաբաց), չարալեզու, բացագլուխ (գլխաբաց), մեծասիրտ ձևերով:

Այս կարգի բարդ բառերը շատ անգամ միացած են գրւում՝ ծուռբերան, սուտանուն, սուտզրոյց, չարլեզու, բացբերան, ծակաչք, որ և կարելի է բայց առանձին-առանձին գրել՝ բաց բերան, ծակ աչք, պինդ գլուխ, չար լեզու և այլն, կարելի է, որովհետեւ այն ժամանակ առանձին գրուած ածականը յաջորդ գոյականին որոշող բառ կըդառնայ, մինչդեռ երկուսը միասին մի բարդ բառ են և մի ածականին նշանակութիւն ունին:

75. Առանձին-առանձին են գրւում:

1) Թուականներ, որոնք եւ, ու շաղկապով միա-

ցած են, տասն և մէկ, տասն և երկու, տասն և երեք, տասն և չորս և այլն. նոյնպէս և քսան և մէկ, քսան և երկու կամ քսան ու մէկ, քսան ու երկու. երեսուն և մէկ և միւսները (տալից մինչև քսան ու շաղկապով միացած թուականների գրութիւնը տես § 71, 3-շդ):

Քսանից վերև թուականները, որոնք ու կամ եւ շաղկապով չեն միացած, ոմանք միացած են գրում, ոմանք առանձին-առանձին. քսան մէկ, քսան երկու, քսան երեք... երեսուն մէկ, երեսուն երկու... կամ քսանմէկ, քսաներկու, քսաներեք, քսանչորս... երեսունմէկ, երեսուներկու... և միւսները: Աւելի յարմար է ալգալիսի թուականները միացած կամ առանձին-առանձին գրելու փոխանակ՝ դժով միացներ. քսան-մէկ, քսան-երկու, քսան-երեք, քսան-չորս... երեսուն-մէկ, երեսուն-երկու և այլն. իսկ երկու հարիւր, երեք հարիւր, չորս հարիւր... երկու հազար, երեք հազար և այլն, առանձին-առանձին պէտք է գրել:

2) Դերանուններ՝ մի քանի, մէկ քանի, քանի մի, քանի մէկ, ամեն մի, ամեն մէկ, ինքն իրեն, ով որ, որը որ, ինչ որ:

Ով-որ, ինչ-որ, երբ նշանակում են որևէ մէկը, որևէ բան, պէտք է գժով միացներ. ով-որ (որևէ մարդ) եկաւ ձեզ մօտ. ինչ-որ բան ասաց նրա ականջին: Գժով պէտք է միացներ և մէն-մի, որովհետև մէն բանն աւանձին չի գործածում:

3) Մակբայներ՝ մի անգամ, մէկ անգամ, երկու անգամ, երեք անգամ և այլն. ոչ երբէք ոչ մի, ոչ

մէկ, ոչ մի տեղ, մի տեղ, ո՛չ ապաքէն, չէ՞ որ, երբ որ, ուր որ, մինչև որ, այնպէս որ, ինչպէս որ, պատճառն որ, իբր թէ, իբրև թէ, կարծես թէ, դեռ ևս, արդէն իսկ, զուր տեղը, այն ժամանակ, համարեա՛ թէ:

Ուր-որ, երբ նշանակում է որևէ տեղ, գժով պէտք է միացներ. նրա եղբայրը ուր-որ (որևէ տեղ) գնաց: Գժով պէտք է միացներ և քաւ-լիցի, որովհետև լիցի ձեն աշխարհաբարում անգործածական է:

4) Նաղկապներ՝ բայց և այնպէս, սակայն և այնպէս, և այսպէս, և սակայն, և ոչ, և կամ, և թէ, և ոչ իսկ, ոչ իսկ, նոյն իսկ, մինչ իսկ, մինչև իսկ, իսկ արդ, և արդ, չէ թէ, ոչ թէ, ոչ միայն, բան թէ, ապա թէ, ապա եթէ, թող թէ, որպէս թէ, հազիւ թէ, գուցէ թէ, կամ թէ, այսինքն թէ, բայց եթէ, բայց թէ, թէ չէ, թէ ոչ, ապա թէ ոչ, հապա թէ չէ, մանաւանդ թէ, մանաւանդ որ, քանի որ, քանի դեռ, երբ դեռ, հենց որ, այլ որ, այլ և, ուստի և, թէ և (թէև), թէպէտ և, առաւել ևս, աւելի ևս, ևս աւաւել ևս աւելի, այսինքն է, այս է:

5) Միջարկութիւններ՝ երանի՛ թէ, ո՛ւր է թէ, ախո՞ս որ, մե՛ղք որ, վա՛յ թէ և այլն:

Այս բառերից մի քանիսը վերջերս ոմանք սկսել են միացրած գրել. ինչպէս են՝ ովոր, ինչոր, երբոր, թէև, թէպէտև, նոյնիսկ, նոյնպէս և երկուհարիւր, երեքհարիւր, չորսհարիւր և այլն. բայց միացրած գրելուն ոչ մի հիմք չկայ: Միայն միացրած գրել կարելի է թէև, որովհետև երկու շաղկապը՝ թէ, եւ միասին բոլորովին

նոր միտք են ստանում մինչդեռ թէպէտ և, կարելի
է միացած գրել, բանի որ թէպէտ շաղկապը՝ եւ
շաղկապի հետ միացած՝ պահում է իր նշանակու-
թիւնը, ինչպէս այլ ուստի և ուրիշ շաղկապե-
րը եւ շաղկապի հետ միացած՝ այլ և, ուստի և:
6) Գոյական անունների աշխարհի կրկնութիւն-
ները, որոնց առաջին մասը է վերջաւորութեամբ
բացառական հոլով է գրուում, երկրորդը հայցական
հոլով. բաղաբէ բաղաբ, գիւղէ գիւղ, երկրէ երկիր,
փողոցէ փողոց, գլխէ գլուխ, դռնէ դռն, ծայրէ ծայր:
Ոմանք աշխարհի կրկնութիւնները, մանաւանդ
միւսմէջ բառերից կազմուածները, միացած են գր-
ուում, ընդունելով իբրեւ մի բառ: Հետեւողքար վա-
րուելու համար, եթէ միւսմէջ բառերից կազ-
մուածները միացած են գրուում, բազմաւանդ բառերից
կազմուածներն ևս պէտք է միացած գրել, որով
շատ երկար բառեր կըստացուին, և այն անյարմա-
րութիւնն էլ կ'առաջանայ, որ շատ բառեր, այդ-
պէս կրկնուած ձեով, իբրեւ նոր բառ պէտք է մըտ-
նեն բառարանի մէջ: Փոխանակ միացած գրելու,
աւելի յարմար է գծով միացնել այն կրկնութիւն-
ները միայն, որոնք մի մակբայի միտք ունին և
չեն պահում բացառական և հայցական հոլովի նը-
շանակութիւնը, կամ բացառականի է վերջաւորու-
թիւնը կարելի չէ՝ ից վերջաւորութեան փոխել. օ-
րինակ՝ ետեւէ-ետեւ, դիմացէ-դիմաց, մօտէ-մօտ, շա-
րէ-շար, ժամէ-ժամ, դարէ-դար, օրէ-օր, քովէ-քով, վա-
ղէ-վաղ, կուզէ-կուզ, շուռէ-շուռ. (տալ), հոգէ-հոգի
(բարեկամ), մէջէ-մէջ, չորէ-չոր, տակէ-տակ (մարդ),

տէրէ-տէր (անել) և այլն. նոյնպէս և ց նախդրով.
տէրէ-ցտէր (անել), հոգէ-ցհոգի, օրէ-ցօր, տարէ-ցտա-
րի, որդէ-ցորդի և այլն: Իսկ բաղաբէ բաղաբ, երկրէ
երկիր, գիւղէ գիւղ և այլն, կարելի չէ գծով միաց-
նել, որովհետեւ բացառական և հայցական հոլով-
ները պահում են իրենց նշանակութիւնը, և կա-
րելի է ասել՝ բաղաբից բաղաբ երկրից երկիր, գիւ-
ղից գիւղ (մտն գալ):

76. Բայերի բացասական չ մասնիկը, մեծ մա-
սամբ առանց հետեւողականութեան, գրում են հե-
տեւալ չորս ձևով. չբերել, չըբերել, չըբերել, չըբ-
րել: Պէտք է գրել հնուց և ընդհանրութիւնից ըն-
դունուած ձեւով՝ բայի հետ միացած՝ միայն չ տա-
ռը՝ առանց ը ձայնաւորի և առանց տալթարցի.
չեմ, չես, չէ, չենք, չէք, չեն, չգնալ, չխօսել, չասել.
որովհետեւ բացասական մասնիկը ոչ թէ չը վանգն
է, որ ը տառով և առանձին գրուի, այլ ոչ բառից
կրճատած չ տառն է, որ արտասանուում է բայի
հետ միացած:

Բացասական չ մասնիկը գրուելով բառի
սկզբում բաղաձայնից առաջ՝ ը ձայնաւորով վանգ
է աւելացնում ոչ թէ նրա համար, որ բացասա-
կան մասնիկը չը վանգն է, այլ նրա համար, որ
մեր լեզուի հնչիւնաբանութեան ընդհանուր օրէն-
քով բառի սկզբի երկու բաղաձայնի մէջ միշտ ը
հնչիւնն է մտնում: Այդ հնչիւնն աւելանում է
նաեւ զ, ց նախդիրներից և տ մասնիկից յետոյ, երբ
սրանք գրում են բաղաձայնով սկսուող բառի վրայ.
ցԱստուած, բայց ցըտէր, ցընա, զայն, բայց ըզ-

տէր, ըզնա (§ 41), կամ հնագոյն արտասանութեամբ՝ զըտէր, զընա. գէտ, տըգէտ, գեղ, տըգեղ: Նոյն օրէնքով բառի մէջ ևս երբ երկու բաղաձայնից յետոյ մի նոր բաղաձայն է աւելանում, երկու բաղաձայնի մէջ մտնում է ը հնչիւնը. կոտրել, կոտըրտել, պատմել, պատմըլել, գտնել, գտնըլել: Որովհետեւ բացասական մասնիկը միայն չ տառն է, ուստի և ապաթարց դնել՝ չ'գնալ, չ'ասել, չ'գիտեմ, չ'եմ, չ'ես, չ'է և այլն, կարելի չէ, որովհետեւ ապաթարցը դրւում է միայն այն ժամանակ, երբ վանդի միջից մի բաղաձայն սղուել է *):

Ո՛ ձայնաւորից առաջ չ մասնիկից յետոյ երբեք լսւում է ը հնչիւնը, որովհետեւ ո՛ն արտասանւում է ինչպէս վօ. չողորմել — չըողորմել (չվօղորմել). բայց դա գաւառական արտասանութեամբ է. ո՛ տառից առաջ ևս պէտք է գրել միայն չ՝ չողորմել, չողջունել, չողբալ, որոնց մէջ ո՛ն պէտք է արտասանել իբրեւ օ, ինչպէս ընդհանրապէս ո՛ն արտասանւում է բառի մէջ: Սխալ է նոյնպէս գրել՝ չըերգել, չըերևաց, չըասաց, այլ չերգել, չերևաց, չասաց. միայն թէ ե՛ն այդ դէպքում շատ անգամ պահում է իր երկբարբառ հնչիւնը:

77. Պակաս տարաձայնութիւնների տեղիք չի

*) Բարբառներին յատուկ սղուների վրայ նոյնպէս ապաթարց չի դրւում սովորաբար. ինչպէս՝ դադարել — դադրել, պատառել — պատռել, բերանի — բերնի, և ոչ դագ՝րել, պատ՛ռել, բեր՛նի:

տուած և բայերի ապառնի ժամանակի կը մասնիկի գրութիւնը. գրում են՝ կը բերեմ, կըբերեմ, կ'բերեմ, կըբերեմ, կասեմ, կ'ասեմ, նոյն իսկ կը ասեմ, կըերևայ, կ'երևայ, կերևայ:

Ապառնի ժամանակի մասնիկն է ոչ թէ կ տառը, այլ կը վանդը, որ սղուած է հին կու ձևից*). իսկ վերջինս կազմուած է միջնադարեան լեզուի կայ ու բառերից, որ հին ժամանակ միշտ առանձին էին գրում: Բայց այժմ, որովհետեւ կը-ն աննշան մասնիկ է և գործ է ածւում միայն բայերի հետ միացած, ուստի և բայերի հետ միացած ևս պէտք է գրել, ինչպէս արտասանւում է. կըբերեմ, կըտանեմ և ոչ՝ կը բերեմ, կը տանեմ: Զայնաւորով սկսուող բայերից առաջ ո՛ն սղուում է և տեղը դրւում է ապաթարց. կ'առնեմ, կ'ուրախանամ, կ'օրհնեմ, կ'երեւայ, կ'երգի. որովհետեւ մեր լեզուի ընդհանուր լատիւնութեամբ ը ձայնաւորը չի կարող միանալ ուրիշ ձայնաւորների հետ (§ 34.), ուստի և կարելի չէ գրել՝ կըառնեմ, կըուրախանայ, կըօրհնեմ, կըերեւայ, կըերգի:

Ո՛ ձայնաւորից առաջ կը մասնիկի ը-ն սովորաբար չի սղուում, որովհետեւ ո՛ն բառի սկզբում արտասանւում է ինչպէս վո, ուստի և կան գաւառական արտասանութեան համեմատ գրողներ՝ կըողորմի, կըողջունէ. բայց պէտք է ընդ-

*) Թէ ապառնի ժամանակի մասնիկն է կը վանդը, այդ երեւում է և նրանից, որ բարբառներում այդ մասնիկը յետագաս է դրւում կը ձևով. ասեմ կը, գրեմ կը:

հանուր ձևով գրել՝ կ'ողորմի, կ'ողջունէ, և ուն այդ դէպքում պէտք է արտասանել օ, ինչպէս ընդհանրապէս արտասանում է բառի մէջ: Սխալ է նոյնպէս գրել՝ կրերեւայ, կրերգի, կրերկարի. այլ կ'երեւայ, կ'երգի, կ'երկարի. միայն թէ եւն այդ դէպքում պահում է իր երկբարբառ հնչւնը:

78. Օժանդակ եմ, ես, է և այլն բայերով կազմուած բաղադրեալ ժամանակները սխալ է միացած գրել՝ գնումեմ, գնումես, գնումէ և այլն, որովհետեւ օժանդակ բայը առանձին բառ է և տեղին նայելով՝ նոյն իսկ բաժանում է խոնարհելի բայից և յետ ու առաջ դրւում. ես գնում եմ, ես եմ գնում, ես եմ տուն գնում:

79. Առհասարակ առանձին պէտք է գրել և բոլոր բաղադրեալ բայերը, որոնք երկու բառից են կազմուած, բայց մի բայի միտք ունին. ցոյց տալ, միտն ընկնել, վեր ածել, վեր ընկնել, ետ տալ, վեր գալ, վեր ունել, գործ ածել և այլն, որոնց երկու մասերը խոնարհուելիս բաժանում են օժանդակ բայով. ցոյց եմ տալիս, միտն է ընկնում, վեր է ընկնում, վեր եմ անում, գործ եմ ածում, վեր է ածում: Վերջին երկու բայերը գրւում են և միացած իբրեւ մի բարդ բառ, գործածել, վերածել. որոնցից կազմուած են և գործածութիւն, վերածում բառերը:

Բաղադրեալ բայերի կը, չ մասնիկները ետնարհելի մասի վրայ են գրւում ցոյց կրտայ, ցոյց

չտալ, վեր կ'ընկնի, և ոչ գաւառական ձևով չցոյց տալ, կցոյց տամ. կվեր ընկնի:

Տ Ր Ո Հ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

80. Բառերի և խօսքի (նախադասութեան) մասերն իրարուց կանոնաւոր բաժանելը կոչւում է տրոհութիւն: Տրոհութեանն երկու տեսակ կանոն են վերաբերում՝ տողադարձ կամ տողադարձութիւն և կէտադրութիւն:

1. Տ Ո Ղ Ա Դ Ա Ր 2.

81. Երբ տողի վերջում բառն ամբողջապէս չի տեղաւորւում, բառի մի մասը յաջորդ տողն ենք անց կացնում, կամ տողադարձ ենք անում: Տողադարձի համար իբրեւ գլխաւոր հիմք ծառայում է բառերի կանոնաւոր բաժանումը վանգերի կամ հեգումը: Սխալանգ բառերը կարելի չէ բաժանել, որովհետեւ վանգի մի մասը կարելի չէ տողի վերջում գրել, իսկ միւս մասը նոր տողն անց կացնել:

82. Բաղաձայն տառերի բաժանումը. — Երկու ձայնաւորի մէջ գտնուած մի բաղաձայնը յաջորդ վանգին է անցնում. տա-նել, դա-սա-ւո-րու-թիւն. երկու բաղաձայնից մէկը նախորդ վանգին է պատկանում, միւսը՝ յաջորդ վանգին. պար-տիզ-ողան. հրեշ-տակ, սաս-տիկ. երեք բաղաձայնից առաջին երկուսը նախորդ վանգին են պատկա-

նում, իսկ երրորդը՝ յաջորդ վանդին, թարգման, հանգ-չել, պարտ-քից:

Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ գտնուած բաղաձայններից երկրորդը կամ երրորդը ըստ ձայներից մէկը լինի, հեգելիս նախընթաց բաղաձայնն այդ տառերից անբաժան է մնում, մանաւանդ երբ երկու բաղաձայնի միջից մի ձայնաւոր է սղուել. այսպէս հեգելու համեմատ բաժանուում են մաքրել, շողա-կրատ գայթա-կղուծիւն, պատուել, երկրորդ, կար-միութիւն, բար-ձրութիւն, երկնաւոր, աստղալից, քաղ-ցրութիւն, բեր-կրիւ երկրաւոր: Բայց աւելի լաւ է առաջին երեք կանոնով բաժանել. մաքրել, շաղակ-րատ, աստղալից, պատուել և այլն:

ՅՅ. Ը ձայնաւորի գրութիւնը տողադարձի ժամանակ:— Ը ձայնաւորը, որ բառի մէջ սովորաբար չի գրուում (§ 41), տողադարձի ժամանակ այն գէպքերում, երբ լինէ արտասանում *), միշտ գրուում է թէ տողի վերջում մնացած և թէ յաջորդ տողին անցած վանդերում. օրինակ՝ մըտ-քի, շըղ-թայ, կը-տըրտել երկընքի, քաղ-ցըր, բար-ձըր: Առանձին գիտելիք հարկաւոր է այն գէպքերի հա-

*) Ը ձայնաւորի արտասանութիւնը բառի մէջ կանուած է մերձաւոր բաղաձայների դասաւորութիւնից: Հայերէն սովորող օտարազգի մարդկանց համար դժուար է իմանալ թէ մի բանի բաղաձայներից որոնց մէջ ը պէտք է արտասանել, որոնց մէջ ոչ. բայց հայերենախօս մարդկանց համար բնական է ը-ի հըն-չիւնը:

մար, ուր ը-ն թէպէտ արտասանուած է, բայց սուղ, երբեմն էլ այնքան սղուում է, որ կորչում է:

1) Բառի սկզբի սկ, ստ, սպ, սք, սփ, սթ, շպ, շկ, շտ, շք, շք բաղադրութիւններից (§ 41), ինչպէս և գրաբարի զ նախդրից առաջ արտասանուած սուղ ը-ն տողադարձի ժամանակ վանդ է կազմում, և այդպիսի բառերը սովորաբար բաժանուում են ըս-կիզբ, ըշ-տեմարտն. բայց ընդհանրապէս աւելի լաւ է աշխատել այդպիսի բաղաձայններն իրարուց չբաժանել և սկզբի երկու բաղաձայնն էլ յաջորդ ձայնաւորին տալ ու բաժանել՝ սպա-սել, շտե-մտ-րան, սկը-սել. վերջին ձևով պէտք է բաժանել մանաւանդ այն ժամանակ, երբ նախընթաց բառը ձայնաւորով է վերջանում, որովհետեւ այդ ժամանակ բառասկզբի սուղ ը-ն բոլորովին կորչում է. օրինակ՝ ամենին կարելի չէ բաժանել նա ըշ-տեմարտն գնաց, նա ըզբ-բօսնում է. այլ նա շտե-մարտն գնաց, նա զբօս-նում է: Իսկ երբ նախընթաց բառը ընդունում է ն յօդը, սպ, ստ, սփ և այլն, բաղադրութիւններից առաջ ը-ն քիչ ու շատ երկար է արտասանուած, ուստի կարելի է բաժանել. մարդն ըս-պսեց. մարդն ըզ-բաստ է:

2) Եթէ բառի սկզբի երկու բաղաձայնից երկրորդը նայ է լինում, այդ երկու բաղաձայնի մէջ եղած ը-ն սուղ է և ը-ի արտասանութիւնն ազատ է. ուստի կարելի է բաժանել սը-լանալ, գը-րաւոր կը-րակոտ, տը-ղայ, գը-նալ, կամ սը-նալ, գը-նալ, կը-րա-կոտ, իսկ միավանդներն առանց բաժանուելու են մնում՝ տղայ, կրակ, գրել: Աւելի լաւ

է ընդհանրապէս այդպիսի երկու բաղաձայններն իրարուց չբաժանել և տողադարձը վերջին ձևով անել՝ սլա-նալ, գրա-ւոր:

3) Բառի վերջի *ս*, *ը*, *ն* յօդերի և նախորդ բաղաձայնների մէջ ը ձայնաւոր է մտնում, ուստի այդպիսի բառերը կարելի է բաժանել՝ տու-նըս, տու-նըդ. բայց երբ յօդորդ բառը ձայնաւորով է սկսւում, այդ ը-ն, մանաւանդ ն յօդից առաջ, բոլորովին սղւում է. ուստի կարելի չէ բաժանել աշակեր-տըն է, աշակեր-տըն ասաց, այլ աշա-կերտն է, աշա-կերտն ասաց:

4) Բառի մէջ վ-ահնչիւն ու-ն, նալ բաղաձայնների նման (§ 82), հեգելիս նախորդ բաղաձայնից անբաժան է մտնում. ուստի այդպիսի բառերը պէտք է բաժանել՝ Աս-տուած, ա-սուել, խօսուել և ոչ Աստ-ուած, աս-ուել, խօս-ուել: Ասւում է, խօսւում է և այլն, գրութիւնները սովորաբար բաժանւում են՝ աս-ւում է, խօս-ւում է, թէպէտ ըստ արտասանութեան դարձեալ պէտք է բաժանել ա-սւում է, խօ-սւում է, ինչպէս բաժանւում են ա-սուում է, խօ-սուում է գրութիւնները:

5) Եթէ վ-ահնչիւն ու-ն գալիս է երկու բաղաձայնից յետոյ, ընդհանրապէս ու-ի (վ) և նախընթաց բաղաձայնի մէջ արտասանւում է կէս ը, ուստի այդպիսի բառերը կարելի է բաժանել՝ մատ-նըւել, գտնըւել, պատըւել. թէպէտ աւելի լաւ է երկու վանգ համարել և բաժանել մատ-նուել, գրտ-նուել, պատ-ժուել: Ըստ գրութեամբ կարելի է բաժանել նոյնպէս և այն ժամանակ, երբ վ-ահնչիւն

ու-ն ընկնում է բառի սկզբի բաղաձայնից յետոյ. նըւագ, նըւէր, տըւած, գըւարթ: Եթէ վ-ահնչիւն ու-ի առաջ ընկնում են *ր*, *ո* բաղաձայնները, հեգելիս ու-ն (վ) այդ բաղաձայններից բաժանւում է, բայց տողադարձի ժամանակ անբաժան պէտք է թողնել՝ վա-ռուել, տա-րուել, տա-րուալ, որովհետև սովորութիւն չէ ու-ն առանց նախորդ բաղաձայնի յաջորդ վանգն անց կացնել: Մա, իւ երկբարբառներն ևս տողադարձի ժամանակ միշտ պէտք է նախորդ բաղաձայնի հետ յաջորդ տողը տանել՝ սե-նեակ, հա-րիւր, արա-մեան, թէև ըստ արտասանութեան երբեմն այդ երկբարբառները բաժանւում են նախորդ բաղաձայններից:

84. Չայնաւոր տառերի բաժանումը: — Երկու մօտեմօտ եկող ձայնաւորները կարող են բաժանուել Պաբրի-էլ, որդի-ական, է-ակ. բայց աւելի լաւ է աշխատել յաջորդ տողը ձայնաւորով սկսողը վանգ չտանել: Մա, իւ, այ, ոյ, ես երկբարբառները, ինչպէս և ա, ո ձայնաւորներից յետոյ եկող յա, յեա, յե, յէ, յի, յո, յօ, յու երկբարբառներն անբաժան են մնում. ուստի այդպիսի բառերը պէտք է բաժանել՝ սեներ-ակի, հիւ-րեր, լայ-նութիւն, լոյ-սի, Հա-յատան, ծառ-իւլ, արքա-յի, Հմա-յեակ, ա-յո, ծառ-յութիւն և այլն:

Հատերը գրաբարի աւ, եւ, իւ երկբարբառներն անբաժան են թողնում՝ ագուա-ի, հիւ-անդ, երեւալ, նշնպէս բաժանում են՝ Հայ-աստան, ծառայ-ութիւն, շոյ-ել, — յ-ն նախորդ ա, ո ձայնաւոր-

ների հետ միացնելով և այլ ոչ երկբարբառները կազմելով. բայց աշխարհաբարում այդպէս բաժանել կարելի չէ, որովհետեւ և-ը և յ-ն ոչ թէ նախորդ ձայնաւորների հետ են արտասանուում, այլ յաջորդ ձայնաւորների հետ, ագուաւի, հիւանդ, ծառա-յութիւն:

85. Բարդ և ածանցական բառերի բաժանումը:— Բարդ և ածանցական բառերի բաժանման նկատմամբ մեր ուղղագրութիւնը դեռ ևս տատանւում է. ընդհանրապէս բարդ և ածանցական բառերը պարզ բառերի նման բաժանում են արտասանութեան համեմատ. մեծիմաստ, ինքնիշխան, նորընծայ, նորեկ, ազգօգուտ, ծովեզր, ինքնուրոյն, ողջանդամ, յաղթանդամ, հիւրընկալ, ազգընտիր, հօրեղբայր, եղբօրորդի, կաթնեղբայր, սըրընթաց, սըրտեռանդն, ջըրընկէց, բազմեւախտ.— աւերկիւղ, աւերդունակ, աւոգուտ, բացարձակ, և այլն. բայց ոմանք աշխատում են բարդ և ածանցական բառերն այնպէս բաժանել, որ բառի կազմութիւնը երեւայ. մեծիմաստ, ինքնիշխան, նորընծայ, նորեկ, ազգօգուտ, ծովեզր, ինքնուրոյն, ողջանդամ, յաղթանդամ, հիւրընկալ, ազգընտիր, հօրեղբայր, եղբօրորդի, կաթնեղբայր, սըրընթաց, սըրտեռանդ, ջըրընկէց, բազմեւախտ, աներկիւղ, անընդունակ, անօգուտ, բացարձակ, և այլն:

Ընդհանրապէս պէտք է բարդ և ածանցական բառերը պարզ բառերի նման՝ արտասանութեան համեմատ բաժանել:

Միայն այն ժամանակ կարելի է այնպէս բաժանել, որ բառի կազմութիւնը երեւայ, երբ առանց ա կամ ե յօդակապի են բարդուած, և երբ սկզբից ան, բաց, համ, փոխ, տար և այլ նախադրմասնիկներով են ածանցուած: Այդպիսի բառեր են վերւում դրածների հետ և հետեւեալները. ամենիմաստ, աւագ-երէց, էշ-այծեամ, վայր-էջք, ինքնօգնութիւն, ամենօրեայ, դասընթաց, դասընկեր, արագընթաց, նորընտիր, աստուածընդդէմ, լայնարձակ, անընդհատ, անըմբռնելի, անիշխան, տարաշխարհ, համաշխարհ, վերընծիւղել, մակընթացութիւն և այլն:

Այսպիսի բառերի բաժանման ժամանակ պէտք է ինկատի ունենալ, որ կազմութեան համեմատ կարելի չէ բաժանել. 1) երբ բարդութեան առաջին բառը ձայնաւորների կորուսման կամ փոփոխման կանոնը պահում է. օրինակ՝ կարելի չէ բաժանել սըրընթաց, ջըրընկէց, սըրտեռանդ, բազմեւախտ, խըմբերգ, լուսնօսկի, բընօրոշ. 2) երբ երկրորդ արմատը սկսում է ե, ո ձայնաւորներով, որոնք բարդութեան ժամանակ չեն պահում իրենց հնչիւնը. օրինակ՝ կարելի չէ բաժանել վերելք, նորեկ, ջերմեռանդ, ողբերգութիւն աներկիւղ, ամենօրորմ, անօրդի անօրոշ, անօղոք, բացօրոշ, այլ վերելք, նորեկ, աւոողք և այլն:

Բացի վերոյիշեալն, օր բարդ և ածանցական բառերի բաժանման համար պէտք է ինկատի ունենալ, որ

այ 1) Ա կամ Ե յօդակապից յետոյ եկող երկու բա-
ղաձայնից մէկը, որ բարդութեան երկրորդ արմատի
սկիզբն է, հեգեթիս չի միանում յօդակապին ուստի
այդպիսի բառերը բաժանուում են՝ բարե-խնամ, դժա-
գրել, դասա-խմբել, չարա-խնդաց, լրա-գրութիւն,
լեռնա-բնակ, և ոչ թէ բարե-խնամ, դժագ-րել, և
այլն. բայց կարելի է բաժանել՝ բա-րեխնամ, գը-
ծագրել, դասախմբել, չա-րախնդաց, լը-րագրու-
թիւն, լեռ-նաբնակ:

2) Բարդութեան երկրորդ բառի սկզբի բա-
ղաձայնից յետոյ եթէ ը է արտասանուում, չի գըր-
ւում. լեռնա-բնակ, բարե-խնամ, չարա-խնդաց,
նոյնպէս և ան-վնաս, ան-կնունք, ան-կռիւ, ան-
հմուտ, և ոչ բարե-խնամ, լեռնա-բնակ, չարա-
խնդաց, ան-վընաս, ան-կընունք, ան-կըռիւ, ան-
հըմուտ:

86. Բաղադրեալ բառերը բաժանուում են բա-
ռի կազմութեան համեմատ. տղադարձի ժամա-
նակ կարելի չէ այդպիսի բառերի մի արմատից մի
տառ միւս արմատի հետ միացնել. ուստի պէտք է
բաժանել.

Ոչ-դք, եւ-եթ, վասն-դի, հետ-զհետէ, զոր-օրինակ,
ամեն-ուրեք, այնու-ամենայնիւ, որ-եւէ կամ որ-եւէ, ով-
եւէ կամ ով-եւէ, երբե-եւէ կամ երբ-եւէ, տասնու-մէկ
կամ տասնու-մէկ, տասն-երկու, տասն-երեք, տըր-ուձի,
կամ տըրու-ձի, ելու-մուտ կամ ել-ու-մուտ, այլ-և-այլ,
կամ այլ-և-այլ, առու-տուր, կամ առ-ու-տուր, ի-վեր,
ի-վայր, ի-նկատի, ի-քնէ, ի-ծնէ, առ-այժմ, առ-առա-
ւելն, առ-ոչինչ, ըստ-իս, ըստ-այսմ, ըստ-որովմ, ըստ-

ինքեան, մինչ-այս, մինչ-այն, գոյն-զգոյն, բերանքս-իվեր,
տեղն-իտեղը կամ տեղն-իտեղը, հիմն-իվեր, օրէ-ցօր,
օր-ըստօրէ, խոչ-ընդոտ, վայր-իվերոյ և այլն:

Բաղադրեալ բառերը միայն այն ժամանակ կա-
րելի է պարզ բառերի նման բաժանել, երբ բառի
կազմութիւնը պարզ չէ, կամ բաղադրութիւնը հը-
նուց ընդունուած է. ինչպէս են՝ ըն-դունակ, ըն-
դունել, ըն-դարձակ, առաւօտ, առաքանել և այլն,

Տղադարձի տրոհութեան նշանը (-) կոչուում
է ենթամաս, որ գրւում է տողի վերջում:

2. ԿԵՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

87. Խօսքի մասերը կամ նախադասութիւններն
իրարուց բաժանելու համար այլևայլ նշաններ են
գործ ածուում, որոնք ընդհանուր անունով կոչուում
են կէտ, իսկ գործածութիւնը կոչուում է կէտա-
դրութիւն: Կէտադրութեան նշաններն են՝ վերջա-
կէտ (:), միջակէտ կամ կէտ (.), ստորակէտ (,),
բութ (') և գիծ (—), որոնք գրւում են նախա-
դասութիւնների, մասամբ և նախադասութեան ան-
դամների մէջ և ընթերցողին դիւրութիւն են տա-
լիս գրուածքը հասկանալու:

88. Վերջակէտ գրւում է այն ժամանակ,
երբ գրողը խօսքն ամբողջացած և վերջացած է հա-
մարում: Վերջակէտով մի նախադասութիւն կա-
տարելապէս բաժանուում է միւսից: Շատ անգամ
վերջակէտով բաժանուում են կարճ-կարճ նախադա-
սութիւններ:

ճաշուս, շողն անց էր կտցել: Սար ու ձոր
գլխները էլ ետ բարձրացնում էին, որ փոքր շունչ
առնէին: Թանձր խաւարը, սև գումանր եկել,
բոլոր դաշտերի, ձորերի երեսը բռնել օդը ծան-
րացրել, կալել էր: Թռչունը տեղիցը չէր ուղտում
շարժուի, հաւը բնիցը գլուխը հանի: — Արովեան:
Երբեմն լեռնային գագաթից պոկւում է, ցած
է գլորւում մի ահագին քարաժայռ: Նա կտրւում
է գետի ճանապարհը: Զրերի ընթացքը կանգ է
առնում: Այդ միջոցին կատաղած Թարթառը ուռ-
չում է, ուռչում է և, հետզհետէ աճելով, հա-
ւաքում է իր ուժերը: — Բաժժի:

Երբեմն, երկու նախադասութիւն իրարուց ա-
ւելի որոշ տրոհելու համար, վերջակէտից յետոյ
դնում են գիծ (—), կամ յաջորդ նախադասութիւ-
նը նոր տողից են սկսում:

89. Միջակէտով կամ կէտով իրարուց բա-
ժանւում են.

(.) 1) Այնպիսի նախադասութիւնները, որոնք ի-
րենց արտայայտած մտքերով բաւական մօտիկ կապ
ունին իրար հետ: Համազօր, անկախ նախադասու-
թիւնների մէջ վերջակէտ կամ միջակէտ դնելը շատ
անգամ կախուած է գրողի կամքից. օրինակ՝ վե-
րոյիշեալ հատուածների մէջ վերջակէտի փոխանակ
կարելի է և միջակէտ դնել: Ահա մի ուրիշ օրի-
նակ ևս.

Օրն էր տարածամ. մարտիկը դադարած.
Փողը հնչեցին՝ մարտին կատարած.

Մութը տարածուեց. աստեղք ցոլացին.

Երկնից ցօղն իջաւ արնալից գետին.

Մթնասէր թռչունք ձայներով խաղոս.

Գուշակում էին մարդկանց սուգ ու բութ: — Գ. Բ.

2) Միառեալ նախադասութեան մէջ՝ շաղ-
կապով չմիացած ենթակաները կամ ստորոգեալնե-
րը, երբ ունին երկրորդական անդամներ կամ ամ-
բողջ պարզաբանող նախադասութիւններ, որոնք այդ
ենթականերից կամ ստորոգեալներից բաժանւում են
ստորակէտով:

Թշնամիների յարձակումները, որ ամենայն
տարի կրկնւում էին, սովոր, որ մեծամեծ կոտորած-
ներ էր անում. ամեն տեսակ արհաւիրքներն ու
տառապանքը, որոնց հետեւանքն է ահագին խրմ-
բերով գաղթականութիւնն և պանդխտութիւնը, —
այս ամենը Հայաստանը զրկեցին ու զրկում են
բաղամարդութիւնից:

Տրդատը վերականգնեց հայոց թաղաւորու-
թիւնը, որ իր հօր՝ Խոսրով Մեծի սպանուելուց յե-
տոյ պարսից ձեռն էր ընկել. վեժմիտիւր եղաւ
իր հօր մահուանը, աւերելով Պարսկաստանի մինչև
անդամ ներքին նահանգները. հրովարտակներով
մի քանի անգամ հրամայեց, որ հայ ժողովուրդը
ջերմեռանդութեամբ պաշտէ իր աստուածներին,
որոնց պաշտամունքն արդէն թուլացել էր: Հայոց
աշխարհում. սուրբ Գրիգորին Խոր-Վիրապը ձգել
տուաւ, երբ իմացաւ, որ նա իր հօրն սպանող
Անագի որդին է և քրիստոնեայ է. վերջը՝ ս. Գրի-
գորին Վիրապից հանելով՝ նրա ձեռքով մկրտուե-
ցաւ, դառնալով բարեպաշտ քրիստոնեայ, ինչպէս

և բարեպաշտ կռապաշտ էր, կործանեց բոլոր մե-
հեաններն ու կռատները, նրանց տեղը Բրիս-
տոսի ս. խաչը կանգնեցնելով։

3) Միջակէտ գրեւում երբեմն և Սայն ժա-
մանակ, երբ անկախ, համազօր նախադասութիւն-
ները կամ միաւորեալ նախադասութեան ստորո-
գեւանները միմեանցից բաժանուած են ըստ, այս-
կայն, այլ, իսկ, միայն շաղկապներով, որոնց ա-
ռաջ, երբ նախադասութիւնները կարճ են լինում,
սովորաբար ստորակէտ է գրուում։ Երբեմն այդպի-
սի նախադասութիւնները բաժանուած են վերջա-
կէտով և նոյն իսկ նոր տողից են սկսւում։

Լեռների մերկ գագաթները պատեց երեկո-
յեան ստուերը, իսկ ձորերի մէջ լոյսը հետզհե-
տէ աղօտ գոյն էր ստանում։ Միայն ոսկեգոյն
ամպերը գլորւում էին օդի բարձրութեան մէջ։ ԲՓ.

Սկզբումը գուցէ հայերն էլ իմանալի կեր-
պով էին պաշտում Արամազդին, բայց քաղաքա-
կան կեանքի զարգացման հետ զարգացաւ և
հայոց աստուածապաշտութեան եղանակը։ Կ. Կոստ.

Օսմանցոց և պարսից հաշտութիւնից յետոյ
Հայաստանը փոքր ինչ խաղաղացաւ։ Բայց այս
խաղաղութիւնը թւ. դարու սկզբներում յան-
կարծ վրդովուեցաւ, շատ կողմեր և գլխաւորապէս
հիւսիսային Հայաստանը տակն ու վրայ եղան։

4) Միջակէտով բաժանուած են և գլխաւոր
նախադասութեան պատկանող մի քանի երկրորդա-
կան նախադասութիւնները, եթէ շատ կարճ չեն.
եթէ երկրորդական նախադասութիւնները գլխաւոր

րից առաջ են ընկնում, գլխաւոր նախադասու-
թեան սկզբում գրւում է ստորակէտ ու գիծ։

Եթէ հայոց աշխարհի աշխարհագրական տե-
ղադրութիւնն այնպէս լինէր, որ երկրի սահման-
ները պաշտպանուած լինէին բնական պատուար-
ներով, եթէ հայերն ունեցած չլինէին այնպիսի
դրացիներ, որոնք շատ աւելի զօրաւոր և մեծ
ազգ էին քան հայերը, և շարունակ աշխատում
էին Հայաստանն իրենց ձեռքի տակ առնել. եթէ
մեր երկրի վրայով անցած չլինէր ամեն մի նշա-
նաւոր աշխարհակալ, վերջապէս, եթէ չլինէր
խուժադուժ ազգերի այն ահագին բազմութեամբ
գաղթականութիւնը, որ Հայաստանն աւերելով
արեւելքից անցնում էր դէպի արեւմուտք, — այն
ժամանակ հայոց երկիրը կըծաղկէր խաղաղ քա-
ղաքակրթութեամբ, որ իրեն յատուկ է եղել
հայոց ազգին։

5) Միջակէտ գրեւում է լաւելեալ նախադա-
սութիւնների (երբ գրողն ուրիշի խօսքերն է մէջ
բերում), վերնագիրների, վկայութիւնների և այլն,
առաջ, որոնք չափերտների մէջ են առնւում։

Հուրը պլպլաց, աղբիկը կանչեց. հիմ մեղաց հա-
մար Աստուած ինձ պատժեց։ Գամառ-Քաթիսլա։

6) Միջակէտ գրեւում է և բացադրական խօս-
քերի առաջ, երբ կրճատուած են այս է, այս են,
որ է, որոնք են, այսինքն է բացադրական բառերը։

Հայոց նախարարներն երկու գլխաւոր դասի
էին բաժանուած. աւագ և կրտսեր նախարարներ։ Պլ.

90. Ստորակէտ գրւում է.

1) Համագործ, անկախ կարճ նախադասութիւնների մէջ.

Առուները խոտջաղին,
Ծառերն բողբոջ արձակեցին,
Օդը լի է ձայնիւ թռչնոց,
«Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց»։ Գաւի՛ւ-Քյւթ.

2) Գլխավոր նախագաստութեան և սրան պար-
զաբանող երկրորդական նախագաստութեան մէջ:

Ով ալարի, ոչ դալարի: Ինչ կըցանես, այն
կըհնձես: Վարդանը, որ հայոց զօրքի սպարա-
պետն էր, ընկաւ Եւարայրի ճակատամարտում:
Շատ անգամ գլխաւոր և երկրորդական նա-
խադասութիւնները, եթէ կարճ են, բաժանուում են
բուծով. կամ եթէ երկրորդական նախադա-
սութիւնը գլխաւորի մէջն է ընկած, սկզբից առ-
նում է բուծ, վերջից ստորակէտ:

Ով աւարի՝ ոչ գաւարի: Վարդանը՝ որ հայոց
զօրքի սպարապետն էր, ընկաւ Աւարաթի ճակ-
տամարտում: Մարդս՝ որ սխալեցան է, չի սի-
րում: Խոստովանել իւր յանցանքը:

Եթէ գլխաւոր կամ երկրորդական նախադասութիւնը կարճ է, և երկրորդական նախադասութիւնը յետագաս է ու գլխաւորի հետ միացած է թէ շաղկապով, սովորաբար ոչ մի կէտով չի բաժանուում գլխաւորից. Զատաւանդի գրքի Զատաւանդի Կարծես. Թէ չեմ սխալուում: Կարծես Թէ չգիտէ:

3) Երկրորդական կրճատուած նախադասու-
թիւնները գլխաւորից ոչ մի կէտով չեն բաժան-

ԼՂԼԼՄ. միայն պարագայական կրճատուած նախա-
դասութիւնները, եթէ ընդարձակ են, գլխաւորից
երբեմն, բաժանուած են ստորակէտով և աւելի
ընդլայն:

Ազգն անտարբերութեամբ ականատես եղաւ
արշակունեաց գահի խորտակմանը՝ առանց իւր
կողմից մի ընդդիմութիւն ցոյց տալու։ Հայ ժո-
ղովոգին Պարսից երկրի հետ կապելու և իւր
նպատակներին ծառայեցնելու պամար՝ Շահաբասը
ամեն տեսակ արտօնութիւններ անուց հայերին։
Բայց չնայելով այս խորամանկ վարմունքին, հա-
յերը չէին կարող մոռանալ իրանց հայրենիքը։
Պալատականն։

4) Երբ ածականը կամ անցեալ դերբայը, լրացուցով կամ առանց լրացուցչի, գործ են ածուում ոչ իբրև որոշող բառ, այլ իբրև պարագայական բառ կամ երկրորդական կրճատուած նախադասութիւն, — գոյականից բաժանուում են ստորակէտով կամ ըուծով եթէ կարճ են: Այդպիսի ածականը սովորաբար յետադաս է վարուում, — իսկ անցեալ դերբայով կրճատուած նախադասութիւնը կարող է գոյականից թէ յետադաս լինել և թէ նախադաս:

Բայց նա՝ Միշտ հպարտ՝ (որ Միշտ հպարտ էր, կամ Միշտ հպարտ լինելով) մնաց հաստատուն։— Թշնամին, անգոհ (որ անգոհ էր, անգոհ լինելով) մեր բերած ծանր զոհերին, իւր լիբր նզոված ձեռքը կարկառեց... Գամառ-Բաթիլալա իմ առաջին բացուում էր մի նոր տեսարան, այնքան հիանալի, այնքան յափշտակիչ (որ այն-

— քան հիանալի, յայտնակիչ էր) որպէս մի գեղեցիկ պատկեր իր հրաշալի արուեստագործութեամբ։ — Բաղըր է շնչել լեռնային օդը, տոգորուած ծաղիկների անուշահոտութեամբ։ — Տեղափոխելով իր մտնը վազում են վտակներ, ամօթխածութեամբ թաքնուած խոտերի մէջ։ Րաֆֆի։ — Անխոնք մշակը, հողի վրայ պահած, զովում թիւն խնդրում էր մարմնուն յոգնած։ — Այն ո՞վ է կանգնած ամբիոնի վրայ, դողդոջուն ձեռքերն անդերկէնք ամբարձած, դժառատ աչքերն լի արտասուքով։ Դավան։ — Բաթիպա։ — Երբեմն այդպիսի երկրորդական յետադաս կըրճատուած նախադասութիւնները կամ ածականները, մանաւանդ երբ մի քանի հատ են, գոյականից բաժանուում են զծով։ Սեւ ալս խղճուկ իմ կտրծիս — առոյգ, պարկեշտ ու գիտուն, բայց հօրական փող չունելով՝ հաճելի չէ ամենուն։ — Երգ սիրում են — հոգեւոր, խաղ սիրում են, — բայց անմեղ։ — Վարդան — զօրավար իր աղգէն ընտրած, Արեան դաշտի մէջ բաջ հանդիսացած, Սրտացաւ հայոց դառը վիճակին, Ոտք հանեց նոցա ընդդէմ գոռ պարսկին։ Գ. Բ. 5) Երբ միաւորեալ նախադասութեան մէջ ետեւէ-ետեւ եկող մի քանի միատեսակ անդամները — ենթակայ, ստորոգեալ, որոշող բառեր, լրացուցիչներ կամ միատեսակ պարագայական բառեր — եւ, ու շաղկապներով միացած են, ոչ մի կէտով չեն բաժանուում իրարուց. իսկ եթէ այդ շաղկապներով

միացած չեն, բաժանուում են ստորակէտով։ Գիւղացին վարում է, ցանում է, հնձում է մարաւ կախում է։ Կէտը, ոնգեղջիւրը և գլխինը ապամարում են ջրերում և կերակրում են ծովային բոյսերով, որդերով ու ձկներով։ Երբ եւ, ու, կամ, թէ շաղկապները կրկնուած են նախադասութիւնների կամ գոյականների առաջ, իրենցից առաջ ստորակէտ են առնում։ Եւ թէ, և կամ շաղկապներից առաջ ստորակէտ չի դրւում։ Եւ զուր տեղը եւ տանջում եմ, և յուզւում եմ, և գողում, և մի միայն թղթի վրայ անմիտ կերպով խաղաղում։ Թ. Յովհաննիսեան։ Թէ ամառը, թէ ձմեռը, թէ աշնանը և թէ գարնանը մենք ունինք մեր առանձին զուարճութիւնները։ Կամ եւ պէտք է դնամ, կամ դու։ 6) Մի և նոյն գոյականին որոշող երկու ածական անունները ստորակէտով չեն բաժանուում, երբ առաջինը ածականը որոշում է ոչ միայն գոյականը, այլ գոյականը միւս ածականի հետ միասին վեր առած։ Աշտարակներից մէկի գլխին միայնակ նստած է ահագին սև արծիւը։ — Րաֆֆի։ Սև սև գիշակեր ազնւաներն էին քնացել։ — Ար. Մարմարոնեայ գեղեցկաշէն աւազան։ — Թանգազին սամուր մուշտակ։ Երկու ածականի մէջ ստորակէտ չի դրւում, երբ նրանցից մէկը յարաբերական է, միւսը որակական, ինչպէս վերոյիշեալ վերջին երկու օրինակի մէջ է։

Երբեմն երկու որակական ածականի մէջ ևս ստորակէտ չի դրուում, ինչպէս վերոյիշեալ առաջին երկու օրինակի մէջ է, երբ առարկան զանազան կողմերից են որոշում, կամ առարկայի զանազան տեսակ յատկութիւններն են ցոյց տալիս. օրինակ՝ երբ մէկը ցոյց է տալիս դոյնը, միւսը՝ մեծութիւնը, կամ թէ ինչով է կերակրուում առարկան: Իսկ եթէ որակական ածականները առարկայի միանման յատկութիւններն են որոշում, իրարուց բաժանուում են ստորակէտով. օրինակ՝

Բարի, գեղեցիկ, առաքինի ընկեր:

Ստորակէտով չեն բաժանուում նոյնպէս երկու որոշող բառերը, եթէ մէկն ածական անուն է, միւսը թուական անուն:

Առաջին հոգեւոր դպրոց: Երկու կտրիճ տղայ:

7) Բացայայտիչը եթէ բացայայտեալից նախադաս է դրուում և վերջինիս հետ յօդով ու հոլովով չի համաձայնում, ոչ մի կէտով չի բաժանուում բացայայտեալից:

Երուանդ թագաւորը Երասխ գետի վրայ շինեց Երուանդաշատ քաղաքը:

Բացայայտիչը երբ բացայայտեալից յետոյ է դրուում և յօդով ու հոլովով համաձայնում է բացայայտեալի հետ, եթէ մի կամ երկու բառ է բացայայտեալից բաժանուում է ըուծով, իսկ եթէ մի քանի բառից է կազմուած, ստորակէտների կամ բուծերի մէջ է առնուում, կամ սկզբից բուծ է առնուում, վերջից ստորակէտ:

Սանատրուկի որդու՝ Արտաշէս մանկան կեանքն

ազատողը մի կին է եղած:—Անահիտ տիկնոջ քոյրն

էր Աստղիկ՝ գեղեցկութեան գիցուհին: Կ. Կոստան

Արտաւազդը՝ Տիգրան Բ-ի որդին՝ գերի տա-

մայարուեցաւ Եգիպտոս:—Աղարշակը, հայոց առաջին

արշակունի թագաւորը, քաղաքական և զինուո-

րական օրէնքներ տուաւ հայոց: Պոսլասանեան:

Երբեմն յետադաս բացայայտիչը բացայայտեա-

լից բաժանուում է զծով, իսկ վերջից ստորակէտ

է առնում, կամ ըուծ:

Ձեռքը բաժակ—նշան արեան Քրիստոսի:

Մեր լեզուն, մեր ծէսք—նշանք ազգութեան,

Երբէք չլիշուին ի մէջ մարդկութեան:

Երուսաղէմ—փառք հնութեան՝ լերանց վրայ

հանգչում էր: Դամաս-Բաթիպա:

8) Ստորակէտներով բաժանուում են միջան-

կեալ նախադասութիւնները, միջանկեալ բառերը,

մակբայները և դրանց նման ուրիշ խօսքերը, երբ

նախադասութեան կազմութեան մէջ չեն մտնում,

այլ կամ խօսողի հաւաստի լինելու աստիճանն են

ցոյց տալիս, կամ նրա յարաբերութիւնը գէպի ա-

ռարկան, կամ նրա մտքի հիմունքը և այլն: Այդ-

պիսի բառեր են՝

Իհարկէ, հարկաւ, յիրաւի, արդարեւ, ան-

շուշտ, հաւանական է, կարելի է, գուցէ, թերեւ,

հաւատացած եմ, հաւատա՛, հաւատացած եղիր,

միտս է, հասկանալի է, և այսպէս, որ ասես,

կարծես, անկասկած, սակայն, մի խօսքով, կարճ

ասած, խոստովանանք լինի, բարեբախտաբար,

գոյնաւոր, զիցուք, եսք չե՛ ուզել, ասել չե՛

ուղիք, ասենք, ըստ երևութիւն, ընդհակառակն, իմ կարծիքով, այսպէս ասած, և այլն:

Այս բառերից մի քանիսը՝ ինչպէս, միայն, մե- նակ, օրինակ, առաջին, երկրորդ, երրորդ և այլն, տեղին նախելով՝ վերջից ընդ ևս կարող են ստանալ:

9. Կոչական բառերը, երբ նախադասութեան սկզբումն են, ետևից ստորակէտ են առնում. երբ նախադասութեան վերջում են, առաջից ստորակէտ են առնում, վերջից՝ վերջակէտ. իսկ երբ նախա- դասութեան մէջն են ընկած, երկու կողմից ստորա- կէտի մէջ են դրւում:

Գնա, իմ որդի, աշխարհքս անցիր: —

Սիրելիք, օգնութեան հասէք: Դավ-Քաթիպա.

91. Բոլոր դրւում է, բացի վերոյիշեալ դէպ- քերից (§ 90, 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ, 7-րդ, 8-րդ).

1) Մի քանի առարկաների, անձերի կամ գոր- ծողութիւնների թուարկութիւն ցոյց տուող բա- ռերի առաջ:

Հայաստանի արգաւանդ դաշտերը տարեցտա-

րի առատութեամբ տալիս էին բազմատեսակ բեր-

քեր՝ ցորեն, գարի, բրինձ. հովիտներն էլ մսու-

ցանում էին անհամար ընտանի կենդանիներ՝ ձի,

ջորի, գոմէշ, ոչխար, այծ, եզ ու կով: — Թոմա

Արծրունին պատմում է Արծրունեաց առաջին թա-

գաւոր Գաղիկի բարեմասնութիւնները՝ քաջութիւ-

նը, իմաստութիւնը և աշխարհաշինութիւնը: —

Վիլիկիայի բնակիչների մեծ մասը հայ էին, իսկ

մնացած մասը բաղկանում էր երկրի հին բնա-

կիչներից՝ յոյներից, ասորիներից և մահմեդական-

ներից: — Ներսիսեան դարու բանաստեղծներն են՝

Ներսէս Շնորհալի, Յովհաննէս Սարկաւազ, Գրի-

գոր Պաշլաւունի, Գրիգոր Տղայ: — Պալատանեան:

Երբեմն այսպիսի դէպքերում միջակէտ, ստո-

րակէտ ու գիծ, կամ լոկ գիծ էլ է դրւում:

Երեք ընդարձակ քերթուած թողեց Շնոր-

հալին. Եդեսիոյ ողբ, Յիսուս որդի: — Վենետ-

կեցիք Վիլիկիայում իրաւունք ունէին պարապելու

այլեայլ բերքերի արտադրութեամբ, — այգեգոր-

ծութեամբ, բամբակի, ձիթենու ու թթենու մշա-

կութեամբ: — Պալ.

Յիշեց մանկութեան նա իւր օրերը —

Սիրելի ծնողք, եղբարք, աղբակներ: — Գ.-Բ.

2) Կարճ լաւելեալ նախադասութեան՝ ուրիշի

խօսքերի առաջ, որ այդ դէպքում չակերտների մէջ

չի դրւում:

Ասում ես՝ դիմացիր. ո՞նց դիմանամ:

3) Այն է, այսինքն է, այսպէս են, որոնք են,

թուում է, օրինակ, ինչպէս և այլ բառերից, նախ,

ապա, յետոյ, առաջին, երկրորդ և այլն,

թուարկութիւններից յետոյ.

Հայ պատմագրութիւնը շարունակում է մին-

չև վերջը հաւատարիմ մնալ իւր գլխաւոր սկզբ-

բունքներին, այն է՝ ճշմարտասիրութեանն ու ժա-

մանակագրական ճշտութեանը: — Պալատանեան:

Նախ՝ անմեղութիւնը մեր խոստովանեց,

Ապա՝ չարերուն մեղ ի խաչ մատնեց: — Գ.-Բ.

4) Գլխաւոր նախադասութեանը պարզաբանող

երկրորդական նախադասութեան առաջ, երբ այդ

երկու նախագասութիւնները միացած չեն թէ, որ, որովհետեւ և ուրիշ շաղկապներով, որոնք զեղչուած են և զօրութեամբ են իմացուում. նոյնպէս և զեղչուած էական բայի և առհասարակ ամեն մի զեղչուած բայի տեղ, որ զօրութեամբ է իմացուում:

Դու մէկ դիր ահանջ՝ (տես թէ) ինչպէս ձայն կուտամ իմ համատարած ցրուած հայերուն:—

Ասէք՝ ինչ կ'անէ ջուրը ընկածը:

Ոյժ էլ չունիմ ես՝ (որ) նոցա պաշտպանեմ: Գ.-Բ. Երեւոյթներ առաջ բերելը բնութեան գործն է. երեւոյթների քննութիւնը՝ իմացականութեան:— Հ. Այտ.

Հատ անգամ անտեղի կերպով բռն իմ դնում թէ շաղկապից յետոյ. «Դու կարծեցիր թէ՛ ոսկին մեծ բան է»: «Որ համոզուիս թէ՛ մեր աղբը կորչելու աղբ չէ իսպառ» (Գամառ-Քաթիպա): Այդպիսի դէպքերում թէ շաղկապից առաջ պէտք է ստորակէտ դնել, կամ, եթէ նախագասութիւններից մէկը կարծ է, ոչ մի կէտ չգնել: Իսկ եթէ թէ շաղկապը կրճատուած լինի, այն ժամանակ պէտք է բռն իմ դնել. «Դու կարծեցիր՝ ոսկին մեծ բան է»: «Որ համոզուիս՝ մեր աղբը կորչելու աղբ չէ իսպառ»:

Երբեմն այս դէպքերում, աւելի ոտանաւորները մէջ տողի վերջում, բռն իմ փոխանակ զիծ է դրուում.

Ահանջ եմ գնում—մի ձայն անմեկին խօսում է ինձ հետ: Նայում եմ առաջ—երկու ճանապարհ բաց է իմ գիմաց:

Հոգիս վկայեց—դու իմ հրեշտակն ես:—Թ. Յովհ.

5) Բռն իմ դրուում է մի բառի վրայ և այն ժամանակ, երբ այդ բառը յաջորդ բառին չի պատկանում, այլ նրանից յետոյ եկող բառերից մէկին:

Տրդատ թագաւորի պարսիկների դէմ վարած պատերազմները:

92. Անջատման զիծ կամ լոկ զիծ դրուում է, բացի վերոյիշեալ դէպքերից (§§ 88, 89, 4-րդ, 90, 4-րդ, 7-րդ. 91, 1-ն, 4-րդ.). 1) Ենթակայի և ստորագեալի մէջ, երբ էական բայը (եմ, ես, է և այլն) զեղչուած է, կամ առհասարակ այն տեղերում, ուր մի բառ կրճատուած է:

Ես — ապուշ մատնիչ, բաժինս — տանջանք: Թ. Յովհ.

Մենք խաղաղութիւն Փրկչէն սովորեցանք, նեղիչին ներել — Աւետարանէն:— Գամ.-Քաթ.

2) Ընդհանրապէս, երբ խանգարուում է շարադրութեան սովորական կարգը, նոյնպէս գործողութեան արագութիւնը ցոյց տալու համար, կամ նախագասութեան անակնկալ եզրակացութեան առաջ դրուում է զիծ:

Լեզուն — մահաթոյն ասացին մարդիկ, ճարտար խօսուածքը — չարութեան գործիք, եւ այն հանճարը, որ նորա բաժին Տուաւ ի վերուստ — մարդիկ ջանք արին...:

Քեզ սիրեց աշխարհ և սիրեց — իրօք: Հաղիւ-հաղ ոտքը դրել էր շեմքին — «Ողջոյն քեզ, Սահակ», ասաց դիակին: Իմ անունը, իմ յիշատակ — կը կորչին:— Գ.-Բ.

3) Սուր հակադրութիւններ ցոյց տալու համար.

Վարդ էր տեսածդ, վարդ էիր երգում,—

Փշեց, տատասկեց միշտ հեռի փախչում:

Աստուած, սրտով որ բարի ես,

Մենք վար, Դուն վեր—շատ հեռի ես: Դ.-Բ.

4) Գիծ դրում է, ստորակէտի փոխանակ, և նախադասութեանը չսլատկանող միջանկեալ բառերի սկզբից ու վերջից:

Մինչ իմ որդիք — ո՞վ գիտէ —

Ծառաւ, նովի, անտէրունչաւ նայ ի ծառաւորք

Օտար աշխարհ յածում ես:

Դու կը մեծնաս, բայ կը բաշխես — չինար բոյիդ

ես զուրբան — ... Գամառ-Բաթիպա.

5) Գծով բաժանւում են կրկնուած բառերը.

Քեզ սիրեց աշխարհ, — սիրեց սերտ սիրով: Դ.-Բ.

6) Ստորակէտ ու գիծ դրում է այս, այդ այն, այս ամենը, այդ ամենը, բոլորը, անս' այս, անս' այդ, անս' այն, և այլ բառերի առաջ, երբ այդ բառերով հասկացւում են նախընթաց նախադասութիւնների մէջ թուած մտքերը կամ առարկաները:

Նահախ չի իջնում երկնառաք ցողը,

Նահախ չի ծաղկում սեւացած հողը, —

Այս են պաղատում աչքերը նորա: Դ.-Բ.

Բառերի կուտակութիւն, իմաստների յորդովութիւն, բացադրութեան խրթնութիւն, — հա՛մ այն յատկութիւնները, որ երևում են արաբա-

կան շրջանի հայ մատենագիրների երկասիրութիւնների մէջ: Պալասանեան:

Երբեմն այդ դէպքում դրում է բութ:

Առհասարակ մի քանի դէպքերում ստորակէտի, բութի, գծի, ստորակէտ ու գծի, մասամբ և միջակէտի գործածութիւնը դեռ որոշուած ու հաստատուած չէ, և շատ անգամ այդ կէտերը, ինչպէս վերոյիշեալ կանոններից երևում է, փոխանակում են իրար: Դա նրանից է առաջացել, որ հայերէնում չկայ եւրոպական լեզուների երկու կէտ (:): Նշանը, որի փոխանակ գործ են ածում երբեմն բութ, երբեմն կէտ, երբեմն ստորակէտ ու գիծ, կամ լոկ գիծ: Գիծը և ստորակէտ ու գիծը նոր են մտնում մեր լեզուի մէջ, իսկ բութը հին լեզուի մէջ գործ էր ածւում իբրեւ առաջանութեան նշան և նոր է մտել կէտադրութեան մէջ:

7) Գիծը ոչ միայն ստորակէտի, այլ և՛ տեղին նայելով ուրիշ կէտերի հետ միացած կարող է գործ ածուել, ինչպէս § 92, 2-րդ հատուածի օրինակի մէջ բութի հետ է միացած:

Նոյնպէս կարող է դրուել և միջակէտի ու վերջակէտի հետ:

ա) Երկու նախադասութեան մէջ, որոնց երկրորդն առաջնի իբր պատասխանն է, դրւում է ստորակէտ ու գիծ, կամ միջակէտ ու գիծ, կամ վերջակէտ ու գիծ.

Ի՞նչ կարող ենք անել — և ոչինչ:

Ի՞նչ կարող ենք անել — և ոչինչ:

Ի՞նչ կարող ենք անել — և ոչինչ:

բ) Երբ երկու կամ մի քանի անձերի խօսքեր են մեջ բերվում ետևէ-ետև, մեկի խօսքը միևսից բաժանվում է վերջակէտով ու գծով. կամ, եթէ նոր տողերից են սկսվում, ամեն մի անձի խօսքի առաջ դրվում է գիծ:

— Դուք այն րսէք ինձի, ո՛վ սագեր,

Թէ դուք ըրած ունի՞ք երբէք քաջութիւն:

— Հապա նախնիքն մեր Հռոմն են աղատեր:

— Հատ լաւ, բայց դուք ի՞նչ էք ըրեր՝ այն
ըսէք:

— Մե՛նք, մենք ոչինչ:— Ուրեմն ինչո՞ւ պար-
ծենաք: Այվագեան, «Առակք Զոհիյովի»:

93. Բազմակէտ կամ կախման կէտեր (Երեք և ավելի կէտեր) դրոււմ են այն ժամանակ, երբ ասած խօսքերով գրողի միտքը դեռ կիսակատար է մնում, կամ երբ սաստիկ զգացմունք պէտք է ցոյց տայ:

Ի՞նչ անենք... Ամօթ պյսպէս ասողին:

Ո՛վ հրաշք... դին իր ձեռքը կարկառեց: Գ.-Բ.

94. Նախադասութիւնից աւելի բաժանելու համար՝ փակագծի մէջ են դրուում այն բառերը, երբեմն և նախադասութիւնները, որոնք կամ նախադասութեանը չեն վերաբերում, կամ միայն երկրորդաբար պարզաբանում են նախընթաց բառերին: Փակագծի մէջ դրուած բառերը կամ նախադասութիւնները կարելի է ամբողջովին դուրս ձգել, առանց խօսքը կրճատ ու կիսակատար թողնելու:

Ուրացող Վասակը (այսպէս է անուանում
նրան Եղիշէն) միայն իւր անձի և օգտի համար:

էր աշխատող: Պալատանեան:

Փակագծից անմիջապես առաջ մեծ մասամբ ոչ մի կետ չի դրուում. եթե փակագծիցն սկսում է անշտեղ, ուր որեւէ կետ պետք է դնել, այդ կետը դրուում է փակագծի երկրորդ մասից յետոյ.

Ունիս քաջեր (թէև մեռած),

Ունիս գրքեր անհամար: Գամառ-Բաթիլա:

-մի մափադր 2 դմպղատ միկոցույցից ցմիկեյողրատ
-մի մափադր 2 դմպղատ 3. Գմիկեյողրատցմիկեյողրատ

ሀብቱ ሀረበው ይሆናል።

95. Առողանութիւն կոչուում է բառերն և ամբողջ խօսքն իմաստի համեմատ ուղիղ արտաբերելու եղանակը: Առողանութեան նշաններն են՝ շեշտ ('), երկար կամ զարմացական նշան (~) և հարցական նշան (°), որոնք դրւում են բառի ձայնաւոր տառերի վրայ:

96. Մտքին նայելով՝ լուսքի մէջ մի քանի բառեր առանձնապէս շեշտուում են, այսինքն սուր կամ բարձր ձայնով են արտասանուում. այդպիսի բառերի շեշտուած վանգի ձայնաւորի վրայ դըրուում է շեշտ:

Շեշտ դրւում է.

1) Նախադասութեան մէջ առանձնապէս շեշտուած բառերի, կոչական բառերի և բայերի հրամայական եղանակի վրայ, երբ առանձին ոյժ է տրուում կոչմանը կամ հրամանին:

Ստորկի վիճակը է՛ յաւերժական:—

Ջարթեր, մանուկ իմ նազելի:—

Հարուստ, դիմացդ է աղնիկ սասարեղ: Գ.՝Բ.

Պէտք է շեշտն այն վանգի վրայ դնել, որ շեշտուում է, — լինի առաջին, երկրորդ թէ վերջին վանգը:

Արևելեան գաւառական (ինչպէս՝ Արարատեան, Դարաբաղցոց և այլն) բարբառների շեշտադրութիւնը բոլորովին տարբեր է գրական լեզուի շեշտադրութիւնից. մինչդեռ գրական լեզուի մէջ, սակաւ բացառութեամբ, շեշտուում է բառի վերջին վանգը, արևելեան բարբառների մէջ ընդհանրապէս շեշտուում է բառի վերջնական վանգը:

2) Միջարկութիւնների և բացազանչական նախադասութիւնների բացազանչութիւն ցոյց տուող բառերի վրայ:

Ո՛հ, լուսին, լուսին:—

Այ՛ թէ դուք մենակ վհատիք:—

Բա՛ն է՛, օտարին շատ ծառայեցինք: Գամ.՝Բաթ.

97. Երկար դրուում է այն բառերի վրայ, որոնց մի վանգը սովորականից աւելի երկար է արտասանուում. վերոյիշեալ երկու դէպքում ևս (96, 1-ն, 2-րդ), երբ աւելի սաստկութիւն պէտք է ցոյց տալ, շեշտի փոխանակ կարելի է երկար դնել:

Հրազդան, գետակդ իմ հայրենի:

Ա՛յ հրազդան, ա՛յ ջուրք հայրենիք,

Ա՛յ ափունք, է՛ր կուլայք լուիկ: Ալիշան.

Հայո՛ց աշխարհիկ, բերկրութեան տեղիք,

Հայո՛ց բնութիւն, ա՛խ, հայ մանկտիք,

Երանի՛ է ձեզ, ո՛վ որդիք փառաց:

Պանդո՛ւկտ, հալածեա՛լ, եղբարք, ո՛ւր դիմենք:

Գաման.՝Բաթիպա:

Բացազանչութիւն ցոյց տուող միջարկութիւններին յետոյ սովորաբար ստորակէտ է դրուում. իսկ եթէ միջարկութիւնները խօսքի մէջ են ընկած, երկու կողմից ստորակէտների մէջ են առնւում.

Ա՛հ, մեր կանաչ անտառիկս ո՛ւր: Ալիշան:

Ա՛խ, անդարձ կ'անցնի լաւ ժամանակը:

Բայց, ա՛խ, միայն մենք կըխօսենք: Գամ.՝Բաթ.

Երբ ո՛վ, ա՛յ, է՛ր, հէ՛ր և այլ միջարկութիւնները դրուում են կոչական բառերի, կամ այնպիսի բառերի առաջ, որ ինքնըստինքեան բացազանչական ձևով են գործածուած, գոյականից ոչ մի կէտով չեն բաժանուում:

Ա՛յ Հրազդան:— Է՛ր մարդ:— Ո՛վ մարդիկ: Հէ՛ր

Աւագ, հէ՛ր:

98. Հարցական նշան կամ պարոյկ (ոլորակ) դրուում է այն բառերի վրայ, որոնք ուղղակի հարցում են բովանդակում:

Ո՛վ նազու Խաթուն, ինչո՞ւ ես տրտում,

Ինչո՞ ես կարօտ, ի՞նչդ է պակաս:—

Այն ո՛վ է կանգնած ամբիոնի վրայ:—

Հիմի է՛լ լուենք, եղբարք, հիմի է՛լ... Գ.՝Բաթ.

Երկրորդական նախադասութեան մէջ դրուած երկրորդական հարցական բառի վրայ կամ ոչ մի նշան չի դրուում, կամ շեշտ է դրուում.

Տես՝ ինչպէս որդիքս պիտ վազեն, պիտ
գան: Գաւառ-Բաթիւլա:

Ճիշտ յայտնի չէ, թէ բանի ասու ինքը
ս. Մեսրոպն է յօրինել և բանիսը չին հայոց
վաղեմի նշանագրերից վերցրել: Տես՝ ինչ է ա-
սում, եկ, ինչ պատմիր:

Երբեմն մի և նոյն նախադասութիւնը բովան-
դակում է իր մէջ թէ հարցում և թէ զարմանք,
կամ բացազանչութիւն. այդ ժամանակ հարցական
բառի վրայ հարցական նշան է դրում, իսկ նա-
խադասութեան վերջում՝ բայի վրայ երկար նշան,
կամ թէ, նայելով՝ թէ ո՞րը զօրաւոր է, հարցումը
թէ բացազանչութիւնը, երկու նշանից մէկն է
միայն դրում:

Ինչ անեմք... ամթ յայսպէս ասողին: Գ... Բաթ.

Պէտք է շեշտը, երկարը, հարցական և զար-
մացական նշանները դնել բառի շեշտուած վանգի
վրայ, և ոչ անշեշտ վանգի վրայ:

ՍՈՍՆՁԻՆ ԲԱՌԵՐԻ ՅՈՒՅՆԿ.

Ցուցակիս մէջ ուղղաձիգ գծերի | | մէջ դրուած գրու-
թիւնները սխալ չեն և կարելի է գործածել. իսկ փակա-
գծերի մէջ դրուած ձևերը մեծ մասամբ սխալ և կամ ան-
գործածական ձևեր են: Բառերի մօտ դրուած թուանշան-
ները ցոյց են տալիս այն երեւները, որոնց մէջ նկատու-
ղութիւն կայ այդ, կամ դրանց նման կազմութիւն ունեցող
բառերի մասին: Ցուցակիս մէջ դրուած են մեծ մասամբ
բառերի նախատիպ ձևերը, որոնց մօտ մէկ-մէկ միայն նշա-
նակուած են ածանցումներն ու բարդութիւնները:

Աբգար	Ադին
Աբեթ	Ազապ
Ագանեւիք, գրաբարի ա-	Ազատ-արձակ 67
գանեւի բայից.	Ազգ ու տակ, բայց ազ-
Ագապ	գով-տակով 67
Ագարակ	Ազգ
Ագի	Ազգը
Ագոյցք, գրաբարի ազու-	Աթաբէկ
ցանեւի բայից.	Ալեխառն, ալեկոծ, ալե-
Ագուռ	տանջ, (ալեխառն, ալե-
Ագուաւ	կոծ, ալետանջ) և նման
Ադամ, ածանցն է ադա-	բարդութիւնները 23
մային.	Ալէլուիա
Ադամորդի, սխալ, է ադա-	Ալոջ
մարդի ձևը, որովհետեւ	Ախոյան, ածանցն է ա-
բարդութեան ժամանակ	խոյանաբար. ախոյեան
ա յօգակապը ձայնաւորի	Ախտ 29
առաջ չի դրուում.	Ախտաժէտ, որից
Ադամանդ	ախտաժէտիլ, ախտաժե-

տուլթիւն (ախտաժէտիլ, Աղինճ
 ախտաժէտուլթիւն) 25 Աղիս, աղիսել
 Ախտարք, արմատն է ախտ. Աղիսազուր
 ածանցն՝ ախտարալի, ախ- Աղկաղի
 տարակաց, (աղթարք). Աղձնիք
 Ակաղձուն Աղճատել
 Ականայեռ, բարդուած է Աղուէս, աղուեսաքուն, Ա
 ալին բառից ալ յետել աղուեսենի, (աղուէսա-
 քալի յետ արմատից. քուն, աղուեսենի) նոյն-
 Ականջ Զմ. բնոյ յղման մէտլ աղուեսուկ (ա-
 Ակճիւ, գրաբարի յակնիւս ղուէսուկ) 25
 կալ ձևից մ. Զաւոր Աղ ու Հաց, աղուէսաց 59
 Ակն-յանդիման 67 Աղուն, աղօն
 Ակնյայտնի, ալն-յայտնի Աղջամուղջ
 Ակօս Աղջիկ
 ԱՀ 31 Աղտ, աղտեղի
 ԱՀ ու զող, (աՀուզող) 58 Աղցան
 ԱՀ ու սարսափ, (աՀու- Աղք, ածանցն՝ աղցաւոր.
 սարսափ) 58 Աղքատ
 Աղանձ Աղօթք, աղօթարան, ա-
 Աղբ, որից և աղբիւս, (գր. ղօթել
 աղբիսք, աղբեք). Աղօտ
 Աղբիւր, որից և աղբե- Աճպարար
 րակն, աղբերանալ Աման-չաման 64
 Աղբրաց-արիւն Ամառանոց | ամարանոց 30
 Աղբեկ, աղեկատ, աղե- Ամառալին, ամառնալին,
 կէզ, աղեխարշ (աղէ- | ամարալին 30
 բեկ, աղեկատ, աղեկէզ, Ամբար, (ամպար) 40
 աղեխարշ) և նմաները 23 Ամբարիշտ | ամպարիշտ 40
 Աղէկ, աղէկուլթիւն 23, 25 Ամբարձած, որից վեր-
 Աղէտ, աղետաւոր կամ ամբարձ, ամբարձում.
 աղիտաւոր (աղէտաւոր Ամբարտակ (անբարտակ) 28
 23, 25 Ամբարտաւան 28

Ամբողջ Ալեալ, ալեալուլթիւն
 Ամեն, որից ամենայն, ա- 57
 մենաին, ամենաբարի: Ալ որ
 Շատերը գրում են՝ ամէն, Ալուր 55
 ամէնաբարի. բայց ինք- Ածէք 24
 կատի ունենալով § 37, Այն-անուն, այն-ինչ (մար-
 1-ն և 38, 1-ն) (երես դը) 66
 24—25) կանոնները, Այնինչ, մինչդեռ նշանա-
 պէտք է դրել ամեն. կուլթեմա
 Ամեն մէկ, (ամեն մի, Այնուամենայնիւ, | այնու-
 Ամենա-աղնիւ, ամենա- ամենայնիւ | (այնու ա-
 անվնաս, ամենա-ընտիր, մենայնիւ) 55
 ամենա-օգտակար և նը- Այնչափ 55
 մանները 22 Այնտեղ, այնտեղից 55
 Ամենուրեք 55 Այնօր, այն օրը 56
 Ամէն, երբ նշանակում է Այս-անուն, այս-ինչ (մար-
 լինի, ստոյգ. դը) 66
 Ամպ, (ամբ) | այս-այն, (այս ու այն,
 Ամպրոպ (այս այն) 66
 Ամփոփ Այս-այս, այս ու այս
 Ամօթ (այս այս) 66
 Այգ, այգուն, այգածա- Այս է
 ղիկ Այսինքն է, այսինքն թէ-
 Այգի, այգեգործ Այսուամենայնիւ, | այսու-
 Այգ ամենայնիւ, (այսու ա-
 Այգուամենայնիւ | այգու- մենայնիւ) 55
 ամենայնիւ, (այգու ա- Այսչափ 55
 մենայնիւ) 55 Այստեղ, այստեղից 55
 Այգչափ 55 Այսօր, այս օրը 56
 Այգտեղ, այգտեղից 55 Այսօր-էգուց 67
 Այժմ Այրուձի 57
 Այժմէն, այժմէն իսկ Անագ
 Ալ և Անագան

Անարգ, անարգել, անար- Անձ(ն), անձնասէր և այլն
գութիւն Անձեռոց
Անարգել, արգելք արժա- Անձնանուէր, անձնուէր |
տից. Վերջին ձևն է իսկապէս
Անարգիլ պէտք է լինէր (անձն-
Անբիծ, (ամբիծ) 28 նուէր:
Անգամ Անձուկ, անձկալի
Անգէղ Անձրեւ
Անգղ Անշէջ
Անգոսնել Անոյշ (անուշ)
Անգունդան Անջրդի
Անգուշել, (գրբ.) Անտառ 41
Անդադար Անտէր, անտէրութիւն 23
Անդամ Անտերունչ, անտէրունչ 23
Անդանօր, (գրբ.) Անտի, (գրբ.)
Անդէն, (գրբ.) Անտուն-անտէր 67
Անդէորդ, անդիորդ Անցնող-դարձող 67
Անդրէն, (գրբ.) Անց ու դարձ (անցու-
Անըմբռնելի դարձ) 59
Անընդել, (անընտել) Անօթ
Անընդունակ Անօթի
Անընդհատ Անօրէն, անօրէնութիւն 23
Անխախտ 28 Աշխարհ 34
Անծեղ, (անձեղ) 41 Աշխարհաբար, (աշխար-
Անծխոտ, (անձխոտ) 41 բառ)
Անկ է 41 Աշխարհայեցողութիւն: Իս-
Անկեալ, անկեալանոց 41 կապէս պէտք է լինէր | աշ-
Անկիւն 41 Խարհահայեցողութիւն
Անկողին 41 կամ (աշխարհայեցո-
Անկուած 41 ղութիւնն):
Անհեթեթ, (անհեղեղ) 42 Աշխէն
Անձաւ, որից և քարան- Աշխէտ
ձաւ. Աշխոյժ

Աչք, աչքեր Առեանգել, (առեանկել)
Աչքի-լոյս, ածական ա- 57
նուն Առեւտուր, առուտուր 57
Ապա, ապա եթէ, ապա Առէջ, (առէչ)
Թէ, ապա Թէ ոչ, ապա Առնթեր
ուրեմն Առժամանակ 61
Ապախտ, ապախտաւոր 29 Առժամայն 62
Ապախտարք 29 Առժամ մի 61
Ապարօշ Առժամա 61
Ապաքէն Առիչգոյէ 62
Ապէր, կազմուած է աղ- Առհասարակ 61
պէր (եղբայր) բառից: Առհարկի 61
Ապուխտ, ապխտել 29 Առձեռն 62
Ապշիլ ապշութիւն, (ափ- Առմիշտ 61
շել, ափշութիւն), կազ- Առնէտ
մուած է ապուշ բառից: Առնուազն 61
Աստակ (ստակ) Առողանել, առողանող-
Ասլրել թիւն
Աջ Առողջ
Աջող, աջողակ, աջողել Առոյգ
Առագաստ Առուիկնչ համարել, առ-
Առայժմ 61 ոյիկնչ համարել | 61
Առանձին Առօրեայ 62
Առաջօք, (առ աջօք) 62 Առօք-փառօք 67
Առաջ, առաջարկել, ա- Ասող-խօսող 67
ռաջուց Աս ու լիս 58
Առաջիկայ Ասպարէզ
Առաջին Աստանօր, (գրբ.)
Առաջնորդ Աստէն, (գրբ.)
Առաւաւելին 61 Ատաղձ, ատաղձագործ
Առաւել ևս Արագ
Առաւօտ Արագընթաց
Առեղծուած Արագիլ

Արալէզ, | Երալէզ | Արձազանգ, (արձագանք)
 Արբանեակ Արձակ-Համարձակ 67
 Արբել, արբենար, արբե- Արձան
 ցող Արձող
 Արբշիռ Արմունկ, (արմունկ), որից
 Արգահատել արմնկաչափ
 Արգանակ Արուարձան
 Արգանդ Արուզ
 Արգասիք, արգասաւոր Արջ
 Արգաւանդ Արջառ, ժողովող. ձեռով
 Արգելք, արգելել (արգի- աչառ
 լել) Աշջնաթոյր
 Արգոյ, | Երազոյ | Արտասուք, (արտասունք)
 Արդ, և արդ որի կրճատ ձեռքէ ար-
 Արդակ, արդակել տունք, արցունք)
 Արդար Արտունձ
 Արդարեւ Արտորայ, (արտորայ) 27
 Արդեօք, արդեամբ Արտոնութիւն
 Արդէն, արդէն իսկ Արտօսը
 Արդի Արփի
 Արդիւնք, արդիւնաւետ Արօս
 Արդու Արօտ
 Արդ ու զարդ 58 Արօր, թռչուն և գործիք
 Արեգ, արեգակ Աւագ
 Արժէք Աւալ-Թաւալ զաւ 64
 Արիւն-արտասուք 67 Աւաչ, (աւաջ)
 Արծաթ 24 Աւելի ևս, աւելի ու ա-
 Արծարծել Աւելի
 Արծիւ Աւելորդ
 Արծուենշան, (արծուէ- Աւել-պակաս 67
 նշան) 23 Ափալ-Թափալ 64
 ԱրՀամարՀել, արՀամար- Ափիբերան անել, մնալ 62
 Հանք Ափսոս որ

Աբաղաղ, (ազաղաղ) 42 չուծիւն, | բացականչել,
 Աբցան, (ազցան) 42 բացականչութիւն |
 (բաշխար) բաշխար Բաց-բերան, ածական 67
 Բա Բաբ Գմառք Բաց-գլուխ, ածական 69
 Բագին Երբ Երբ Բացէիբաց, | բացէիբաց |
 Բագ (Երբ) Երբ 62, 63
 Բագէակիր, | բագէկիր | Բացի 61
 Բախել, (բաղխել) Բաց ու խուփ անել 58
 Բախտ, բաղդ, (բաղդ) 29 Բաց-խփիկ 67
 Բակ, (բագ) Բաց-սիրտ, ածական 69
 Բակեղէթ (Բագ) Բացօթեալ, (բացօղեալ),
 Բաղարջ Կազմուած է օթ ըստից,
 Բաղձալ, բաղձանք Բորից եւ օթեալ օթեալան
 Բաճկոն Բառարար Բզեշխ
 Բամբասանք Բերանքսիվեր 62
 Բայց և այնպէս, բայց Բերդ
 Եթէ, բայց թէ Բերրի
 Բանդ, | բանտ | 40 Բզէզ
 Բանդադուշել Բէկ, | բէզ |
 Բանիբուն Բէջ, (բէճ)
 Բան-Հոգի անել 67 Բիբ
 Բանջար (Բճ) Բիւել արմատն է ընդիւ,
 Բաջալանք Բճ Բճ որից Հրաբուխ, Հոգե-
 Բարբաջանք Բճ Բուխ, | բղխել |
 Բարբառ (Բարբառ) Բղջախոհ
 Բարգաւաճ, բարգաւաճել Բճիճ, | բջիջ |
 Բարդ Բնդեռն, | փնդեռն |
 Բարձ Բնդորել, խառնաբնդորել
 Բարձել (Բնդ) Բնդորել, խառնափնդ
 Բարձր, բարձրաբերձ Բնդորել
 Բարձրաւանդակ Բնդորոշ, (բնդորոշ, բնա-
 Բարտի, (բարդի) Լորոշ
 Բացազանչել, բացազան- Բոխի, | բոյի |
 8

Բողոքոյ Գարգմանակ
Բողկ Գարեջուր
Բորբ, բորբոք Գարեհաց, (գարեհաց)
Բուէճ Գգուանք, գգուել
Բուկ, (բուգ) Գգալ, | Գգալ |
Բուրգ Գգակ, (գտակ)
Բուրդ Գեղաղէշ
Բուք Գեղարդ
Բունկել Գեղգեղել
Բրգել, | փրթել |, Բրդոշ Գեղձ
| փրթոշ | Գեղորայք, (գեղորայք) 27
Բրէտ Գեղջուկ,
Բրինձ Գեղոն
Բոթ Գերգաստան
Բոյ Գերիվերոյ, | Գեր-իվերոյ |
62, 63

Գաբրիէլ Գեգ, որից անգէզ
Գագաթ Գէթ
Գագաշ Գէշ, գէշանալ, գէշու-
Գագիկ թիւն, | գիշութիւն |
Գագպէն, | գագպին | Գէորդ
Գահընկէց, | գահընկէց | Գէջ, (գէճ), գիշութիւն
Գաղթ, գաղթել 23, 25
Գաղջ, | գաղճ | Գէր, գիրանալ, գիրու-
Գաղտ, գաղտնի թին, (գէրանալ, գէրու-
Գաղտակուր րութիւն) 23, 25
Գալթագդուլթիւն, (գալ- Գինդ
թակդուլթիւն) Գինետուն 23
Գալս Գինձ, (քինձ)
Գանգատ Գիշեր-ցերեկ 67
Գանգ, | գանկ | 40 Գիշերթիկ
Գանձ Գիտեմ, գիտես և այլն
Գավին Գիրգ, գրգանք
Գարգափ Գիրկ, գիրկընդխառն

Գլխիվայր 62, Գլխիվեր 62 Գրաբար, (գրաբար)
Գլուխկոնձի տալ Գրգիւ, գրգուել 30
Գլուխ-պատուած 67 Գրեթէ, գրաբար՝ գրես
Գծուծ, (գծուծ), գծծի, թէ, | գրէ թէ |, (գրէ-
(գծծի) 30 թէ) 55
Գմբէթ, | Գմբէթ |, Գըմ- Գրգանք
բէթարդ, Գմբէթաւոր 25 Գրիգոր
Գնալ գալ 67 Գրող, (գրող)
Գնդակ, նշանակում է Գցել, (գձել, քցել)
փորը խուլք. Գօշ, (գոշ)
Գնէլ Գօշել, (քօշել)
Գնտակ, որից խաղաղըն- Գօս, գօսանալ
տակ 42 Գօտի, գօտեմարտ 23
Գոգ Գլա, գրա, | Գորա, Գոքա,
Գողթի Գոցա
Գողօն Գոցա
Գոմէշ Գագաղ
Գոյնգգոյն 62 Գագար, գագարել
Գոնեա, գոնէ Գաղձ
Գոռգոռալ 30 Գայեակ, (գալեակ)
Գորգ Գանգ, | գանկ | 40
Գործօն Գատարկ, (գարգակ)
Գուբ Գարբին
Գուղձ Գարիվայր, գարիվեր 62
Գունդ, որից զօրագունդ, Գարձ, գարձայ, գարձար
գունդագունդ, գնդա- և այլն, որից և վերա-
պետ 41 գարձ
Գունտ, որից երկրա- Գարբաս, (գարպաս)
գունտ, խաղագունտ, Գափնի, (գաբնի)
գնտի խաղալ, գնտա- Գափր, (գաբր)
խաղ 42 Գգալ, | Գգալ, (գրաբար
Գունտ ու կծիկ 58 գրգալ, տրգալ, տարգալ).
Գուրգէն Գգում

Եւեթ, (եւ եթ) 55 Զեխ, (զեղխ), զեխու-
 Եւս առաւել, ևս աւելի թիւն, (զեղխութիւն)
 Եւրոպա, (Եվրոպա) Զեղծում, արմատն է զեղծ.
 Եօթ, Եօթը, Եօթն, ձայ- Զերծ, որից և անզերծ.
 նաւորով սկուռող բառից Զեղչ, զեղչել,
 առաջ Եօթն, ինչպէս՝ Զիջանել, զիջում
 Եօթն անգամ, Եօթն Զիջալ, զիջլ արմատից.
 օրիսկ բաղաձայնով սկը- Զմուռ, զմուռս, զմուսել
 սուռող բառից առաջ Եօթ Զոհալ, (զոհալ) 27
 կամ Եօթը. ինչպէս՝ Եօթ Զոյգ, զուգել,
 մարդ, Եօթ զիշեր կամ Զորօրինակ, (զոր օրինակ)
 Եօթը զիշեր, Եօթը 55 Զուգած-զարդարած 67
 մարդ Զուգս, զուգուիլ
 Եօթանասուն Զօգ, զօգել
 Եօթ հարիւր, Եօթ հա- Զօլ, զօլ-զօլ
 զար, Եօթը հարիւր, Զօշաքաղ
 Եօթը հազար Զօր(ք), զօրաւոր, զօրու-
 Պանգ, զանգակ, (զանկ, թիւն
 զանկակ) 40 Զօրավիգն
 Զանգապան, (զանկա-
 պան) 40 Էակ, էական, էութիւն
 Զանգուած 40 Էջք
 Զառիվայր, զառիվեր 62 Էգ, որից իգական
 Զարգանալ Էգուց, էգուց-էլօր 67
 Զարդ, զարդարել
 Զաւէն Ըղձալ, ըղձանալ
 Զբօսանք, զբօսնել Ըմպել, ումպ արմատից,
 Զգալուել որից և ըմպանակ.
 Զգեռ, (զկեռ), կարդաց- Ընգճել, ընկճել
 Ըում է զրգեռ. Ընդակեր, (ընտակեր)
 Զգոյշ, (զգուշ) ունդ արմատից,
 Զգօն Ընդամենը (ընդ ամենը) 61

Ընդառաջ, ընդառաջել Ընկեցիկ, կազմուած է
 61 ընկեց | ընկէց, ընկեաց |
 Ընդարձակ 62 արմատից, որից և ջրըն-
 Ընդարմանալ կէց, քարընկէց, գետըն-
 Ընդգծել կէց, գահընկէց.
 Ընդդէմ, ընդդիմանալ 62 Ընկղմել 41
 Ընդել, ընդելանալ. (ըն- Ընկոյզ, (ընգոյզ) 41
 տել), կազմուած է ընդ Ընկրկել 41
 նախդրից և ելանել բա- Ընձեռել
 յից. գրաբարում ընդելա- Ընձալ
 նել նշանակում է վար- Ընձիւղ, ընձիւղել, | ըն-
 ժուել: Ծիւղել 40
 Ընդերք, (ընտերք) Ընտանի, ընտանիք 41
 Ընդհակառակն, (ընդ հա- Ընտիր 41
 կառակ) 61 Ըստ ամենայնի
 Ընդհանուր Ըստայնմ, ըստայամ, (ըստ
 Ընդհատ, ընդհատել, այնմ, ըստ այնմ) 61, 62
 որից և անընդհատ 62 Ըստ արժանւոյն
 Ընդհարուել, ընդհարում Ըստ երևութիւն
 Ընդմիշտ, (ընդ միշտ) 61 Ըստինքեան 62
 Ընդմիջել, ընդմիջում Ըստիս 61
 Ընդմին, (ընդ նմին) 61 Ըստ մեծի մասին
 Ընդոծին, (ընտոծին) Ըստ մեծութեան
 Ընդունակ 62 Ըստորում 92
 Ընդունայն 62 Ըստ պատահման
 Ընդունել 62 Ըստ պատշաճին
 Ընդամին, (ընդ սմին) 61 Ըստօրինի
 Ընծայ, (ընձայ) 41
 Ընծուղտ, (ընձուղտ) 41 Թագ, թագաւոր
 Ընկալ, որից ընկալադիր, Թագուհի
 հիւրընկալ. Թագէոս 50
 Ընկնել 41 Թախանձել, թախանձագին
 Ընկեր 41 Թախծութուն, թախիծ

արմատից, Թոնիր, Թոնդիր, Թոնդիր
Թակարթ, Թակարդ 42, Թոշակ, (Թոշակ)
Թաղանթ, (Թաղանդ) Թորգոմ
Թաղկել Թուխալ, Թուղը, (Թուղի)
Թամբ, Թամբել, գրաբար Թուղթ
Թամբ, Թամբել, Թուղթ, Թրծել
Թանազ, Թիթեղ նշանա, Թուք ու մուք 50
Կուժեամբ, Թուժուալ, Թրթուալ,
Թանաք, Թանաքաման, Թրթուոց 30
Թանդ, Թանդագին, Թան- Թուչել
Գանրան, Թանկ, Թան- Թուվուալ, Թուվուիկ 35
Կագին Թըջել
Թանձր Թոթափել, Թոթափ
Թարգման Թոթովել, Թոթովել
Թափօր Թոն
Թաք կենալ, Թաքել, Թոշնել
Թաքուն, Թաքթաքուն,
Թաքունտ, (Թաք կե- Թամանակ-անթամանակ 67
նալ, Թաքչել, Թաքուն) Թալու
42 Թանդ, Թանկ 40
Թեկն, Թեկնածու, Թեկն Թանտ, Թանդ 40
Թեկն, Թիկունք Թանտախտ
Թեղօշ Թախտել 29
Թէկ, (Թէ և) Թողովուրդ
Թէկուղ, (Թէգուղ)
Թէողոս, Թէողորոս Թէր, Թէր Թէ
Թէպէտ, Թէպէտ Թէր, Թէր Թէ
(Թէպէտ) Թէր, Թէր Թէ
Թմբիր, Թմբել, Թմբել Թէր, Թէր Թէ
Թնդանօթ Թուլն, Թրնի Թուլն, Թի-
Թշուառ, չուառ Թերն Թուլն, (Թուլն) 61
Թողիկ Թրնէ, (Թրնէ) 61
Թող Թէ Թգական

Իգերև Հանել, Ելնել 61, գետն իվայր երթալ 61
Իգէպ, (Ի Գէպ) 61, Իվերջոյ, (Ի վերջոյ) 61
Իգուր, (Ի Գուր) 61, Իջևան, Իջևան
Իհարկէ, (Ի հարկէ) 61, Իջնել
Իղձ Իջնել 61
Իծնէ, (Ի ծնէ) 61, Իջնել
Իմօտոյ, (Ի մօտոյ) 61, Իբմին 55
Ինծ, Կենդանի (Ինծ) 55
Ինկատի առնել, (Ի նկատի առնել) 55
Ինծ, Ինծնից, Ինծնով, Ինծամբար, Ինծամբար, Ինծ-
Ինծէն, Կերանուն, Կերանուն 40
Ինն, (Իննը), Ինն անգամ, Լայնարձակ, Լայն-արձակ
Ինն Հարիւր, Ինն Հարիւր 67
Ինչևէ, Ինչևիցէ, (Ինչ և Լանջիվայր, Լանջիվեր 62
է, Ինչ և Իցէ) 56, Լաց ու կոծ, (Լացուկոծ)
Ինչ-ինչ, (Ինչ ինչ) 66, 58
Ինչ-որ, Ինչ-որ բան 70, Լեարդ, Լերդ
Ինչ որ 70 Լեգէոն, (Լեգէոն)
Ինչչափ 55 Լեգէոն, Լեգէոն Լեգէոն
Ինչպէս, Ինչպէս որ Լեգէոն, (Լեգէոն)
Ինչտեղ, Ինչտեղից 55, 56 Լեոն, Լեոն
Ինքնըստինքեան 62, Լեփ-Լեցուն, Կամ Լափ-Լեքը
Իպաշտօնէ, (Ի պաշտօնէ) Լէգ, Լերի Լիգել, (Լիգել)
61, Լեգէոն Լէգ
Իսկ արդ (Լիգել, Լրբուժիկ)
Իսկ և Իսկ 59, Լիգէոն Լիգէոն
Իսկի, (Լիկ, Լիկի) Լիգէոն Լիգէոն, (Լիգէոն)
Իսպառ, (Ի սպառ) 61, Լիգէոն, Լիգէոն
Իսրտէ, Լաց Ի Լիգէոն Լիգէոն, (Լիգէոն)
Լէ 61 Լիգէոն, (Լիգէոն)
Իվայր, Իվեր, (Ի վայր, Լիգէոն, Լիգէոն)
Ի վեր, գետն իվեր Լիգէոն Լիգէոն

Հարկաւոր Հոգեւորդի 23
 Հարսնաւեր Հոգի, Հոգեւոր
 Հարօր, | արօր | Հոգոց ասել
 Հեզել, Հեզարան Հոն, (Հօն)
 Հեզնել, Հեզնութիւն Հորդ, որից Հորդել, Հոր-
 Հեղդ դան
 Հենց, | Հէնց | Հորձք
 Հեղձիկ, Հեղձուկ. ար- Հրեայ, | Հրեայ |, Հրեանալ
 մասն է Հեղձ, որ գործ- Հրէշ, Հրէշային, Հրէշա-
 է ածուում բարդութեան ւոր 23
 Ժամանակ. ջրահեղձ Հօ
 Հետ նշանակում է հետ Հօտաղ
 միասին Հօր, հայր բառի սեռա-
 Հետք, Հետապնդել կան հօրով.
 Հետադայ Հօրոտ, (Հօրօտ, Հօրուտ)
 Հետազօտել Հօրոտ-մօրօտ, ծաղիկ.
 Հետզհետէ Հօրու
 Հէք, | Հէգ | Հօփալ
 Հէն, որից և ծովահէն
 Հգօր Չազ
 Հիմա, (Հիմայ), արմատն է Չադար
 Հիմակ, որից Հիմակուայ Չախ, ձախորդ
 Հիմնիվեր 62 Չաղ, որից ձաղադէմ, ձա-
 Հիւսկէն ղել.
 Հիւրընկալ Չաղի, ձաղիկ
 Հմայեակ Չայն
 Հնձան, (Հնձան) Չայն-ձուն 64
 Հունձ, Հնձուոր Չայն-ծպտուն, ձայն-ծը-
 Հոգ, Հոգս, Հոգալ պուտ 67
 Հոգաբարձու Չանձախարիթ
 Հոգեգալուստ 23 Չձ ձիւր, որից ձանձրա-
 Հոգէառ 23 Չձ ձանձրութ.
 Հոգէընկալ 23 Չառ, որից ձառադէմ.

Չար, որից ձարմաղ. Չմերուկ
 Չարխոտ Չարքան, քաղ Չող
 Չաւար քան Չղաքալ Չոյլ, ձուլել Չիփր
 Չգել մալ Չոր, ձորակ (Չձձ) Չձ
 Չգւտալ աղաքալ Չորձ Չորձմէ
 Չգտել Չոյաղաքալ Չուազել, | ձուաձեղ | Չիք
 Չեզ, տրակ. և հայց. հո Չու
 Չով են դերանուան, ու Չուկ Չառնոս, Չառնոս
 րից ձեզնով, ձեզնից, Չրի Չառնոս, Չազգ
 ձեզէն. Չառն, ձոնել առնոս Չիք ձոն
 Չեղուն Չիք Չիք-քալ Չձ
 Չեռ(ն), որից ձեռնասուն. Պօղանջել մառն
 Չեռք, ձեռաց Պօղել Չիք (Չձ) ձոն
 Չեռք-ձեռքի (գնալ) 67 Չձ
 Չետ Չառալ Չիք ճազար
 Չեր, սեռ. հոլ. դու դե ճաճանջ Չիքաքալ
 րանուան Չառալ Չիք
 Չերբաձգութեան ճանապարհ, ճանապար-
 Չերբազատ Հօրդ (Չիքան) Չիք
 Չերբակալել ճանգ, | ճանկ | Չիք
 Չե ճանճ Չիք
 Չէթ, որից ձիթհան ճանճկէն Չիք
 Չի ճանջիւն Չիք
 Չիգ ճառադալթ Չիք
 Չիթենի ճարալ Չիք
 Չիք ճգնաւոր, ճգնել, ճիգն
 Չիթ արմատից, որից և ճիգ
 Չիւն թափել, ճիգ անել.
 Չմեռ (ձմեռն), որից ձմե- ճենճ, ճենճեր
 ուային, ձմեռանոց, ձմե- ճեփ-ճերմակ 64
 ուել, ձմեռնային, ձմեռ- ճիշտ (ճիշտ). Չ հնչեանից
 նամուտ | ձմերային, ձը- յետոյ, ըստ հնչեանաբա-
 մերանոց, ձմերել 30 նութեան, տ հնչեանի

պէտք է գայ, և ոչ ոք 162 Մարաթանցաւ թիւն յաւ
 ճիւղոն իւր Մարգ, մարգագետին յաւ
 ճղփել, ճղփելն յաւ Մարգարէ, մարգարէաւ
 ճճի, (ճիճի), ճճաւ յաւ կան յաւ
 ճնճողու ճղոն Մարգարիտ յաւ
 ճղգրիտ ճճաւ Մարգարտայեւ յաւ
 ճրագ ճոն Մարգարէ մ. յաւ յաւ
 ճրճաւ, ճոճաւ 30 յաւ Մարգիկ, որից մարգիկին, յաւ
 ճրրաւ, ճոռաւ 30 յաւ մարգկորէն յաւ
 ճոճ, որից ճոճանակ, ճոճ Մարգակ մ. յաւ
 ճել Մարգ-մուրդ 64 մ. յաւ
 ճոճան յաւ Մարգ-մարգապոլ, 64 մ. յաւ
 ճոջ, (ջոջ), որից ճոջան, Մարձիկ յաւ
 ճոջել Մարմաջել յաւ
 յաւ Մարգ, մարգահոտ յաւ
 յաւ Մարգ-սիրտ 69 յաւ
 յաւ Մեղի, մեղիանալ յաւ
 Սախաղ մաւ յաւ Մեկին, (մէկին) յաւ
 Սաճիլ, (մատղիլ) յաւ Մեռոն-աւազան 67 յաւ
 Սակարդ, մակարդել յաւ Մեսրոպ, (Մեսրոպ), Սեւ
 Սակարդակ յաւ յաւ յաւ
 Սակընթացութիւն յաւ Մերթընդմերթ, (մերթ) յաւ
 Սահտարածամ, մահ-տա- յաւ յաւ
 յաւ յաւ յաւ յաւ յաւ
 Սաղթանք, մաղթել յաւ Սեց, (մէց) յաւ
 Սաղկատ, մարձաղկատել, Սէգ յաւ
 Սոյն և մղկտալ յաւ Սէկ, մէկ անգամ, մէկ- յաւ
 Սաղձ յաւ յաւ յաւ յաւ
 Սալո յաւ յաւ Սէկերորդ, տասնութ մէկ- յաւ
 Սանաւանդ թէ, մանա- յաւ յաւ
 Սանդ որ յաւ յաւ Սէկէլ օրը, մէկ էլ 56 յաւ
 Սանկլաւիկ, (մանգլաւիկ) Սէկէնիմէկ, մէկէն-իմէկ յաւ
 Սատթէոս յաւ յաւ 62, 65 յաւ

Մէկմէկու, մէկմէկուց 55 ջորէական յաւ
 Մէկն ու մէկը (ս, դ) Միրդ յաւ
 Մէկ քանի յաւ Մի քանի յաւ
 Մէկտեղ, մէկ տեղ 56 Մղոն յաւ
 Մէն-մենակ 64 Մղոն, նշ. հրում, մղելը յաւ
 Մէն-մի 70 Մոգ յաւ
 Մէկ, մէջէ-մէջ Մոկէս, (մոկէզ) յաւ
 Մէջընդմէջ 62 Մոկ, (մոկ), նշ. կոշիկ յաւ
 Մէջտեղ, մէջտեղից 56 Մոռացոնք յաւ
 Մէտ, մէտ-մէտ, որից և Մուգ, մուգ-կապոյտ, մուգ- յաւ
 հակամէտ, միտիլ, մի- յաւ
 տու. Մուշեղ յաւ
 Միամօր Մորճ, (մորջ) յաւ
 Մի անգամ Մրմաւ, մռմաւ, մռաւ, յաւ
 Միանգամայն 55 մռան 30 յաւ
 Միաշաբաթի Մրջիւն, (մրջիմն) յաւ
 Մի առ մի, մի-առ-մի Մրբիկ յաւ
 Մի գուցէ Մոտ յաւ
 Մի և նոյն (միևնոյն) 57 Մօր, մայր բառի սեռ. հոլ. յաւ
 Մի թէ 55 յաւ որից մօրու, մօրական, յաւ
 Միլիոն, (միլիօն) մօրաքոյր յաւ
 Մի միայն, (միմիայն) Մօր, նշանակ. տիղմ, որից յաւ
 Մինուճար 58 մօրաթաթախ, մօրանալ, յաւ
 Մինչայդ 62 Մեծամօր, մօրուտ. յաւ
 Մինչայն 62 Մօրօտ, ծագիկ. հօրոտ յաւ
 Մինչայս 62 մօրոտ. յաւ
 Մինչայս-մինչայն, (մինչ Մօրուք, որից մօրուէլ, յաւ
 այս՝ մինչ այն) 67 միլուք յաւ
 Մինչև իսկ, մինչև որ Ֆաբէթ, յաբէթ, (Լբէթ) յաւ
 Մինչդեռ 62 Յագ, որից յագենալ, յա- յաւ
 Միջին, միջնորդ յաւ
 Միջոց զուրդ յաւ
 Միջօրեայ, միջօրէ, մի- Յագել յաւ

Յախճապակ, | ախճապակ | | ալրատ, ալրատատես |
 Յախնթոր, | ախնթոր | Յանգ, (յանկ), որից յան-
 Յախուռն, (ախուռն) գիլ, յանգչիլ
 Յածել, յածանք Յանդիման, յանդիմանել
 Յականէ-յանուանէ 67 Յանդուզն, (անդուզն)
 Յակինթ Յանկարծ, յանկարծակի,
 Յակոբ, (Ակոբ) (անկարծ, արկարծակի)
 Յակրի, | ալրի | Յանձանձանք, յանձանձել
 (Յ)աղել, | աղել | *) Յանձն առնել, յանձնա-
 Յաղթ, որից յաղթել, (ախ- ռուլթիւն, յանձնել, յանձ-
 աւել), յաղթանակ, յաղթ- նարարուլթիւն, յանձնա-
 անդամ, յաղթահարել, ժողովակազմ. անձն բառից.
 Յաճախ, որից յաճախակի, (Յ)անձնապատասխան, | անձ-
 յաճախել նապատասխան |
 Յամառ Յանցանք, (անցանք)
 Յամայր Յաշտ, (աշտ), (գրբ.)
 Յամել, յամենալ (գրբ.) Յաշաղանք, (աշաղանք)
 Յամերամ Յապաղել
 Յամոյր Յապանաս
 Յամպար, (ամպար, ամ- Յապաւել (ապաւել)
 պէր) (Յ)աջող, (յ)աջողութիւն,
 Յամր, յամրանալ, որից | աջող, աջողութիւն |
 յամրաքայլ. Յաջորդ, յաջորդել, (ա-
 Յայնժամ, (այնժամ) ջորդ)
 Յայսմաւուրք, | Այսմա- (Յ)առաջ, (յ)առաջաբան,
 ւուրք | (յ)առաջադէմ, | առաջ,
 Յայտ, յայտնի, յայտնել առաջաբան, առաջադէմ |
 Յայտ-յանդիման 67 Յառել
 Յայրատ, յալրատատես, Յառնել, որից յարեաւ.

*) Որ բառի սկզբի յ տառը փակագծի մէջ է առած, աւելի գործածական է առանց յ-ի գրու-
 թիւնը:

արի, յարութիւն, (Արու- սքանչ, (յաւէտաբար,
 թիւն, յալ. ան.) յաւէտաքանչ) 23, 25
 Յասմիկ, (եասաման) Յաւերթ, յաւերթանալ,
 Յասպիս, | ասպիս | յաւերթահարան, (յա-
 Յստակ, | իստակ | ւերթ, յաւերթանալ, յա-
 Յատակ, (ատակ) ւերթահարան) 23, 25
 Յատել, գաւառ. էտել, Յափշտակել
 էտոց. Յափրանալ, յափրութիւն
 Յատուկ, յատկութիւն (Յ)ելուզակ, | ելուզակ |
 Յար, որից յարաժամ, յա- Յեղադարձ
 րատեւ. Յեղակարծ
 (Յ)արալէզ, | արալէզ | (Յ)եղանակ, | եղանակ |
 Յարակից, յարակցու- Յեղաշրջել, յեղափոխել
 թիւն, յարացոյց, Յեղել, յեղեղուկ, յեղյե-
 Յարգել, յարգանք, յար- ղել
 գոյ, | արգոյ |, որից ան- Յենել, յենարան, արմատն
 արգել, ան-արգանք. է յեց, որ գործ է ած-
 Յարդ ւում բարդութեան ժա-
 Յարդարել մանակ.
 Յարիլ (Յ)եռանդ օր, | եռանդ օր |
 Յարկ, որից վերնալարի Յեսան, | եսան |
 Յարձակուել, յարձակում Յետ, | ետ |, յետ-| յետ-
 Յարմար ետ |, որից և յետադէմ,
 Յարուլթիւն յետին, | ետին |, յետա-
 Յարուցանել, գալ.
 Յարքունուտ, | արքուն- (Յ)ետի, | ետի | տաներ, ետի
 նուտ | վերջը |
 (Յ)աւանակ, | աւանակ | Յետկար, (ետկար)
 (Յ)աւելադիր, | աւելա- Յետնորդ
 դիր, աւելադրել | Յետոյ, (ետոյ)
 Յաւելուած Յետսամիտ, յետսընդդէմ
 Յաւէտ, յաւիտեան, յա- (Յ)երասան, | երասան |
 ւետաբար, յաւետա- Յերիւրել, (երիւրել)

Յիմար, (իմար) Յոյս, յուսալ
 Յինունք, Յոյր
 Յիշատակ, իշեւ, (իշեւ), Յոպնակ
 իշաչար, Յոպոպ
 Յիշոց, (իշոց) Յոռի
 Յիսնակ, Յովազ
 Յիսուն, (իցցուն), իսուն, Յովակիմ, (Ովակիմ)
 մէկ, իսուն և մէկ Յովանակ
 Յիսուս, (Իսուս) Յովատակ, յովտակ
 (Յ)իստակ, իստակ, Յովհաննէս, (Ովաննէս)
 Յիրաւի, (իրաւ, իրաւի) Յովնան, (Օնան)
 Յղանալ, յղի, յղութիւն Յովսէփ, (Օսէփ)
 (եբղի) Յովտ
 Յղել Յոտնկայ, յոտնկայս, (ոտն-
 Յղկել կայ)
 Յղփանալ, յղփութիւն Յորդ
 Յորեւեան Յորդոր
 Յոգն, որից յոգնակի, Յորժամ, (որժամ)
 յոգնաթշուառ Յորձ, յորձանք, (որձանք)
 Յոգնիլ, յոգնութիւն (Յ)որսայս, (յ)որսայսել
 Յոգոց Հանել զբբ. յոգ- որսայս
 ւոց Հանել, (Հոգոց Յուգա, (Ուգա)
 Հանել) Յուլիանէ
 Յուլով, յուլովակի, յուլովա- Յուլիանոս, (Ուլիանոս)
 բան Յուլիս
 Յոխորտ, յոխորտանալ, (Յ)ուղարկել, ուղարկել
 (ոխորտանալ) որից յուղարկաւոր, յու-
 Յողդողդ, անյողդողդ ղարկաւորութիւն
 Յողնել, (ողնել) (Յ)ունապ, ունապ
 Յոյզ, յուզել, յուզում Յունիս
 Յոյժ Յունուար, (յունվար)
 Յոյլ Յուշ, որից յուշիկ, ու-
 Յոյն, Յունաստան շիկ, յուշարձան, յու-

շարար, յուշկապարիկ
 Յուռութ, (ուռութ) Նաւորդ
 Յուսիկ Նգել, նիգ արմատից
 Յուրան Նեարդ, նեարդային
 Յստակ, իստակ Նենգաժէտ
 Յօդ, յօդուած, յօդա- Ներբան
 ցաւ Ներբող
 Յօժար Ներսէս
 Յօնք, ունք, որից մրա- Ներքոյ, ներքոյական
 յօն, սւալոն (ներգոյական)
 Յօշօշ, յօշել, յօշտել Նիդ
 Յօսէլ Նիրհ
 Յօրանալ Նկարէն, նկարէնութիւն
 Յօրանջել, (օրանջել) Նշարի
 Յօրինել, (օրինել) Նոյ
 Նայ, նրա, նորա, նոքա, Նոյն իսկ, (նոյն իսկ)
 Նոցա Նոյնչափ 55
 Նաւ, Նա և 55 Նոյնտեղից 55
 Նազ ու դուզ 59 Նոտար, (նօտար)
 Նախանձ Նոտոս, (նօտոս)
 Նախ և առաջ, (նախև- Նորոգ
 առաջ) Նուազ
 Նախկին Նուարդ
 Նախշուն, (նաշխուն) Նուրբ
 Նախնիք Նօթ
 Նախօրք Նօթի, Նանօթի
 Նամանաւանդ 55 Նօթճել
 Նայ Նօսր, Նանօսր
 Նարգէս, Նարգիզ Նօտր, Նօտրգիր
 Նարդոս
 Նարօտ Ջարաթ
 Նաւասարդ Հազանակ

Հահանդուխտ Հողեր
 Հահեկան, (շայեկան) Հոճի, (շոճի), | սոճի |
 Հահէն Հուրջ, որից շրջան, շրջ-
 Հաղափ, (շաղապ) ջել
 Հաղկապ Հրէշ, շրէշել
 Հաղղակեր, շաղիղ արմա- Հօթ, շօթի
 տից. Հօշափել
 Հաղփաղփի, շաղփաղփու-
 թիւն Ոգի, ոգեւորութիւն
 Համփուր Ոգորել
 Հանթ, (շանդ) Ոգորհի
 Հան-սատակ 67 Ոլոք, (ոլոգ)
 Հատ-շատ, նշան. ամենա- Ոլոր-մոլոր 64
 շատը. Ոհմակ, (վոհմակ) 26
 Հատից-քշից 67 Ողբ
 Հարաբ, (շարապ) Ողջ
 Հարալարել Ողջոյն
 Հարիշար 62 Ոյթ, ութեղ, ութով
 Հեղբ, շեղբիկ Ոչ ապաքէն
 Հեղջ, շեղջակոյտ Ոչ երբէք
 Հերեփ, (շերեպ) Ոչ թէ
 Հէկ, շէկութիւն, որից և Ոչ միայն
 շիկակարմիր Ոչոք, | ոչ ոք | 55
 Հէր Ոսկեգոյն ոսկեզօդ, ոսկե-
 Հիջանել, արմատն է շէջ, զօծ, (ոսկեգոյն, ոսկեզօդ,
 որից անշէջ. ոսկեզօծ)
 Հիւար, | շուար |, շիւարել Ոսկեհատ, (ոսկեհատ) 23,
 Հղթալ 25
 Հնորհ, շնորհք, շնորհել Ոսկէօղ 23
 Հշունջ, շշնջել Ովկէ, ովկիցէ 56
 Հոգ, (շոք) Ով-ով, | ով ով | 66
 Հոգի Ով-որ, նշանակ. մէկ մարդ-
 Հոգմոգ 70

Ով որ 70 Ուղղական, ուղիղ արմա-
 Ոտով-գլխով 67 տից, որից և ուղղորդ,
 Որբ (ըրորդ)
 Որդ Ուղտ
 Որդան-կարմիր Ում-ում, (ում ում), ում
 Որդեկորոյս, (որդեկո- և ում 66
 րոյս) Ունգ
 Որդէցորդի, | որդէ-ցորդի | Ունդ, | հունդ |
 62, 63 Ունկն, որից ունկնդիր.
 Որդի Ունջ
 Որեւէ, որեւիցէ, (որ և է, Ուշի-ուշով 67
 որ և իցէ) 56 Ուռճանալ
 Որճալ, որճկալ Ուռկան
 Որճ Ուռույցք, (ուռեցք)
 Որոգայթ Ուստի և, (ուստիւ)
 Որօջ Ուտող-խմող 67
 Որովհետև Ուտող-ուտողի է 67
 Որոտընդոստ Ուրազ
 Որչափ 55 Ուրբաթ
 Որպէսզի, (որպէս զի) 55 Ուրդ
 Որպէս թէ Ուրեւէ, ուրեւիցէ (ուր և
 Որպիսիւիցէ, (որպիսի և է, ուր և իցէ), 56
 իցէ) 56 Ուր-որ, նշան. որեւէ տեղ
 Որջ 71
 Որսորդ Ուր որ, օրինակ՝ ուր որ
 Ո՞րտեղ, որտեղից 55 գնաս, լոյս հաւատդ չմո-
 Ութ անգամ, ութ հա- ռանաս.
 թիւր, ութ հազար Ուրջու, (ըրջու)
 Ուխ, (ուղխ) Ուրտեղ, ուրտեղից 55
 Ուխտ Ոքմին 55
 Ուղեղ
 Ուղերձ Չար-լեզու 69
 Ուղէշ, ուղէշարձակ 2էանալ, չէութիւն

2էգոք, չէգոք Պարգե
 2է որ Պարեգօտ
 2իղջ, չիղիկ Պարէն
 2որեքշաբթի Պարէտ
 2որս-աչքանի 65 Պարծանք, պարծենալ
 2որս հարիւր, չորս հա- Պարկէն
 զար Պարսէտ
 2որորդ Պարտ ու պատշաճ, (պարտ-
 2ոքել, չոքել) ու պատշաճ)
 Պա՛, պա՛-պա՛-պա՛ պէճին տալ, | պէճ-
 Պազ, պազնել, որից և Պէս, պէսպէս, | պէս-պէս |
 երկրպագել 65
 Պակշոտ, (պագշոտ) Պէտք, պէտքական, որից
 Պահանջ և սակաւապէտ
 Պահք Պինդ-գլուխ, ածական 69
 Պաղպաջ, պաղպաջակ, Պինչ, (պինջ)
 Նոյն և պղպլակ Պղերգ
 Պայ, չիղի. Պղինձ
 Պանդուխտ Պիղծ
 Պանծալ, (պանձալ) Պլպլակ
 Պաշտօն Պղտոր
 Պասանձել Պողովատ, որից և պող-
 Պառկել, արմատն է պա- վատ
 ռիկ. Պոյետ, | պուէտ |, (պուէտ)
 Պատարագ Պոռ
 Պատգամ Պսակ
 Պատճէն Պրօն
 Պատնէշ Պօղ
 Պատշէկ Պօղոս
 Պատրիարք, (պատրիարք)
 Պարագայ Ջախել, (ջաղխել), որից
 Պարապ-սարապ 64 և ջախջախել.

Ջարդ, ջարդել Սէգ
 Ջարդ ու բուրդ անել 58 Սէզ
 Ջրարբի Սինձ
 Ջրբուխ, (ջրբուղի) Սիրամարգ
 Ջրնկէց, | ջրնկէց | Սիք, (սիւք, սիգ)
 Ջրվէժ Սկիզբ, (սկիսք)
 Ջօշ գալ Սոթտել
 Պուրէն Սոսինձ
 Ռուժ Սոսորդ
 Ռումբ Սուգ, սգալ
 Սա Սունկ
 Սա, սրա, սորա, սորքա, Սուս ու փուս 59
 սոցա Սուտ-ասան, սուտ-զրոյց
 Սագ 69
 Սալայատակ Սուրբ
 Սակաւապէտ Սուրէն
 Սալլորդ Սպառ-սպուռ, | սպառ-
 Սանդուխտ սպուռ | 64
 Սանդուխք, | սանդուղք | Սպունգ
 Սանձ Սպրդել
 Սանդր, | սանր |, (սանտր) Ստալօդ
 Սառչել, որից սառոյց, Ստեղծել
 | սառուց | Ստերջ
 Սարգիս Ստէպ
 Սարդ Ստոյգ
 Սարկաւագ Ստորագեալ
 Սարսուռ, սարսուալ Ստրջանալ
 Սարք, (սարգ), կարգ ու Սրունք, (սրունք)
 սարք Սքողել, | սքողել | 27
 Սեխ, (սեղիս) Սօթ
 Սեպհական, (սեփական) Սօս
 կազմուած է սեպուհ ար- Սօսի
 մատից. Սօսաւել, սօսաւիւն

Սօսափել, սօսափիւն վերնայարկ
Սօսիւն վերոյիշեալ, | վերոյ | լի-
շեալ |
Վազել վերջ, | վերջոյ |
Վագր վերջվերջոյ, | վերջ-ի-
վաթսուն, (վատսուն, վերջոյ | 62, 63
վացցուն) վեց
Վահագն վեգ
Վաղօրօք վեմ
Վախճան, | վաղջան 29 վես
Վայ, վայ թէ վետ առ վետ, | վետ-առ-
վայ-վայ 67 վետ |, վետ-վետ
Վանգ, | վանկ | Վիրգ
Վանորայ, (վանօրայ) Վտանգ
Վառօդ Վրայ, (վերայ, վրա)
Վասնզի, (վասն զի) 55 Վրդանէս, | Վրթանէս |
Վատշուէր Վրդովել
Վարդ, Վարդուհի Վրէժ, որից և վրէժխըն-
վարդազար դիր, վրէժխնդրութիւն
Վարդան, Վարդանգուխտ, Վրնջալ
Վարդանոյշ Տազնապ
Վարդիշաղ Տագր
Վարդապետ Տախտ
Վարձ Տախտակ
Վարունգ, (վարունկ) Տակն ու վրայ անել,
վար ու ցանք, (վարու- լինել 58
ցանք) 59 Տաղանգ, | տաղանտ |
Վարսափիւրայ Տաղտուկ, տաղտկալի
Վաւաշ, (վավաշ) Տանձ
Վեստ, (վեստ) Տանող-բերող 67
Վերիվերոյ, | վեր-իվերոյ | Տանուտէր 58
62, 63 Տանտիկին 58
Վերծանել

Տասն, | տասը |, տասն Տուգանք
անգամ, տասը-քսան, Տունկ, (տունգ), որից
Տասնումի, տասներկու, տնկել
տասներեք, տասնուչորս, Տուրևառ 57
տասնուհինգ, տասնու- Տուփանք
վեց, տասնեօթ, տասն- Յրգալ, | Դրգալ, Գգալ,
ուլթ, տասնինն 57 Դգալ |
Տասն և մէկ, տասն Տրդատ
և երկու, տասն և ե- Տօ
րեք և այլն 69, 70 Տօթ
Տարեցտարի, | տարե-ցտա- Տօն, տօնախմբութիւն
րի | 62 Տօսախ
Տարուբեր, տարուբերել
57 Յայգ, ցայգօթ
Տարր, տարերք Յայժմ
Տարփանք Յանկալ, ցանկանալ
Տարօրէն, տարօրինակ Յանգ, | ցանկ |, նշան. յա-
Տափ կենալ, (տապ կենալ) ճախ
Տեառնընդառաջ Յանկ, ցանկապատ
Տեղ-տեղ Յանկ, գրքի.
Տեղնիտեղը 62 Յատկել, ցատկտել (ցաթ-
Տեղն ու տեղը 59 կել, ցատքել), կաղմուած
Տենդ, (տենտ) է ցայտուկ բառից, որից
Տէգ և ցայտել
Տէր, որից տէրութիւն, Յարդ
տէրունական, տէրունի Յիր ու ցան 58, ցիր-ցան
Տիգթ, զրբ. անել 67
Տիմար Յնդել
Տնանկ Յնճալ, ցնծութիւն
Տնօրէն, տնօրէնութիւն Յնկնել
Տոգորել Յողուն, (ցողուն)
Տոմար, (տօմար) Տուէշ
Տորգ Յրօնք

Յօղ, ցօղել
 Փաթիլ-փաթիլ
 Փալաս-փուլան 64
 Փախչել, փախ արմատից,
 որից և փախուստ.
 Փաղփաղուն, փաղփուն
 Փանդեռն, (փանտիռն)
 Փառանձեմ
 Փասայ-փուսայ 64
 Փափաք, (փափաք)
 Փեղկ
 Փէշ
 Փեսաւէր
 Փղձկել, փղձուկ, (փղղծ-
 կել, փղծուկ)
 Փնթորել, խառնափնթո-
 լել, | բնդորել |
 Փոխ-գնդապետ, փոխ-տե-
 սուչ և այլն 68
 Փոխանորդ
 Փոխինձ
 Փոխիփոխ 62
 Փողփողել
 Փորձ
 Փուխր, փխրուն
 Փուղձ
 Փունջ, որից և փնջուխ.
 Փոքրիշատէ, | փոքր-իւ-
 տէ | 62, 63
 Փռնգալ, փռնգտալ
 Փտել, (փթել), փուտ ար-
 մատից.
 Փրկել, փրկիչ
 Փրթել, | բրդել |, փրթոշ,
 Փրփուալ
 Քաղցր, քաղցր-մեղր
 Բան թէ
 Բանի դեռ, քանի մի,
 Բաջ
 Բառասուն, (քառասուն),
 քառասուն-մէկ, քառա-
 սուն-երկու...
 Բառորդ
 Բարբ
 Բարբնկէց, | քարբնկէց |
 Բարձ, (քարց)
 Բար ու քանդ անել 58
 Բարտէզ, | քարտէս |
 Բաւ-լիցի 71
 Բեմուխտ
 Բերծ, քերծել
 Բերքէշ
 Բէշ
 Բէֆ, քէֆասէր
 Բնէած
 Բննել, քնին արմատից.
 Բնքուշ, (քնքուշ), որից
 քնքշանալ.
 Բո
 Բող, | քօղ | 27
 Բուրձ
 Բուրջ
 Բսան-մէկ, քսան-երկու
 70

Բրիստոնէական, քրիստո-
 նէութիւն
 Բրոջ, (քրօջ)
 Բրքիջ, քրքշալ
 Բօշ, կենդ.
 Բօշ, կօշիկ.
 Օգնական, օգնել
 Օդոստոս
 Օդուտ
 Օդ
 Օդիք, օդենի
 Օթեվան, | օթեան |
 Օհօ
 Օձ
 Օձտել, (օցտել)
 Օրէնք, որից օրէնսդիր,
 օրէնսդէտ
 Օրէ-օր, (օրէօր)
 Օրէցօր | օրէ-ցօր | 62, 63
 Օրրնդմէջ 62
 Օրրստօրէ 62
 Օրիորդ
 Օրհնել, օրհնութիւն
 Օր ու գիշեր, (օրուգիշեր)
 Օր ու մէջ 58
 Օրօր, օրօրել, օրօրոց
 Փէս
 Փրֆուալ

Յ Ա Ն Կ

Առաջաբան

երես

3

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ՀՆՁԻՆՆԵՐՆ ԵՒ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆԸ

- 1—3. Հնչիւններ և տառեր: Այբբենարանը: 2այ-
նաւոր և բաղաձայն հնչիւններ . 5
4. ՉԱՅՆԱՒՈՐ ՀՆՁԻՆՆԵՐ . 6
5. Յ տառն իբրև կէս-ձայնաւոր և իբրև բա-
ղաձայն: . 6
- 6, 7. Երկբարբառներ՝ այ, ոյ, է. յա, յե,
յէ, յի, յո, յօ, յու. ե, եա, եօ, իւ . 6
8. Չայնաւորների բաղադրութիւնը . 8
- 9, 11. Գրաբարի երկբարբառներն և նրանց փո-
փոխութիւնն աշխարհաբարում . 9
- 12—14. ԲԱՂԱԶԱՅՆ ՀՆՁԻՆՆԵՐ . 11
- 15—18. Բաղաձայնների կոշտ և փափուկ արտա-
սանութիւնը . 12
19. Նուրբ, միջակ և թաւ բաղաձայններ . 14
20. Մի և նոյն հնչիւնի կրկնութիւնը . 14
- 21, 22. Բաղաձայնների բաղադրութիւնը . 15
- 23—28. Բաղաձայն հնչիւնների փոփոխութիւնը
գրաբարի համեմատութեամբ . 16

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

29. Ուղղագրութեան չորս տեսակ կանոնները .	19
30, 31. ա. ՏԱՌԵՐԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ: — Հնչիւնական և պատմական կամ ստուգաբանական ուղղագրութիւն .	19
32—35. 1. ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ԿԱՆՈՆՆԵՐ: — 2այ- նաւոր տառերի բաղադրութիւնն և գրութիւնը .	21
36—38. ե, լ, 39, 40 Ո, Օ տառերի գրու- թիւնը .	22
41. Ը ձայնաւորի գրութիւնը .	27
42. Բաղաձայն տառերի գրութիւնը .	28
43. Ն, Մ .	28
44. Ղ, Խ .	28
45. Բ, Ռ .	29
46. Ծ, Զ .	30
47—50. Յ, Զ .	30
51. Վ, Ի, ՈՒ .	34
52—56. 2. ՄԻ ԵՒ ՆՈՅՆ ԲԱՌԻ ԿՐԿԻՆ ԳՐՈՒ- ԹԻՒՆԸ .	39
57. 3. ՕՏԱՐԱԶԳԻ ԲԱՌԵՐԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ .	43
58, 59. Տառադարձութիւն .	”
60. Պակաս նշանադրեր .	44
61, 62. Օտարազգի ja, je, ju, jo երկբարբառ- ների գրութիւնը հայերէնում .	46

63. Բ և Ռ տառերի գրութիւնը օտարազգի բա- ռերի մէջ .	47
64—66. ե, լ, Ո, Օ տառերի գրութիւնն օտա- րազգի բառերի մէջ .	”
67. Յ (ւ, վ) ձայնական օտարազգի բառերի մէջ .	49
68. Մի և նոյն հնչիւնի կրկնութիւնը .	50
69. Գլխատառի գործածութիւնը .	51
70. ԲԱՂԱԳՐԵԱԼ ԲԱՌԵՐԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆԸ .	55
71. Որ բաղադրեալ բառերը պէտք է միացած գրել .	”
72. Ու, և շարկապներով միացած համանիշ բառե- րի գրութիւնը .	58
73. Ի, առ, ընդ, ըստ նախդիրներով բաղադրուած բառերի գրութիւնը .	61
74. Որ բառերը գծերով պէտք է միացնել .	64
75. Առանձին-առանձին գրուող բառեր .	69
76. Բայերի բացասական չ մասնիկի գրութիւնը .	73
77. Ապառնի ժամանակի կը մասնիկի գրութիւնը .	74
78. Օժանդակ բայերի գրութիւնը .	76
79. Բաղադրեալ բայերի գրութիւնը .	”
80. գ. ՏՐՈՂՈՒԹԻՒՆ .	77
81. 1. Տողադարձ .	”
82. Բաղաձայն տառերի բաժանումը .	”
83. Ը ձայնաւորի գրութիւնը տողադարձի ժա- մանակ .	78
84. Ձայնաւոր տառերի բաժանումը .	81
85. Բարդ և ածանցական բառերի բաժանումը .	82
86. Բաղադրեալ բառերի բաժանումը .	84
87. 2. Կէտադրութիւն .	85
88. Վերջակէտ .	85

89. Միջակէտ 86
90. Ստորակէտ 89
91. Բուլծ 96
92. Անշատման գիծ 99
93. Բաղմակէտ կամ կախման կէտեր 102
94. Փակագիծ 102
95. Ղ. ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԻՒՆ 103
96. Շեշտ 104
97. Երկար կամ զարմացական նշան 104
98. Հարցական նշան կամ պարոյկ 105

ԱՌԱՆՁԻՆ ԲԱՌԵՐԻ ՅՈՒՑԱԿ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0793618

